

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПЛАТОНОВА Інеса Олегівна

УДК 351:339.9.012

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. О. Платонова

Науковий керівник:

Ромін Андрій Вячеславович,

доктор наук з державного управління, професор

Харків – 2020

АНОТАЦІЯ

Платонова І. О. Розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2020.

У дисертації обґрунтовано інструментарій реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності через: затвердження обґрунтованих, комплексних, національних, регіональних і місцевих програм інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності; впровадження загальнонаціональної комплексної стратегії удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, стратегії підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку субрегіонів, національної стратегії інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності; розроблення концептуальних положень, а саме концепції формування та розвитку зовнішньоекономічної політики, концепції кластерної політики, концепції поетапної міжнародно-правової інтеграції України у світовий торговельний простір на засадах СОТ з урахуванням вектора європейської та євроатлантичної інтеграції; розроблення єдиної методики проведення моніторингу розвитку зовнішньоекономічної сфери.

Систематизовано теоретичні положення стосовно механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Надано власне авторське визначення дефініції «механізми державного регулювання». Визначено основні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності та досліджено особливості формування державних механізмів її регулювання.

Узагальнено основні зарубіжні підходи до формування та розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та

доведено перспективність адаптації до українських реалій кращого світового досвіду стосовно впровадження стратегії відкритості зовнішньоекономічної політики, орієнтованої на розширення економічних зв'язків із зарубіжними партнерами, залучення іноземного капіталу в економіку країни та створення спеціальних економічних зон і відкритих економічних регіонів.

Удосконалено підхід до формування сучасного нормативно-правового забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Розроблено концептуальні положення стосовно збалансування інструментарію реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Розроблено підходи до формування концептуально-цілісних механізмів інституційно-організаційного забезпечення процесу реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності за рахунок: створення координуючого наукового органу міжвідомчого характеру спеціальної компетенції з правових питань зовнішньоекономічної діяльності; модернізації системи підготовки та перепідготовки високопрофесійних кадрів; створення Центру контролю та координації зовнішньоекономічного розвитку регіону.

Висвітлено принципові положення організації державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери. Досліджено історичні передумови, етапи формування механізмів державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери. Визначено шляхи оптимізації механізмів державного регулювання питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів в контексті трансформаційних перетворень та інтернаціоналізації економіки. Обґрунтовано шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в процесі європейської інтеграції.

Ключові слова: механізми державного регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічна політика, зовнішньоекономічна сфера.

ABSTRACT

Platonova I. O. Development of mechanisms of state regulation of foreign economic activity in Ukraine.– Manuscript.

Dissertation on competition of Candidate of Sciences degree in Public Administration by specialty 25.00.05 - public administration in the sphere of state security and protection of public order. - National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, 2020.

The dissertation systematizes the theoretical provisions concerning the mechanisms of state regulation of foreign economic activity. The author's own definition of the definition of "mechanisms of state regulation of foreign economic activity" is given. The basic tendencies of development of foreign economic activity are defined and features of formation of the state mechanisms of its regulation are investigated.

The main foreign approaches to the formation and development of mechanisms of state regulation of foreign economic activity are generalized and the prospects of adaptation to the Ukrainian realities of the best world experience concerning the implementation of the strategy of open foreign economic policy aimed at expanding economic ties with foreign partners, attracting foreign capital and special capital economic zones and open economic regions.

The approach to the formation of modern regulatory and legal support of mechanisms of state regulation of foreign economic activity on the basis of: adaptation of current Ukrainian legislation to international norms and standards; introduction of a single state regulatory act in the field of foreign economic relations; adoption of a legislative document that would regulate exclusively the foreign economic activity of the region; development of a generalized normative act on streamlining measures of non-tariff regulation of export-import operations; development of the law "On foreign economic security.

Approaches to the formation of conceptual and holistic mechanisms of institutional and organizational support of the process of state regulation of foreign economic activity due to: functioning of a single effective electronic information

base; creation of monitoring and analytical units and strengthening of information and consulting structures; establishment of personal disciplinary responsibility of employees; development of organizational and economic mechanism for managing foreign economic activity of the region; implementation of a system of monitoring, evaluation and analysis of decisions, which provides for current monthly monitoring and annual analytical reports on the implementation of foreign economic policy; construction of an integrated institutional matrix of systematization of the process of public administration in the field of regulation of foreign economic activity; creation of the Center for control and coordination of foreign economic development of the region; introduction of the mechanism of delimitation of functions of regulation and control between separate bodies of management of foreign economic activity.

Conceptual provisions have been developed for balancing the tools for implementing the mechanisms of state regulation of foreign economic activity through: development of the concept of formation and development of foreign economic policy, the concept of cluster policy, the concept of gradual international legal integration of Ukraine into the world trade space on the basis of the WTO, taking into account the vector of European and Euro-Atlantic integration; development of a unified methodology for monitoring the development of the foreign economic sphere.

The principal provisions of the organization of state regulation of foreign economic development are highlighted. The historical preconditions, stages of formation of mechanisms of state regulation of development of foreign economic sphere are investigated. Ways to optimize the mechanisms of state regulation of foreign economic activity of regions in the context of transformational transformations and internationalization of the economy are identified. Ways to increase the efficiency and effectiveness of mechanisms of state regulation of foreign economic activity in the process of European integration are substantiated.

K

e

y

w

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Платонова І.О. Сучасний стан нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України* : зб. наук. пр. X. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. Вип. 2 (7). С. 73-78. (Серія "Державне управління").

2. Платонова І.О. Аналіз тенденцій розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі державотворення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

3. Платонова І.О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 125 - 129.

4. Платонова І.О. Інституційний фактор розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. Т. 31 (70) № 3. С. 170-174.

Статті у закордонних виданнях:

5. Platonova, I. Application of methods of state regulation of foreign economic activity in the context of activation of integration processes of Ukraine. *East journal of security studies*. Vol 4. № 1 (2019). P. 203-211.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Платонова І.О. Зарубіжний досвід державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та можливості його використання в Україні. *Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 31 серпня 2019 року). ГО «Львівська економічна фундація». Львів: ЛЕФ, 2019. С. 93-94.

7. Платонова І.О. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграції України у світовий економічний простір. *Економічна політика та механізми господарювання: сучасний стан, проблеми, перспективи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених* (м. Київ, 31 серпня 2019 р.). К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 37-38.

8. Платонова І.О. Історія становлення та розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: тези доповідей Всеукраїнської науковопрактичної конференції* (18 жовтня 2019 року, Мелітополь, Україна) / відп. ред. Ортіна Г.В. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С. 376-379.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	19
1.1. Теоретичні положення механізмів реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	19
1.2. Принципові положення організації державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери	43
1.3. Історичні передумови, етапи формування механізмів державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери	62
Висновки до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	84
2.1. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної сфери та особливості формування державних механізмів її регулювання	84
2.2. Аналіз нормативно-правового механізму зовнішньоекономічної політики на сучасному етапі державотворення	102
2.3. Зарубіжний досвід функціонування державних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності	121
Висновки до розділу 2	139
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	147
3.1. Модернізація інституційно-організаційного забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах	147

3.2. Оптимізація механізмів державного регулювання питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів в контексті трансформаційних перетворень та інтернаціоналізації економіки	166
3.3. Шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в процесі європейської інтеграції	182
Висновки до розділу 3	198
ВИСНОВКИ	208
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	213
ДОДАТКИ	247

ВСТУП

Актуальність теми. Глобалізація зовнішньоекономічних відносин суб'єктів господарської діяльності спричинила структурні зміни в розвитку національних економік країн світу і визначила стратегію економічного розвитку на основі формування та ефективного використання державних механізмів, як на рівні світової та національної економік, так і безпосередньо, на рівні окремих підприємств. Дієвість та ефективність функціонування існуючих моделей таких відносин залежить від дії механізмів нормативно-правового, організаційно-економічного, кадрового, ресурсного, фінансового забезпечення та регулювання. Глобальна економічна кризи вплинула не лише на міжнародні ринки, але зачепила і національні економіки, що, зокрема, негативно вплинуло на зовнішньоекономічну діяльність.

Важливим науково-методичним завданням в період поглиблення процесу глобалізації є розробка ефективних механізмів державного регулювання, орієнтованих на нівелювання проблем, пов'язаних із нарощуванням всіх видів ресурсів забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Це обумовить досягнення високої ефективності їх функціонування на міжнародних ринках та створення умов для сталого економічного розвитку національної економіки. Закономірною стає необхідність дослідження процесу формування і активізації дії ефективних механізмів забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, як особливого чинника сталого економічного розвитку держави та специфічного показника ефективності експортно-імпортних операцій підприємств.

Загальнометодологічні аспекти функціонування зовнішньоекономічної сфери та проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності розглядалися переважно зарубіжними ученими. Результатам фундаментальних досліджень цієї проблеми присвячені праці таких вчених, як Т. Мен, А. Монкретсьєн, А. Сміт, Д. Рікардо. Пізніше їх вчення набули подальшого розвитку у працях Л. Клейна, В. Леонтєєва, Ф. Модильяні, П. Самуельсона, Е. Хекшера, Б. Оліна.

Особливості формування й розвитку зовнішньоекономічної діяльності в період глобальних трансформаційних перетворень висвітлені у роботах українських учених В.Бодрова, І.Бураковського, В.Вергуна, О.Власюка, В.Гейця, І.Грицяка, Н. Дацій, Ю.Козака, В.Ковалевського, В.Козика, В.Мазуренко, Ю.Макогона, А.Миколайця, Л.Панкової, Ю.Пахомова, А.Роміна, А.Румянцева, Ф.Рут, С.Сьоміна, А.Філіпенка, О.Шниркова.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених питанням розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, поза увагою науковців залишились такі аспекти: удосконалення нормативно-правового механізму та формування інституційно-організаційного підходу до регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери на сучасному етапі державотворення, оптимізація механізмів державного регулювання питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів в контексті трансформаційних перетворень та інтернаціоналізації економіки, шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в процесі європейської інтеграції. Це зумовило вибір даної теми, структурну та логічну побудову та цільову спрямованість дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота здійснена в рамках науково-дослідної теми навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (державний реєстраційний номер 0118U01007). Внесок автора полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням євроінтеграційного вектора розвитку України.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є наукове обґрунтування теоретичних засад та практичних пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної

діяльності. Для досягнення мети дослідження було вирішено такі *завдання*:

- систематизувати теоретичні положення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- висвітлити принципові положення організації державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери;
- дослідити історичні передумови, етапи формування механізмів державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери;
- визначити сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної сфери та особливості формування державних механізмів її регулювання;
- здійснити аналіз нормативно-правового механізму зовнішньоекономічної політики на сучасному етапі державотворення;
- узагальнити зарубіжний досвід функціонування державних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності;
- запропонувати комплекс заходів з модернізації інституційно-організаційного забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах;
- визначити шляхи оптимізації механізмів державного регулювання питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів в контексті трансформаційних перетворень та інтернаціоналізації економіки;
- обґрунтувати шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в процесі європейської інтеграції.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічна діяльність в Україні.

Предмет дослідження – розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Методи дослідження. Методологічна основа даної дисертаційної роботи полягає в комплексному системному використанні сукупності спеціальних методів та загальнонаукових прийомів дослідження, які ґрунтуються на сучасних засадах політичної, управлінської та економічної науки.

Зокрема, методи діалектичної і формальної логіки використано для дослідження теоретичних засад формування механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначення основних тенденцій розвитку зовнішньоекономічної сфери, дослідження особливостей формування державних механізмів її регулювання (розділ 1). Методи групування, порівняння та синтезу використано для узагальнення основних зарубіжних підходів до формування та розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; оцінки нормативно-правового механізму регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери в сучасних умовах, здійснення аналізу інституційно-організаційного забезпечення механізмів реалізації державної зовнішньоекономічної політики (розділи 1, 2). Статистичні методи використано для ідентифікації взаємозв'язків між окремими явищами та процесами (розділ 2). Методи спостереження та аналогії застосовані для обґрунтування необхідності підвищення ефективності та дієвості механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в контексті європейської інтеграції, а синтезу та наукового абстрагування – для визначення шляхів реформування організаційно-економічного механізму реалізації державної зовнішньоекономічної політики на регіональному рівні відповідно до європейських стандартів (розділ 3). Для візуального подання результатів дослідження було використано графічний і табличний методи (розділи 2, 3).

Емпіричну й інформаційну основу дисертаційної роботи становлять нормативно-правові акти України з питань зовнішньоекономічної діяльності, матеріали монографій та наукових публікацій, аналітичні й статистичні дані, результати власних проведених досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному узагальненні і новому вирішенні наукового завдання обґрунтування теоретичних засад, розробки науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, що розкриваються в наступних положеннях:

уперше:

- обґрунтовано інструментарій реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності через: затвердження обґрунтованих, комплексних, національних, регіональних і місцевих програм інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності; впровадження загальнонаціональної комплексної стратегії удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, стратегії підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку субрегіонів, національної стратегії інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності; розроблення концептуальних положень, а саме концепції формування та розвитку зовнішньоекономічної політики, концепції кластерної політики, концепції поетапної міжнародно-правової інтеграції України у світовий торговельний простір на засадах СОТ з урахуванням вектора європейської та євроатлантичної інтеграції; розроблення єдиної методики проведення моніторингу розвитку зовнішньоекономічної сфери;

удосконалено:

- підхід до формування сучасного нормативно-правового забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на засадах: адаптації чинного українського законодавства до міжнародних норм та стандартів; впровадження єдиного державного регуляторного акта у сфері зовнішньоекономічних відносин – Кодексу Законів України про зовнішньоекономічну діяльність, в якому на довгострокову перспективу визначатимуться основні організаційні, податкові, валютні, економічні, адміністративні, контрольні, інформаційні та інші засади реалізації зовнішньоекономічної політики держави; розроблення загальнодержавної стратегії розвитку нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України; впровадження Дорожньої карти оптимізації сучасних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; розроблення нормативно-правових актів,

спрямованих на регулювання процесу квотування зовнішньоекономічної діяльності; прийняття законодавчого документу, який би регулював виключно зовнішньоекономічну діяльність регіону; розроблення узагальненого нормативного акта щодо упорядкування заходів нетарифного регулювання експортно-імпортних операцій; створення закону «Про зовнішньоекономічну безпеку», що сприятиме процесу інтеграції регіонів України в світове господарство та забезпечить відповідність зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам України;

- механізм інституційно-організаційного забезпечення процесу реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності за рахунок: створення координуючого наукового органу міжвідомчого характеру спеціальної компетенції з правових питань зовнішньоекономічної діяльності; запровадження ефективної організаційної структури побудованої за функціональним принципом; модернізації системи підготовки та перепідготовки високопрофесійних кадрів; реалізації реінжинірингу робочих процесів; функціонування єдиної дієвої електронно-інформаційної бази; створення моніторингово-аналітичних підрозділів та посилення інформаційно-консультаційних структур; встановлення персональної дисциплінарної відповідальності працівників; розроблення організаційно-економічного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю регіону; реалізації системи спостереження, оцінювання та аналізу прийнятих рішень, яка передбачає поточний щомісячний моніторинг та щорічні аналітичні звіти щодо реалізації зовнішньоекономічної політики; побудови інтегрованої інституційної матриці систематизації процесу державного управління у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності; створення Центру контролю та координації зовнішньоекономічного розвитку регіону; впровадження механізму розмежування функцій регулювання і контролю між окремими органами управління зовнішньоекономічною діяльністю;

дістали подальшого розвитку:

підходи щодо класифікації існуючої системи принципів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів шляхом її доповнення принципами: диспозитивності; варіативності; несуперечливого протекціонізму; планування за цілями й оцінювання за результатами; «управління управлінням» на засадах методології контролінгу, який на основі інтеграції функцій базового комплексу державного управлінського впливу забезпечує адаптивне вдосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та підвищує якість державного управління;

- понятійно-категорійний апарат теорії державного управління шляхом уточнення змісту поняття «механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності», що являють собою складну комплексну взаємопов'язану систему підходів, методів, форм, прийомів, функцій, інструментів та засобів організації управлінських процесів, що застосовуються в межах складових зовнішньоекономічної політики держави стосовно різнохарактерних операцій суб'єктів господарювання на зовнішньому ринку, спрямованих на підтримку зовнішньоекономічних зв'язків та ефективної участі країни в процесах міжнародного поділу праці відповідно до національних інтересів.

Практичне значення одержаних результатів. В дисертаційній роботі сформульовані теоретичні положення та обґрунтовані практичні рекомендації, які спрямовані на подальший розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Основні висновки та ідеї дослідження відповідають рівню конкретних пропозицій, які придатні для впровадження в практику управління для органів державної влади.

Практичні рекомендації використані Комітетом з питань економічного розвитку Верховної Ради України під час розробки сучасного нормативно-правового забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної сфери на засадах розроблення: загальнодержавної стратегії розвитку нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної

діяльності України; нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання процесу квотування зовнішньоекономічної діяльності; законодавчого документу, який би регулював виключно зовнішньоекономічну діяльність (довідка № 09-14/12-88(7651) від 11.12.2019 р.). Науково-методичні розробки та рекомендації щодо удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні використані Київською обласною радою у процесі підготовки програм розвитку Київської області до 2027 року (довідка № 208/71-03 від 24.04.2019 р.).

Результати дисертаційного дослідження, а саме: уточнення змісту поняття «механізми державного регулювання зовнішньоекономічної підходи щодо класифікації існуючої системи принципів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів використовуються при викладанні навчальної дисципліни «Політика європейської інтеграції» за програмою підготовки магістрів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» у Національному університеті цивільного захисту України (акт № 14 від 20.02.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, отримані в ході проведення досліджень, розроблено здобувачем самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації пройшли апробацію на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, серед яких: «Економічна система країни в контексті Львів, 2019 р.), «Економічна політика та механізми господарювання: Київ, 2019 р.), «Публічне управління в системі координат: демократія, Мелітополь, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 8 наукових працях загальним обсягом 3,05 друк. арк., у тому числі 4 – статті у

наукових фахових виданнях України з державного управління, 1 – стаття в науковому періодичному виданні іноземної держави, 3 тезах конференцій.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 251 сторінка, з них – 212 сторінок основного тексту. Дисертація містить 3 таблиці, 5 додатків. Список використаних джерел містить найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Теоретичні положення механізмів реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

З метою формування комплексного, цілеспрямованого та ефективного механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності необхідним є визначення його сутності, мети, цілей, завдань і принципів його функціонування, основних складових та характеру їх впливу на дану діяльність, засад формування нових або удосконалення існуючих складових механізму регулювання на основі методів, важелів та інструментів державного впливу, а також здійснення прогнозування очікуваних наслідків від застосування даного механізму.

На сьогоднішній день зовнішньоекономічна діяльність стає все більш важливим фактором розвитку народного господарства та економічної стабілізації нашої країни. В цей час немає практично жодної галузі в розвинених країнах, що не була б втягнута в сферу зовнішньоекономічної діяльності, яка спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки держави, шляхом підтримки митного і взаємовигідного співробітництва за загальними нормами. Саме тому дослідження ролі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в нашій країні наразі є актуальним.

Активізація процесу входження України у світове співтовариство – розширення географії та масштабів зовнішньоекономічних відносин, цілеспрямований розвиток економічної політики з орієнтацією на СОТ та ЄС зумовлюють необхідність удосконалення, а за деякими аспектами – зміни механізмів державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю в

усіх її проявах. В контексті цього, нагальним є дослідження теоретичних засад механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Серед процесів, які визначають особливості розвитку сучасного світу, провідним є процес інтернаціоналізації господарського життя. Його суть полягає в тому, що національні економічні системи можуть ефективно розвиватися лише за умови їх міжнародної взаємодії та переплетіння [132]. Тому нині важко назвати країну, яка б не була суб'єктом міжнародних економічних відносин і не зазнавала б впливу зовнішнього (міжнародного) середовища.

Якщо розглядати економіку країни з точки зору функціональної орієнтації, то вона складається з двох секторів: внутрішньої та зовнішньої економіки. Призначення внутрішньої економіки є задоволення потреб споживачів за рахунок внутрішнього виробництва, зовнішньої - вихід на міжнародні ринки товарів, послуг та факторів виробництва з метою підвищення загальноекономічного добробуту країни [43]. Таким чином, основний критерій виділення цих двох секторів - наявність економічних зв'язків між господарськими одиницями, які репрезентують різні країни.

Виходячи з вищезазначеного, зовнішньоекономічні зв'язки будемо розглядати як комплексну систему різнобічних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб'єктів у різних галузях економіки.

Безперечно, в історичному аспекті зовнішньоекономічні зв'язки є продуктом цивілізації, так як виникають з появою держави і еволюціонують водночас з її розвитком. В економічному - зовнішньоекономічні зв'язки це операції, пов'язані з обігом товарів, послуг, грошей і капіталу між різними економічними і валютними зонами.

Серед основних причин, які стимулюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, варто виділити наступні: нерівномірність економічного розвитку різних країн світу; відмінності в сировинних ресурсах; відмінності в людських ресурсах; нерівномірність розміщення фінансових ресурсів; характер політичних відносин; різний рівень науково-технічного розвитку; специфіку географічного положення, природних і кліматичних умов.

Для вирішення поставленого завдання, а саме визначення сутності та змісту поняття «механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності», визначимо сутність понять «зовнішньоекономічна діяльність» та «фінанси зовнішньоекономічної діяльності».

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності зумовлений децентралізацією міжурядових зв'язків та переходом зовнішньоекономічної діяльності на рівень суб'єктів господарювання. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», зовнішньоекономічною діяльністю є діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1]. У цьому визначенні ґрунтовно визначається перелік різновидів діяльності, але при цьому, на нашу думку, не визначено конкретні напрями діяльності. Своєю чергою, Господарський кодекс України визначає зовнішньоекономічну діяльність як господарську діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та (або) робочою силою, тобто у цьому визначенні залишаються нерозглянутими фінансові операції.

В науковій літературі найбільш поширеними визначеннями зовнішньоекономічної діяльності є два підходи. Згідно з першим підходом зовнішньоекономічна діяльність має розширене трактування та розглядається як сукупність низки категорій залежно від рівнів її реалізації, серед яких можна виокремити такі. По-перше, мегарівень (глобальний рівень) на якому зовнішньоекономічна діяльність є комплексом міжнародних економічних відносин всіх країн світу, що формує міжнародний поділ праці та реалізується у вигляді глобалізації світових економічних відносин [139]. По-друге, метарівень – рівень зовнішньоекономічних зв'язків, що виявляється в реалізації міжнародної регіональної інтеграції та діяльності регіональних інтеграційних угруповань. По-третьє, макрорівень – сукупність зовнішньоекономічних зв'язків між країнами. По-четверте, мезорівень –

зовнішньоекономічні зв'язки між окремими галузями промисловості різних країн світу, а також зовнішньоекономічні зв'язки на рівні регіонів. По-п'яте, мікрорівень – зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання, сукупність здійснюваних ними зовнішньоекономічних операцій, єдність виробничо-господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій підприємств під час функціонування на зовнішньому ринку [80].

Ієрархічна система, якою є зовнішньоекономічна діяльність, відповідно, потребує наявності кількох рівнів регулювання, серед яких науковцями відзначаються: рівень країни, рівень регіону, рівень підприємства; макроекономічний рівень, рівень окремих галузей господарства, мікрорівень; міжнародний, загальнодержавний, регіональний; мікро-, макро- і мегарівні.

Згідно з другим підходом, зовнішньоекономічна діяльність розглядається як одна зі сфер господарської діяльності суб'єктів господарювання, що відповідає мікрорівню в рамках першого підходу. Тобто безпосередня реалізація зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на рівні господарюючих суб'єктів, базуючись на багатомірній цілісній системі господарських відносин між економічними суб'єктами різних країн. На більш високих рівнях йдеться вже про зовнішньоекономічні зв'язки, а зовнішньоекономічна діяльність розглядається як один з аспектів зовнішньоекономічних зв'язків.

На нашу думку, зовнішньоекономічна діяльність – це спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний і глобальний аспект зовнішньоекономічної діяльності).

Безперечно, зовнішньоекономічна діяльність охоплює широкий комплекс господарських, виробничих, кредитних, валютно-фінансових і правових взаємин. Фінансовий механізм у галузі міжнародних економічних відносин виступає засобом реалізації фінансової політики держави та полягає

у забезпеченні якісного і повного фінансування зовнішньоекономічної діяльності, а також своєчасного отримання доходів від її здійснення, тому фінанси у сфері зовнішньоекономічної діяльності мають значний вплив на економічні інтереси учасників зовнішньоекономічної діяльності та є стимулом розвитку міжнародної економічної інтеграції [158].

Проведений аналіз впливу складових елементів фінансового регулювання зумовлює необхідність дослідження зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта фінансового регулювання, при цьому важливим є урахування рівнів її реалізації (Додаток Б). Головним об'єктом фінансового регулювання є зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання, що зазнає регулюючого впливу від суб'єктів макро- і мезорівнів, якими є державні органи (державне регулювання) та недержавні органи регулювання (асоціативне регулювання), а також безпосередньо від суб'єктів мікрорівня – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (саморегулювання). При цьому головним суб'єктом є держава, оскільки вона здійснює вплив на суб'єктів господарювання, які функціонують у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також на зовнішньоекономічні зв'язки регіонів та галузей національної економіки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові погляди окремих вітчизняних вчених на сутність фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності (складено автором за даними)

Автор	Визначення
В.О. Васюренко	Сукупність фінансових інструментів, які узагальнюють низку впливів, що виникають унаслідок фінансових відносин щодо здійснення ЗЕД і за допомогою яких створюються фінансові передумови та стимули розвитку суб'єктів господарювання, що відбивається на русі відповідних фінансових потоків.
Г.В. Дурицька	Сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких стимулюється, координується і регламентується діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей та завдань.
В.Є. Крушін	Сукупність економічних й адміністративних методів, важелів та інструментів, що разом здійснюють регулюючий і стимулюючий вплив на зовнішньоекономічну діяльність через створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності систем і конкурентоспроможності їх продукції на основі впровадження інновацій з метою ефективного використання їх експортного потенціалу та розширення зовнішніх ринків збуту вітчизняної високотехнологічної і наукоємної продукції з високою часткою доданої вартості.

В.В. Мацьків	Певна цілісна діалектична сукупність взаємозумовлених і взаємопов'язаних методів, форм та інструментів впливу на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги й моніторингу стану економіки на кожному конкретному етапі її розвитку.
--------------	--

Фінанси зовнішньоекономічної діяльності використовуються для інтеграції країни в світову економіку, оскільки фінансовий механізм, що складається у сфері міжнародних економічних відносин, виступає як засіб реалізації фінансової політики держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що зумовлює вплив на економічні інтереси учасників міждержавних зв'язків та виступає як стимул розвитку міжнародної економічної інтеграції. Специфіка ж фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності полягає у концентрації саме фінансів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що характеризується застосуванням сукупності фінансових методів, форм, інструментів, засобів та важелів впливу (Додаток В).

Проаналізувавши підходи авторів до визначення сутності поняття, можна зробити висновок, що воно охоплює досить широке коло об'єктів та може бути розділене на сегменти відповідно до критеріїв та ознак. При цьому доцільним є не розгляд окремих зазначених напрямів, а аналіз їх взаємодії, що зумовить збільшення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, появу нових форм та методів реалізації, ускладнення зовнішньоекономічних операцій.

Аналіз наукових праць щодо поняття та сутності зовнішньоекономічної діяльності дав змогу сформулювати уявлення про останню як про явище і процес. Зовнішньоекономічна діяльність як явище – це система міжнародних економічних відносин, які виникають між суб'єктами господарювання країн світу внаслідок виробництва, обміну і споживання товарів, послуг та ідей в умовах необмеженості потреб та ресурсів і на основі міжнародного поділу праці внаслідок виходу за межі національних господарств і з метою максимізації прибутку [153].

Якщо звернутися до академічних підходів щодо визначення зовнішньоекономічної діяльності, то слід окремо зрозуміти зміст філософської категорії «діяльність» та категорії «зовнішньоекономічний». Так, «діяльність» – це активність людини щодо зміни буття. А «зовнішньоекономічний» – це такий, що виходить із внутрішнього середовища у зовнішнє й орієнтується на задоволення потреб іноземних споживачів національною продукцією та задоволення внутрішнього попиту іноземними товарами та послугами. Відповідно, зовнішньоекономічна діяльність як процес – це процес трансформації внутрішньої діяльності підприємства у міжнародну, коли підприємство виходить на зовнішні ринки, використовуючи різні форми зв'язків і процесів.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність – це сукупність форм і методів торгово-економічної та фінансової взаємодії суб'єктів на світовому ринку з метою використання переваг міжнародного поділу праці для досягнення більш високої ефективності функціонування відповідних суб'єктів.

Треба відмітити, що стаття 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлює принципи, завдяки яким досягається відповідність регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України; створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн [230].

На основі аналізу поняття та сутності зовнішньоекономічної діяльності запропоновано власне визначення з огляду на те, що саме міжнародне співробітництво виступає вагомим фактором впливу на рівень розвитку економіки України. Отже, під зовнішньоекономічною діяльністю пропонуємо розуміти діяльність, спрямовану на співробітництво суб'єктів

зовнішньоекономічної діяльності різних держав задля реалізації національних інтересів через взаємовигідне співробітництво з іншими країнами в умовах інтернаціоналізації, глобалізації та інтеграції.

У науковій літературі часто під зовнішньоекономічними зв'язками розуміють систему міждержавних зовнішньоекономічних відносин, а зовнішньоекономічна діяльність обмежується рамками функціонування суб'єктів господарювання. Ця думка може бути коректною з тієї точки зору, що зовнішньоекономічні зв'язки між державами є більш тісними і міцними та менш схильні до внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, ніж аналогічні зв'язки між суб'єктами господарювання. Разом з тим, не слід забувати і про зовнішньоекономічну діяльність держави, яку здійснюють відповідні міністерства, відомства та підзвітні їм підприємства. Відтак, поняття зовнішньоекономічної діяльності притаманне як для суб'єктів господарювання, так і для держави. Що ж стосується зовнішньоекономічних зв'язків, то вони різною мірою характеризують зовнішньоекономічні відносини всіх суб'єктів. Іншими словами, чим більше уразливі зовнішньоекономічні відносини до різних шоків, то слабшими є зовнішньоекономічні зв'язки.

Зовнішньоекономічні зв'язки – це сукупність регулярних і стійких економічних відносин між суб'єктами з приводу реалізації експортно-імпортних операцій, пов'язаних з переміщенням товарів, послуг, робочої сили і капіталу через національні кордони з метою забезпечення взаємопов'язаної економічної діяльності [45].

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність є формою реалізації зовнішньоекономічних зв'язків, які, в свою чергу, виступають характеристикою зовнішньоекономічних відносин. Зовнішньоекономічні відносини – це сукупність економічних відносин, що забезпечують організацію експортно-імпортних операцій з приводу транснаціональної передачі товарів, послуг, робочої сили і капіталу з метою підвищення ефективності функціонування взаємодіючих суб'єктів.

Загалом система регулювання зовнішньоекономічної діяльності функціонує на п'яти рівнях: мікрорівень (рівень суб'єктів господарювання як юридичних, так і фізичних осіб - це підприємства, фірми, організації, які експортують чи імпортують товари, предмети, послуги); мезорівень (рівень різного виду національних галузевих і регіональних об'єднань. Це, насамперед, міністерства і відомства, які безпосередньо здійснюють регулювання зовнішньоекономічних, а також міністерства та відомства, які відіграють досить активну роль, особливо, що стосується питань тарифного регулювання експорту чи імпорту); макрорівень (рівень держави. Основними суб'єктами цього рівня є, безперечно, уряд країни та парламент); метарівень (становлення митно-тарифних пріоритетів у процесі міжнародної регіональної інтеграції [323]. Особливо це стосується співпраці митних органів на стадії створення і розвитку митних союзів); мегарівень (рівень міжнародних об'єднань, організацій).

Основними видами зовнішньоекономічної діяльності є зовнішня торгівля, фінансово-кредитні операції, підприємницька діяльність, науково-технічна кооперація з іноземними підприємцями, надання ним різноманітних послуг. Ці напрями діяльності регулюються, з одного боку, державою в особі його органів, а з іншої – недержавними органами управління економікою (біржами, торговельними палатами, союзами і так далі) і самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на підставі укладених між ними координаційних угод.

Напрями та компетенції державного регулювання пов'язані з наданням процесам організованого характеру, впорядкуванням дії суб'єктів, забезпеченням додержання законодавства, відстоюванням державних та громадських інтересів. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має чітко відбивати особливості об'єкта регулювання, який у вітчизняному законодавстві тлумачиться як діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на

території України, так і за її межами [18]. Потрібно також нагадати, що до основних видів зовнішньоекономічної діяльності належать: торгівля товарами, послугами, правами інтелектуальної власності, здійснення фінансово-кредитних операцій, науково-технічна кооперація з іноземними підприємствами. Таким чином, система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності охоплює регулювання зовнішньої торгівлі товарами й послугами та інші важливі напрямки міжнародних взаємин країни із зовнішнім світом.

Відповідно до чинного законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є: фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають громадську правоздатність та дієздатність згідно з чинним законодавством України та постійно проживають на території України; юридичні особи, що зареєстровані та мають постійне місцезнаходження на території України, в тому числі юридичні особи, майно та капітал яких знаходиться повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності; фізичні та юридичні особи, які не є юридичними особами згідно із законами України, але які не мають постійне місцезнаходження на території України та яким цивільно-правовим законодавством не заборонено проводити господарську діяльність; структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення тощо), але які мають постійне місцезнаходження на території України); спільні підприємства з участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зареєстровані в Україні та мають постійне місцезнаходження на території України; інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені Законами України [175].

Метою здійснення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку країни; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, у тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів

зовнішньоекономічної діяльності країни; створення найсприятливіших умов для залучення економіки країни в систему світового поділу праці.

Матеріальною основою зовнішньоекономічної діяльності є зовнішньоекономічний комплекс країни (регіону), що являє собою сукупність галузей, підгалузей, об'єднань, підприємств і організацій, які виробляють продукцію на експорт чи використовують імпортовану продукцію та здійснюють інші види і форми зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим завданням розвитку зовнішньоекономічного комплексу кожної країни є об'єднання виробничих і зовнішньоекономічних видів діяльності в єдину органічну, успішно функціонуючу систему. Ми переконані в тому, щодо для України умовами успішного розвитку зовнішньоекономічного комплексу у наш час є: розширення самостійності суб'єктів господарювання у провадженні зовнішньоекономічної діяльності; підвищення конкурентоспроможності виробничо-господарського комплексу країни взагалі та суб'єктів її господарювання зокрема [121].

Матеріальною основою зовнішньоекономічної діяльності є зовнішньоекономічний комплекс країни (регіону), що являє собою сукупність галузей, підгалузей, об'єднань, підприємств і організацій, які виробляють продукцію на експорт чи використовують імпортовану продукцію та здійснюють інші види і форми зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим завданням розвитку зовнішньоекономічного комплексу кожної країни є об'єднання виробничих і зовнішньоекономічних видів діяльності в єдину органічну, успішно функціонуючу систему. Для України умовами успішного розвитку зовнішньоекономічного комплексу у наш час є: розширення самостійності суб'єктів господарювання у провадженні зовнішньоекономічної діяльності; підвищення конкурентоспроможності виробничо-господарського комплексу країни взагалі та суб'єктів її господарювання зокрема.

Зовнішньоекономічні відносини - це сукупність економічних зв'язків та контактів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, які формуються під впливом зовнішньоекономічної політики держави.

Визначення сутності основних понять, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність, дали змогу сформулювати наступні визначення.

Наукове трактування терміна “державне управління економікою” та його розмежування зі звичним словосполученням “державне регулювання економіки” знайшло відображення в науковій літературі тільки в останні роки й ґрунтується на твердженні, що регулювання – це одна із похідних функцій державного механізму управління [167]. Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю – це процес впливу уповноважених органів державної влади різного рівня на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання з метою підвищення її ефективності й результативності (Додаток Г).

Під регулюванням зовнішньоекономічної діяльності розуміють систему заходів, що поєднують пряме законодавче регулювання експортної та імпоротної діяльності підприємств з економічними важелями (податки, ставки мита, декларування товарів, обов'язків продаж частки валюти тощо), і, яка покликана захистити і покращити структуру внутрішнього ринку.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід розглядати у двох аспектах: у широкому плані - з позицій регулюючого впливу держави на зовнішньо-економічну діяльність взагалі, та у вузькому значенні - як вироблення і реалізацію певної зовнішньоекономічної політики [359].

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є системою заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, покликаних удосконалити зовнішньоекономічну діяльність в інтересах національної економіки. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності

передбачає створення певних умов та механізмів для ефективного розвитку відносин суб'єктів господарювання в різних країнах.

До того ж, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності виступає функцією управління зовнішньоекономічною діяльністю, що визначається зовнішньоекономічною політикою держави та реалізується через дію правових, організаційно-управлінських, адміністративних, економічних, інформаційно-аналітичних механізмів.

Державне регулювання зовнішньоекономічною діяльністю – це заснована на взаємовигідних економічних стосунках діяльність в області міжнародної торгівлі, рухи капіталів, міграції робочої сили, передачі технологій [44]. У всіх країнах, особливо в країнах з перехідною економікою, де сталася широка лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, її державне регулювання є об'єктивною необхідністю. Таке регулювання спрямоване на забезпечення захисту інтересів країни і суб'єктів її зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати усі види підприємницької діяльності і напрямку використовувати прибутки і здійснювати інвестиції, на розвиток конкуренції і ліквідацію монополізму.

Б. Райзберг розглядає замість державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності державне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків та розуміє в цьому контексті сукупність методів й інструментів, що чинять вплив на міждержавні економічні відносини у відповідності з цілями та завданнями діяльності державних органів і служб та базуються на національних та загальнодержавних інтересах [152].

В цілому, з урахуванням проведеного вище аналізу наукових думок стосовно державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, доцільно навести уточнене його визначення. Так, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це система заходів, що застосовуються в межах складових зовнішньоекономічної політики держави стосовно

різнохарактерних операцій суб'єктів господарювання на зовнішньому ринку, спрямованих на підтримку зовнішньоекономічних зв'язків та ефективної участі країни в процесах міжнародного поділу праці відповідно до національних інтересів.

Що стосується ресурсного забезпечення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то традиційно воно складається з нормативно-правових, інформаційних, економічних, фінансових, технічних, організаційних, кадрових ресурсів тощо.

Зауважимо, що в якості цілей державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності доцільно зазначити такі: підтримка збалансованості економіки та рівноваги попиту і пропозиції на національному ринку; активізація структурних змін у вітчизняній економіці; створення сприятливих умов для інтеграції української економіки до системи поділу праці на світовому рівні та її адаптація до темпів розвитку економіки прогресивних країн; забезпечення захисту економічних інтересів суб'єктів господарювання, що приймають участь в зовнішньоекономічній діяльності; надання рівних можливостей для розвитку всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від їх форм власності та сфер діяльності; сприяння розвитку конкуренції та усунення проявів монополізму в зовнішньоекономічній діяльності [115].

Регулювання такої діяльності здійснюється за допомогою законів України, актів тарифного і нетарифного регулювання, економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансових, кредитних тощо), рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються відповідно до їх статутних документів, договорів, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Державний вплив на суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності може бути прямим (наприклад, надання пільг щодо сплати митних платежів) або непрямим (встановлюючи високі імпорتنі тарифи на будь-яку продукцію, держава спонукає учасників зовнішньоекономічної діяльності імпортувати не

одні, а інші товари). Такий вплив здійснюється шляхом прийняття законодавчих та нормативних актів, які регулюють відносини, що виникають при веденні зовнішньоекономічної діяльності і має на меті захист як громадських, так і приватних інтересів.

Основними цілями при формуванні механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є визначення необхідних заходів для: стимулювання збільшення обсягів і ефективності експорту, а також зміни його структури на користь конкурентоспроможних у перспективі видів діяльності (машинобудування, приладобудування тощо); сприяння підвищенню рівня міжнародної конкурентоспроможності продукції на основі впровадження інновацій; збільшення частки доданої вартості у експортній продукції; створення передумов для акумуляції промисловими підприємствами коштів інвестиційного призначення, зокрема, за рахунок прибутку; заохочення залученню іноземних інвестицій як важливого фактора підвищення фінансових можливостей промислових підприємств в умовах перехідної економіки; спрощення процедур ввезення та мінімізація тарифних бар'єрів стосовно імпорту основних виробничих фондів, виробництво аналогів яких не налагоджено в Україні; застосування експортного мита стосовно сировини та ресурсів; сприяння мінімізації тарифних бар'єрів та ліквідації нетарифних бар'єрів зі сторони країн-імпортерів вітчизняної продукції; мінімізації передумов і можливостей підприємств до зловживання стимулюючими засобами, здійснення діяльності у тіньовому секторі економіки, оподаткування прибутків у офшорних зонах тощо [37].

Завданнями при формуванні механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: окреслення складових механізму, що мають як прямий, так і опосередкований вплив на зовнішньоекономічну діяльність територіально-виробничих систем, визначення взаємозалежностей між ними; обґрунтування можливих змін кожної зі складових механізму, необхідних для досягнення бажаного регулюючого чи стимулюючого впливу; визначення суб'єктів регулювання зовнішньоекономічної діяльності,

що будуть мати прямий чи опосередкований вплив на впровадження складових механізму регулювання у дію; складення переліку нормативно-правових документів та визначення відповідних змін, які необхідно внести у них з метою впровадження механізму.

Державному регулюванню зовнішньоекономічної діяльності притаманні такі напрями: забезпечення стабільного розвитку економіки. Зокрема, держава складає прогнози обсягів і структури експортно-імпортних операцій, здійснює митний та валютний контроль, забезпечуючи репатріацію валютної виручки з тим, щоб не допустити експорту товарів і ресурсів за заниженими цінами і відтоку капіталу з країни, а отже – захищає свої економічні інтереси; забезпечення безпеки здоров'я громадян та захист навколишнього середовища [225]. Встановлюються спеціальні вимоги до ввезення певних товарів, передбачаючи наявність в імпортера сертифіката якості, ветеринарних, санітарних свідоцтв; забезпечення можливості доступу вітчизняних суб'єктів господарювання на зарубіжні ринки. З цією метою уряд укладає міжнародні угоди, прагнучи забезпечити сприятливий режим експорту своїх товарів, а також вживає заходів до недопущення його обмежень. У світовій практиці прийнято також укладати угоди з інтеграційними угрупованнями та державами, де існує загроза одностороннього введення антидемпінгових чи інших обмежувальних заходів щодо імпорту національних товарів. У разі укладення угод експорт цих товарів обмежується встановленими квотами; забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств. З метою захисту національних підприємств і недопущення нанесення їм матеріальних збитків встановлюються, зокрема, спеціальні антидемпінгові і компенсаційні мита на деякі імпортні товари; стимулювання розвитку окремих галузей економіки та сприяння науково-технічному прогресу. З цією метою держава може проводити пільгове кредитування закупівель нового обладнання, здійснювати страхування експортних кредитів, передбачати ряд пільг по експортно-імпортних операціях з тим, щоб забезпечити модернізацію

виробництва, підвищити конкурентоспроможність як для забезпечення потреб вітчизняної промисловості, так і для просування національних товарів на зарубіжні ринки;

забезпечення потреб окремих галузей економіки. Здійснюється різними способами. Наприклад, щоб забезпечити підприємства окремих галузей необхідною сировиною, держава через уповноважені органи укладає договори на постачання продукції для своїх потреб. Можливе й сприяння в забезпеченні сировиною та обладнанням шляхом встановлення пільгового режиму імпорту такої продукції, а також шляхом обмеження експорту продукції, без якої не можуть працювати вітчизняні підприємці; реєстрація учасників зовнішньоекономічної діяльності. Здійснюється для забезпечення обліку учасників зовнішніх економічних зв'язків, створення умов для отримання ними інформаційних і консультаційних послуг [58].

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає створення певних умов та механізмів для ефективного розвитку відносин суб'єктів господарювання в різних країнах.

Мета державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності полягає у: сприянні забезпеченню збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку; стимулюванні прогресивних структурних змін в економіці; створенні найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур зарубіжних країн; захисті економічних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створенні рівних можливостей для всіх суб'єктів зовнішньоекономічних відносин незалежно від форм власності; заохоченні до конкуренції та ліквідації монополізму в цій сфері [253].

Відповідно, ключовим завданням державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків, що сприятиме зниженню рівня залежності національної економіки від монопольного імпорту товарних позицій, які є стратегічно важливими для

галузей вітчизняного виробництва, зокрема, енергоносіїв, матеріальних ресурсів (у тому числі – сировинних).

Відтак, управління зовнішньоекономічною діяльністю дозволяє вирішувати наступні завдання: придбавати за допомогою імпорту товари і послуги, яких не в державі; використовувати зовнішні ринки для продажу товарів, що експортуються, і послуг; брати участь у світових інтеграційних економічних процесах; розвивати науково-технічну і культурну співпрацю; запозичувати передовий світовий досвід; користуватися іноземними кредитами, інвестиціями; підтримувати платіжний баланс країни [233].

Головним напрямком регулювання зовнішньоекономічної діяльності є здійснення ефективної зовнішньоторговельної політики, взаємопов'язаної з макроекономічною та промисловою політиками, що забезпечує динамічний розвиток зовнішньоекономічного комплексу країни і захист інтересів національного ринку від несприятливого впливу світової кон'юнктури.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється шляхом: реєстрації учасників зовнішньоекономічної діяльності, квотування, ліцензування експорту та імпорту, індикативного планування зовнішньоекономічної діяльності, встановлення порядку експорту та імпорту деяких товарів загальнодержавного значення, регулювання державних поставок найважливіших видів продукції, що визначають розвиток України, вироблення порядку створення і використання валютного фонду, заходів оперативного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків.

Ринкова економіка вимагає якісно нового підходу до державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Держава з метою захисту своїх національних інтересів та інтересів всього суспільства регулює зовнішньоекономічну діяльність, а також впливає тим чи іншим способом на учасників, надаючи їм підтримку або створюючи несприятливі умови для проведення окремих видів зовнішньоекономічної діяльності [112].

Проведені дослідження дають підстави вважати, що механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це сукупність

економічних і адміністративних методів, важелів та інструментів, що в поєднанні здійснюють регулюючий і стимулюючий вплив на зовнішньоекономічну діяльність підприємств через створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності підприємств та їх продукції на основі впровадження інновацій з метою ефективного використання їх експортного потенціалу та розширення зовнішніх ринків збуту вітчизняної високотехнологічної і наукомісткої продукції з високою часткою доданої вартості. Отже, під механізмом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності розуміється сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких стимулюється, координується і регламентується діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей та завдань [284].

Відповідно метою формування механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є визначення тих методів, важелів та інструментів державного регулювання, а також способів їх застосування, що будуть мати стимулюючий вплив на прискорений розвиток експортної діяльності, передусім у галузях, які здійснюють виробництво продукції з високою часткою доданої вартості, високотехнологічної та інноваційної продукції, що має високу конкурентоспроможність на існуючих та потенційних зовнішніх ринках збуту.

Разом з тим, в науковій літературі немає єдиного підходу до визначення та методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Це стає перешкодою для створення дієвого механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах перехідної економіки України.

Важливим для розуміння сутності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є дослідження інструментів, а також форм і важелів регулювання, які більшість вчених також відносить до його складових (Додаток А). Але, з огляду на наявну в наукових працях плутанину в застосуванні цих елементів під час дослідження дії механізмів державного

регулювання, варто зробити деякі пояснення щодо їх сутності та взаємозв'язку, а також конкретного складу стосовно зовнішньоекономічної діяльності.

Інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у контексті взаємозв'язку з його методами слід розглядати як спосіб застосування методів, тобто як сукупність різноманітних прийомів і засобів, що дають змогу впорядкувати та цілеспрямувати процес фінансового впливу на зовнішньоекономічну діяльність. Серед вітчизняних науковців відсутній єдиний підхід до набору інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, тобто кожен дослідник пропонує власний перелік таких інструментів в рамках застосування відповідних методів регулювання [186]. Крім того, в різних дослідженнях деякі фінансові категорії, зокрема інвестиції, кредити, податки, валютний курс, розглядаються і як інструменти, і як важелі регулювання, що є наслідком неоднозначності підходів до трактування поняття «важіль» та невизначеності співвідношення між інструментами та важелями як елементами державного механізму.

До форм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто відносити конкретні засоби впорядкування державою процесів економічного розвитку (стимулювання або обмеження), державну фінансову політику (фіскальна, кредитна, валютна, бюджетна) та засади розвитку страхового ринку. Однак в цих випадках більш доцільно говорити про фінансові важелі, беручи до уваги їх спрямованість на отримання стимулюючих та стримуючих ефектів і визначення фінансових важелів як конкретних форм здійснення процесів розподілу та перерозподілу створеної вартості.

Державне регулювання поширюється на зовнішню торгівлю, міжнародний рух капіталу, валютні і кредитні стосунки, науково-технічний обмін, міжнародне переміщення робочої сили. Найбільш типовим для сучасної практики державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків є

поєднання встановлюваних державою, оформлених правовими документами правил і норм здійснення зовнішньоекономічної діяльності з наданням певної міри самодіяльності, ініціативи, свободи господарюючим суб'єктам-учасникам цієї діяльності [114]. Генеральна цільова установка прямого і непрямого управління зовнішньоекономічною діяльністю з боку держави полягає в досягненні економічних вигод для країни на основі ефективного обміну і ділової співпраці з іншими країнами, задоволення запитів, які важко забезпечити за допомогою власного виробництва і наявних у країні ресурсів.

Зважаючи на виняткову важливість контрольної функції державного регулювання зовнішньоекономічної сфери окремо зауважимо, що державний контроль зовнішньоекономічної діяльності – це функція управління, що спрямована на перевірку ефективності та правильності реалізації зовнішньоекономічної політики держави шляхом використання загальних та спеціальних механізмів, методів, засобів та прийомів контролю й аудиту.

Враховуючи той факт, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється через формування та реалізацію державної зовнішньоекономічної політики, слід прийняти до уваги точки зору вчених, які розглядають дане поняття через вказану призму.

Наприклад, М. Дідківський у своєму визначенні пов'язує зовнішньоекономічні зв'язки з зовнішньоекономічною політикою, яку, у свою чергу, він вважає своєрідним “політичним оформленням” зазначених зв'язків [169].

Зовнішньоекономічну політику держави також розуміють як цілеспрямовану діяльність щодо визначення режиму регулювання зовнішньоекономічних зв'язків та оптимізації участі країни в процесах поділу праці на міжнародному рівні.

На думку П. Гребельника зовнішньоекономічна політика являє собою сукупність державних заходів цілеспрямованого характеру стосовно реалізації економічного потенціалу держави на рівні зовнішнього ринку, а

також відносно задоволення вітчизняних потреб за рахунок товарів та послуг закордонних виробників [345].

До того ж, деякі вчені пропонують розглядати зовнішньоекономічну політику держави в контексті міжнародної торговельної політики. Так, Б. Одягайло визначає міжнародну торговельну політику з точки зору сукупності принципів, підходів, а також інструментів регулювання міжнародної торгівлі.

На нашу думку, зовнішньоекономічна політика держави виступає важливою складовою зовнішньої політики держави і являє собою систему принципів і методів, що визначають діяльність органів державної влади та державного управління, спрямованих на забезпечення національних економічних інтересів у сфері розвитку та взаємодії національних економік у цілому і національних суб'єктів міжнародного бізнесу зокрема. Зовнішньоекономічна політика держави є цілеспрямованою діяльністю держави щодо формування і використання зовнішньоекономічних зв'язків, спрямована на забезпечення національних економічних інтересів у сфері розвитку та взаємодії національних економік загалом і національних суб'єктів міжнародного бізнесу зокрема.

Проміжні цілі регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинні бути узгоджені з цілями структурної політики держави та відповідати глобальним цілям розвитку суспільства. До основних проміжних цілей зовнішньоекономічної політики можна віднести зміну ступеня і способу включення певної країни в міжнародний розподіл праці; зміну обсягів експорту та імпорту в торговельному балансі країни; зміну структури зовнішньої торгівлі; зміну співвідношення експортних та імпортних цін тощо.

При цьому варто зауважити, що визначені нами поняття є складними агрегованими економічними категоріями, які складаються з окремих елементів і можуть бути класифікованими за типами, формами і видами наступним чином: зовнішньоекономічна політика: за типами – узгоджена,

безкомпромісна, неупереджена; за формою – протекціоністська, фритредерська, комбінована; за видами - торговельна; інвестиційна; фінансова; кредитна; інноваційна тощо; зовнішньоекономічні відносини: за типами - співробітництво, конкуренція; за формою - рамкові угоди, меморандуми, контракти, договори, інші форми; за видами - експорт, імпорт, товарообмін, відносини у сфері послуг, інвестування лізинг, спільне виробництво, науково-технічне співробітництво тощо; зовнішньоекономічна діяльність: за типами - ефективна, неефективна, компромісна, ризикована і небезпечна; за формою - переміщення товарів, переміщення капіталів чи переміщення робочої сили; за видами - експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; діяльність у сфері послуг; наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація; фінансова; операції з цінними паперами; кредитно-розрахункова; спільна діяльність; товарообмін (бартер); оренда, в тому числі лізинг, валютні операції; інші операції не заборонені законодавством [7].

При визначенні зовнішньоекономічної політики як економічної категорії слід акцентувати увагу на двох суттєвих моментах: наступальному і захисному. Ефективність функціонування зовнішньоекономічної політики залежить від реалізації обох функціональних завдань. Неможлива реалізація наступальної функції без чіткого відпрацювання захисної.

Наступальна функція зовнішньоекономічної політики спрямована передусім на отримання країною порівняльних та абсолютних переваг у результаті участі у світогосподарських відносинах, тобто на реалізацію економічного потенціалу країни на світовому ринку.

З великого спектра проблем, які розв'язують країни, беручи участь у сфері міжнародних економічних відносин, основною є проблема збереження суверенітету.

Захисна функція зовнішньоекономічної політики реалізується з метою формування народногосподарської структури у відповідності з національними інтересами і цілями зовнішньоекономічної політики.

В контексті розгляду даної проблематики варто виділити чинники, котрі впливають на формування політики регулювання зовнішньоекономічної діяльності: економічні (визначають нагальну потребу стабілізації та зростання виробничого потенціалу як економіки загалом, так і окремих її секторів зокрема через участь країни в міжнародному поділі праці, доступі до світових технологій та фінансів за допомогою залучення іноземних інвестицій); політичні (визначають вплив загальносвітових та європейських політичних процесів через участь країни в міжнародних організаціях та угрупованнях); соціальні (сприяють відкритості суспільства шляхом вільного переміщення робочої сили через митний кордон, доступу до історичних та культурних цінностей тощо); інформаційні (інтеграційні фактори розвитку та доступу національної інтелектуальної системи до світової мережі людських знань); інституційні (вдосконалення законодавчої бази, розвиток інфраструктури) [48].

Отже, зовнішньоекономічна діяльність за своєю сутністю є економічним процесом, який, з одного боку, тісно пов'язаний з іншими суспільними інститутами (політикою, культурою, освітою тощо), а з іншого боку, узгоджує інтереси суб'єктів господарювання на всіх рівнях: мегарівні, макrorівні та макrorівні. Такі властивості поширюються і на систему управління зовнішньоекономічною діяльністю, що, на наш погляд, дозволяє виявити наступні особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності на макrorівні: залежність від екзогенних факторів впливу міжнародного рівня; взаємодія економічних та інших суспільних інститутів; розподіл політики регулювання на загальнодержавному рівні та рівні місцевого управління; вплив на поведінку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

1.2. Принципові положення організації державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери

Сучасний етап подальшого входження економіки України у світову економічну систему передбачає удосконалення у застосуванні тих елементів національної економічної системи, які, з одного боку, здатні забезпечувати рівні конкурентні умови для здійснення господарської діяльності для всіх суб'єктів господарювання, а з іншого - здійснюють державне управління зовнішньоекономічними процесами в Україні та є інструментами державного впливу на загальну ситуацію в економіці. Це насамперед стосується методів і інструментів державного управління, що відносяться до системи митно-тарифного, нетарифного та митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Безперечно, головною метою державного втручання у зовнішньоекономічну сферу є забезпечення сприятливих зовнішніх умов економічного розвитку. Основне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності як розвинених країн, так і країн з ринковою економікою полягає у впливі держави, її законодавчих і виконавчих органів на сферу зовнішньоекономічної діяльності з метою створення або забезпечення умов діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності відповідно до національної економічної політики. Серед конкретних завдань державного механізму регулювання, можна назвати: створення ефективної юридичної основи та організаційної структури для зовнішньоекономічної діяльності, підтримку прийняттого стану торговельного і платіжного балансів країни, також підтримання стабільного курсу національної валюти, запобігання небажаних перешкод нормальному здійсненню зовнішньоекономічних операцій, своєчасне залагоджування торгових конфліктів з основними партнерами, надання необхідних гарантій учасникам зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з вищезазначеним, варто дослідити основні методи та інструменти державного механізму регулювання

зовнішньоекономічної діяльності та їх вплив на внутрішній механізм національного ринкового регулювання.

Варто зауважити, що під методами державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід розуміти передбачені законодавством способи впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на сферу зовнішньоекономічної діяльності з метою створення або забезпечення умов діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності відповідно до національної економічної політики [331].

Загальне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою різних методів, які застосовуються на різних рівнях державного управління, мають певне цільове призначення і передбачають використання певних способів та прийомів. Традиційно в залежності від критеріїв впливу держави на зовнішньоекономічні операції виділяють дві класифікаційні ознаки: за характером державного регулювання (адміністративні, економічні, правові) та за способом здійснення (тарифні та нетарифні). Систематизація методів з позицій прийняття рішень у державному управлінні зовнішньоекономічними процесами та розширена їх класифікація дозволить більш виважено і цілеспрямовано застосовувати комплекси методів, забезпечуючи ефективність механізмів державного управління зовнішньоекономічної діяльності.

Адміністративні методи – є короткотерміновими мають обмежувальний або фіскальний характер та через які держава здійснює «ручне» управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності з метою термінового впливу на прискорення чи гальмування тих чи інших процесів виходячи з державних потреб [60].

Зауважимо, що адміністративне регулювання це прямий вплив держави на діяльність суб'єктів ринку, з характерним прямим впливом державного органу або посадових осіб на дії виконавців через встановлення певних обов'язків, норм поведінки та віддавання команд (наказів, розпоряджень); а також безальтернативний вибір способів розв'язування завдань, варіанта

поведінки, обов'язковість виконання наказів, розпоряджень, відповідальність суб'єктів господарювання за ухиляння від виконання наказів. Адміністративні методи впливають із необхідності регулювати деякі види економічної діяльності з метою захисту інтересів громадян, суспільства, природного середовища.

Відтак, адміністративні методи представляють собою систему державних правил, нормативів, заборон, за допомогою яких країна здійснює безпосередній вплив на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, регламентує їхню діяльність в інтересах суспільства.

Безперечно, адміністративні методи доцільно застосовувати в умовах економічної нестабільності, зростання дефіциту і інфляції.

Основними методами є застосування митних режимів, методи визначення митної вартості, ускладнення або спрощення застосування митних процедур, система класифікації товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, квотування, реєстрація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, стандартизація і сертифікація продукції, ліцензування зовнішньоекономічних операцій, обмеження експорту (імпорту), упровадження урядових регулятивних програм [130].

Засоби нетарифного регулювання є комплексом національних адміністративних заходів, які нерідко безпосередньо не пов'язані з зовнішньою торгівлею, але виконують роль регулятора експортних та імпортних операцій. У світовій практиці до нетарифних методів державного регулювання відносять кількісні обмеження (квотування, ліцензування, добровільне обмеження експорту, політика державних закупівель) та методи прихованого побічного протекціонізму (технічні бар'єри, внутрішні податки, вимоги стосовно місцевих компонентів).

За іншою класифікаційною схемою нетарифні інструменти регулювання поділяються на економічні (демпінг, експортні кредити, субсидії при експорті, надання пільг, внутрішні податки і збори), адміністративні (реєстрація експортних та імпортних товарів, технічні

бар'єри, вимоги про вміст місцевих компонентів, політика в рамках державних закупівель, кількісні обмеження) та правові (правові режими, міжнародні конвенції, двосторонні угоди) [19].

Варто зазначити, що має місце і комбінована класифікація нетарифних інструментів регулювання за характером дії: кількісні (квотування, ліцензування, добровільні обмеження), приховані (державні закупівлі, вимоги про вміст компонентів, технічні бар'єри, податки і збори), фінансові (субсидії, кредитування, демпінг), неекономічні (торговельні угоди, правові режими).

Існує й інше бачення класифікації нетарифних інструментів регулювання, а саме інструменти регулювання імпорту (кількісні обмеження, квоти і ліцензування імпорту, дискримінація іноземних підприємств, які бажають продавати товари для державних потреб, стандарти, у тому числі заходи, спрямовані на захист здоров'я і життя людей, тварин і навколишнього середовища, митні процедури, виняткові засоби захисту внутрішнього ринку, а саме антидемпінг, компенсаційні заходи, спеціальні заходи) та інструменти регулювання експорту (стимулювання експорту, обмеження експорту) [15].

Широко застосовується класифікація напрямків нетарифного регулювання за видами дозвільних документів та органами, що їх видають.

Ліцензування зовнішньоекономічних операцій є адміністративним, нетарифним методом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і являє собою комплекс дій органу виконавчої влади з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів.

З огляду на те, що ліцензування зовнішньоекономічних операцій здатне справляти значний обмежувальний вплив на міжнародну торгівлю, його застосування підлягає жорсткій регламентації в рамках СОТ. Так, Угода про процедури ліцензування імпорту встановлює, що ліцензування імпорту повинне бути простим, прозорим та передбачуваним. Зокрема, ця Угода: зобов'язує органи державної влади публікувати достатню інформацію щодо

цілей та процедур надання ліцензій; встановлює порядок повідомлення СОТ державами-членами у разі упровадження нових або зміни існуючих процедур ліцензування імпорту; встановлює загальні критерії оцінки компетентними органами заявок на отримання ліцензій [23].

В свою чергу, економічне регулювання зорієнтоване на досягнення поставлених цілей за допомогою притаманних управлінню економічних засобів та стимулів, які впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання. Економічні методи - це такі способи впливу держави, за яких необхідний суспільству результат досягається через економічний інтерес суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (шляхом як позитивного, так і негативного стимулювання). Безперечно, економічні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності займають провідне місце в період стабілізації економіки.

До економічних методів належать: надання податкових пільг, встановлення знижених податкових ставок; диференціювання митних ставок, звільнення від обкладення митом; надання субсидій певним категоріям суб'єктів господарської (зовнішньоекономічної) діяльності; застосування господарсько-правових санкцій за порушення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність тощо.

Таким чином, економічні методи – є довгостроковими, характеризуються як регулюючі та використовуються з метою сприяння розвитку національної економіки та забезпечення стабільних надходжень до бюджету від зовнішньоекономічної діяльності.

Застосування економічних методів державного регулювання дає змогу створювати економічні умови, які спонукають суб'єктів ринку діяти у необхідному для суспільства напрямі, вирішувати ті чи інші завдання згідно з загальнодержавними і приватними інтересами. Регулювання за допомогою економічних методів дає змогу суб'єктам ринку зберегти право на вільний вибір своєї поведінки [339].

Економічні методи регулювання базуються на використанні економічного інструментарію митної політики — митний тариф, податки, митні збори та інші види платежів. Використовуючи даний інструментарій, держава впливає на інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а відповідно, і на їхню поведінку, зберігаючи за ними повну оперативну самостійність, яка відповідає природі ринкових відносин.

Зовнішньоекономічна діяльність переважно регулюється економічними методами за допомогою мита, податків, кредитів, дотацій та пільг. До економічних регуляторів також відносять тарифні та нетарифні методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Митно-тарифне регулювання належить до економічних, тарифних методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, та становить головну складову регулювання цієї діяльності в будь-якій державі. Митно-тарифні заходи дозволяють вирішити ряд завдань, пріоритетність яких залежить від митної політики держави, основними з яких є: захист вітчизняних товаровиробників від конкуренції (у тому числі недобросовісної) з боку іноземних постачальників; стимулювання внутрішнього виробництва готової продукції; збільшення податкових надходжень [209].

Митно-тарифне регулювання в Україні здійснюється на основі таких принципів: виключної юрисдикції України на її митній території; виключної компетенції митних органів України щодо здійснення митної справи; законності; єдиного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України; системності; ефективності; додержання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб; гласності та прозорості.

Основними елементами системи митно-тарифного регулюванням: мито; митний тариф України; митна вартість товару; країна походження товару.

Важливу роль з-поміж економічних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності відіграють валютні обмеження, які

спрямовані на розширення або отримання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни. Валютні обмеження охоплюють сферу зовнішньої торгівлі, рух капіталів та кредитів, переказ прибутків, податкових та інших платежів. У галузі зовнішньої торгівлі валютні обмеження вважають опосередкованим фактором стримування імпорту, оскільки використання валюти на закупівлю іноземних товарів дозволяється лише після отримання на це спеціального дозволу. Регулювання залучення та вивозу капіталу в цілому спрямовується на підвищення ефективності іноземного інвестування в економіку країни. Воно має подвійний характер. З одного боку, державне регулювання сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату за допомогою державних гарантій та надання пільг, а з іншого – обмежує вплив іноземного капіталу на економіку країни, яка залучає такі кошти [39].

Метою валютного регулювання є підтримка економічної стабільності й утворення надійного фундаменту для розвитку міжнародних економічних відносин шляхом впливу на валютний курс і на валютно-обмінні операції.

Серед методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності (правових, адміністративних, економічних, соціально-психологічних) надають очевидний пріоритет правовим методам як основі формування і функціонування інших механізмів управління такою системою господарювання.

Взагалі, правове регулювання - це діяльність держави щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права. Необхідний у цьому разі примус забезпечується розвитком громадської свідомості та силою державної влади. Предметом правового регулювання економіки є: відносини між державою (державними органами) і суспільством, громадянами суб'єктами господарської діяльності; відносини всередині держави, між її органами з приводу розподілу повноважень, визначення їхнього правового статусу; відносини між суб'єктами господарської діяльності тощо [121].

Зауважимо, що правові методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні ґрунтуються на використанні положень законодавчих актів та декретів Кабінету Міністрів України, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність.

Також зустрічаються оригінальні авторські класифікації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які відрізняються від загальноприйнятої методики. Наприклад Л. Дідківська та Л. Головка поділяють методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на наступним чином: правові; економічні (акти тарифного регулювання); валютне регулювання; адміністративні (нетарифні); заохочення експорту.

У інших авторів також часто зустрічається ототожнення економічних методів з тарифними, а адміністративних з нетарифними методами регулювання. При цьому деякі автори вважають, що тарифні методи пов'язані тільки з функціями мита, а до нетарифних методів відносять: і кількісні обмеження; і регламентацію (ускладнення) митних процедур; і різноманітні податки на експорт та імпорт; і митні збори; і встановлення державних стандартів якості, норм упаковки, маркування, інші форми торговельних бар'єрів; і валютні обмеження; і антидемпінгові заходи (антидемпінгове мито, компенсаційне мито); і „добровільні обмеження імпорту” [70].

Так, Кузнецова Н. до тарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності відносить тільки методи, що засновані на тарифі, а все інше в тому числі й податок на додану вартість та акцизний збір включає до переліку нетарифних методів. Інші автори зазначають, що митно-тарифне регулювання базується на застосуванні імпортних та експортних тарифів та зборів, а до методів нетарифного регулювання включають квотування, ліцензування та інші зовнішньоторговельні операції [141]. Дані твердження частково є вірними – дійсно митно-тарифне регулювання базується на використанні митного тарифу. Проте дискусійними є положення

авторів про віднесення до нетарифних методів податків і тим більше інших зовнішньоторговельних операцій.

У зв'язку з тим, що в основу класифікації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності покладені різні підстави, один і той самий метод можна кваліфікувати як економічний і тарифний або як адміністративний і нетарифний.

З таких позицій, на нашу думку, найбільш універсальною є класифікація Л. Пісьмаченко у якій максимально врахований основний набір інструментів, який може бути перегрупований в залежності від групувальної ознаки [223].

Разом з тим, зважаючи на необхідність прийняття управлінських рішень у швидко мінливих умовах, зниження суб'єктивності і підвищення науковості процесу застосування методів і інструментів регулювання, ми пропонуємо доповнити класифікацію Л. Пісьмаченко рядом ознак, а саме: за пріоритетністю застосування: основні, другорядні (супутні); за напрямом дії: посилюючі, стримуючі; за масштабами покриття: комплексної дії, специфічної дії; за функціями управління: фіскальні, захисні, стимулюючі; за часом втручання: системні, оперативні; за терміновістю реагування: перманентного впливу, негайної дії; за способом прояву: явні, приховані; за цілеспрямованістю дій: на обсяг зовнішньої торгівлі, на структуру зовнішньоекономічних операцій, на посилення державного контролю, за певних умов.

Запропонований методичний підхід до класифікації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом формування різних класифікаційних груп на основі регуляторних інструментів найбільш близький до систематизації методів з точки зору системи прийняття рішень у державному управлінні зовнішньоекономічними процесами [150].

Для зручності у практичному застосуванні пропонуємо методи і засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності представляти як

комплекси методів, які забезпечують реалізацію мети державного впливу на зовнішньоекономічні операції (збільшення або зменшення обсягу зовнішньої торгівлі, зміна структури зовнішньоекономічних операцій, посилення державного контролю тощо).

В обраному комплексі один метод може бути основним, а забезпечувати його дію до отримання необхідного результату мають другорядні (супутні, додаткові) й не менш важливі фактори. Деякі з них можуть діяти лише за певних умов. Так, наприклад, митний тариф є одним з основних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, але механізм формування митної вартості або запровадження правового режиму є допоміжними методами регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що посилюють дію (створюють ефект синергії) митного тарифу [261]. При застосуванні методів важливим є не активність їх впровадження, а результативність їх дії. Тож для максимальної результативності й простоти застосування пропонуємо використовувати сценарний підхід щодо застосування державних регуляторів при виконанні поставлених стратегічних і тактичних завдань.

За результатами проведеного дослідження щодо висвітлення науковцями та практиками методів державного регулювання та з урахуванням поглядів різних авторів, пропонуємо власну класифікацію методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності за такими ознаками: формою впливу; характером; способом здійснення; призначенням; терміном дії з визначенням певного набору інструментів, що використовуються з метою регулювання зовнішньоторговельної діяльності й формують змістове наповнення кожної класифікаційної групи [333].

При розробці даної класифікації ми виходимо з того, що регулювання зовнішньоторговельної діяльності здійснюється через використання певного набору інструментів, як то: митний тариф, митний збір; податок на додану

вартість, акцизний збір, зміна курсу валюти, коди товарної номенклатури, кількісні обмеження, побічний протекціонізм, технічні стандарти тощо.

Так, за формою впливу до прямих методів ми відносимо митний тариф, митний збір, кодифікацію товарів, кількісні обмеження, заходи побічного протекціонізму й стимулювання експорту, технічні стандарти тощо; до непрямих методів - податок на додану вартість, акцизний збір, зміна курсу валюти тощо. Якщо ці ж інструменти класифікувати за характером прояву, то вони розподіляться наступним чином: економічні – митний тариф, митний збір; податок на додану вартість, акцизний збір, зміна курсу валюти, коди товарної номенклатури; адміністративні – кількісні обмеження, побічний протекціонізм, стимулювання експорту, технічні стандарти.

Механізм поєднання методів прямого і непрямих регулювання, правових, адміністративних і економічних може бути різним залежно від розвитку ринкових відносин, фінансової та економічної ситуації в країні. З розвитком ринкових відносин, залученням до процесу регулювання інститутів ринку методи прямого впливу (адміністративні), як правило, поступаються місцем опосередкованим (економічним) і відіграють другорядну роль. Використання їх стає доцільним тоді, коли ринковий механізм та економічні засоби державного регулювання економіки виявляються недостатніми або діють надто повільно [24].

Підкреслимо, що з позицій конкретних засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності наведена класифікація методів державного регулювання умовна, а зазначені методи є скоріше не альтернативними, а взаємодоповнюючими, тобто можуть поєднуватися, нашаровуватись один на одного, оскільки один і той самий засіб (або здійснений за його допомогою захід державного регулювання) може входити до складу різних методів. Наприклад, експортне мито одночасно входить до складу економічних і тарифних методів регулювання економіки, а підвищення його ставки належить до обмежувальних методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

В контексті розгляду даного питання розглянемо засоби (інструменти) державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності кожного із розглянутих вище методів державного регулювання (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Засоби (інструменти) державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (складено автором за даними)

Методи	Правові	Адміністративні	ЕКОНОМІЧНІ	
			фінансово-бюджетні	кредитно-грошові
ЗАСОБИ (ІНСТРУМЕНТИ)	1. Конституція та закони України;	1. реєстрація суб'єктів ЗЕД;	1. податки на експорт та імпорт;	1. експортне кредитування;
	2. укази і розпорядження Президента;	2. ліцензування;	2. податкові пільги;	2. пільгові кредити;
	3. постанови та інші акти Верховної Ради України;	3. контингентування;	3. субсидування експорту;	3. регулювання валютних курсів;
	4. постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України;	4. квотування;	4. державні дотації;	4. валютні обмеження;
	5. нормативно-правові акти центральних та місцевих органів державного регулювання	5. регламентація митних процедур;	5. експортні премії	5. експортне страхування і гарантії
		6. державні стандарти якості;		
		7. специфічні вимоги до товарів (маркування, упакування);		
		8. санкції;		
		9. ембарго;		
		10. індикатори планування ЗЕД		

Отже, усі зазначені вище методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності так чи інакше впливають на обсяг експортно-імпортних операцій в країні. У кожній державі повинен бути розроблений детальний план зовнішньоекономічної політики, який би включав усі ці засоби регулювання в органічному їх поєднанні для проведення високоефективної, стимулюючої політики підвищення зовнішньоекономічної діяльності.

Принципи зовнішньоекономічної діяльності - це керівні начала, що визначають спрямованість правового регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Найбільш повний перелік принципів організації міжнародних економічних відносин відображає Хартія економічних прав і обов'язків держав - документ, прийнятий IV Спеціальною Сесією Генеральної Асамблеї ООН (1974), отже, зазначені вище принципи такі: суверенітет; територіальна цілісність і політична незалежність держав; суверенна рівність усіх держав; ненапад і невтручання у внутрішні справи; взаємна і справедлива вигода; мирне співіснування; рівноправність і самовизначення народів; мирне регулювання спорів; усунення несправедливості, що виникає в результаті застосування сили і позбавляє націю засобів для її нормального розвитку; сумлінне виконання міжнародних зобов'язань; повага до прав людини та основних свобод; відсутність прагнення до гегемонії в сферах впливу; сприяння міжнародній соціальній справедливості; міжнародне співробітництво з метою розвитку; вільний доступ до морів для країн, що їх не мають [366].

Принципи зовнішньоекономічної діяльності можна згрупувати таким чином: загальні, специфічні і національні.

Загальні принципи зовнішньоекономічної діяльності - це невелика кількість загально визнаних правил, що стали своєрідними загально відомими істинами (аксіомами), яких дотримуються всі учасники міжнародних ділових операцій. І хоча в різноманітних виданнях набір цих принципів може відрізнятися, однак у кінцевому результаті вони зводяться до трьох головних: науковість, системність, взаємовигідність.

Принцип науковості зовнішньоекономічної діяльності означає, що розвиток цієї діяльності здійснюється відповідно до об'єктивних економічних законів; принцип системності зовнішньоекономічної діяльності - що між окремими її складовими існують міцні взаємозв'язки; принцип взаємовигідності

зовнішньоекономічної діяльності означає, що кожний партнер, який бере участь у міжнародних операціях, одержує свій прибуток [59].

Крім наведених загальних принципів управління зовнішньоекономічної діяльності багато специфічних принципів, які закріплені у відповідних міжнародних правових актах і є обов'язковими для виконання всіма державами, що підписали той або інший акт.

Значна частина специфічних принципів діє на регіональному рівні. Для України особливий інтерес становлять принципи зовнішньоекономічної діяльності у Європейському Союзі, які містяться в так званій Білій книзі (1985) і включають: контроль і оформлення документів на товари, що перетинають національні кордони; свободу пересування осіб для працевлаштування або постійне місце проживання в будь-якій країні; уніфікацію технічних норм і стандартів; відкриття споживчих ринків; лібералізацію фінансових послуг; поступове відкриття ринку інформаційних послуг; лібералізацію транспортних послуг; створення сприятливих умов для промислового співробітництва з урахуванням законодавства про права на інтелектуальну і промислову власність; усунення фіскальних бар'єрів [142].

Національні принципи зовнішньоекономічної діяльності закріплюються в законодавчих актах відповідних країн. Оскільки всі країни використовують тією чи іншою мірою механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то існує і відповідна правова основа таких дій.

Відтак, суб'єкти господарської діяльності України та іноземні суб'єкти господарської діяльності у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності керуються відповідними вихідними положеннями. По-перше, принципом суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності полягає у виключному праві народу України самостійно та незалежно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на території України, керуючись законами, що діють на території України; обов'язку України

неухильно виконувати всі договори і зобов'язання України в галузі міжнародних економічних відносин.

По-друге, принципом свободи зовнішньоекономічної діяльності, що полягає: у праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки; у праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України; в обов'язку дотримуватися при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності порядку, встановленого законами України; у виключному праві власності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на всі одержані ними результати зовнішньоекономічної діяльності [96].

По-третє, принципом юридичної рівності і недискримінації, що полягає: у рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, у тому числі держави у разі здійснення зовнішньоекономічної діяльності; у забороні будь-яких, крім передбачених цим Законом, дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками; неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів, крім випадків, передбачених законом [56].

По-четверте, принципом верховенства закону, що полягає: у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності тільки законами України; у забороні застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що у будь-який спосіб створюють для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності умови, менш сприятливі, ніж ті, які визначені законами України.

На нашу думку, тут існують протиріччя: відповідно до ст. 7 ЗУ "Про зовнішньоекономічну діяльність" - коло засобів регулювання зовнішньоекономічної діяльності широке і включає як акти державних

органів різної юридичної сили, так і акти недержавних суб'єктів, однак п. 9 ст. 92 Конституції України встановлює, що виключно законами визначаються засади зовнішньоекономічної діяльності.

По-п'яте, принципом захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, який полягає у тому, що Україна як держава: забезпечує рівний захист інтересів усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України; здійснює рівний захист всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України за межами України згідно з нормами міжнародного права; здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами лише відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права [201].

По-шосте, принципом еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Серед принципів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід виділити такі: відповідність національним інтересам та економічній безпеці держави; прийняття до уваги вимог розвитку світової економіки та особливостей поділу праці в сучасних умовах глобалізації; побудова новітньої моделі зовнішньоекономічного розвитку з орієнтацією на процеси європейської інтеграції; забезпечення належного рівня відкритості вітчизняної економіки відповідно до стандартів і критеріїв міжнародного масштабу; встановлення паритетності в організації відносин з іншими країнами; підтримка виробництва експортних товарів та послуг з урахуванням належного ступеня їх конкурентоспроможності [103].

Основним принципом зовнішньоекономічної діяльності є адекватність у розробці та реалізації концепції зовнішньоекономічної діяльності. Цей принцип передбачає створення такої інституціональної системи регулювання експортно-імпортних зв'язків, за якої в рамках дотримання міжнародних вимог і зобов'язань та врахування глобалізаційних тенденцій можна було б відстояти пріоритет національних економічних інтересів. Адекватність – це

спосіб внутрішньої інституціональної організації регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яка дозволяла б формально при повному виконанні міжнародних вимог сформувати свою функціональну здатність через призму стратегічних цілей і завдань національного економічного розвитку.

Ми переконані в тому, що до основних принципів, на яких повинна базуватися національна регулятивна система і котрих повинні дотримуватися органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності при її формуванні, необхідно віднести наступні принципи:

1)розумної достатності: органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинні визначити для кожного з інструментів ту межу, за якою подальший приріст обмежень призводить до побічних наслідків - відчутні економічні перекоси і викривлення, зниження стимулів до ефективної зовнішньоторговельної діяльності, зміщення активності у сфері тіньової економіки;

2)селективності й доповнення: жоден з інструментів регулювання не може вирішувати водночас велику кількість завдань; зазвичай, він вибірково впливає на окремі сектори, тому комплексний регулюючий ефект може досягатися лише в результаті раціональної комбінації ряду форм і методів регулювання [74];

3)простоти та компактності: уряд країни повинен уникати надто складних, заплутаних, неоднозначних регулятивних комплексів; такі комплекси створюють додатковий ефект невизначеності, придушують економічну та зовнішньоекономічну активність, сприяють процвітанню корупції;

4)не протиріччя: різноманітні регулятивні інструменти не повинні суперечити один одному, інакше їх дія взаємно нейтралізується, а негативні побічні ефекти взаємно посилюються;

5)прогресуючого адміністративного дерегулювання: перехід від адміністративних інструментів регулювання до економічних, що забезпечує

певний ступінь свободи суб'єктам зовнішньоторговельної діяльності.

На нашу думку, в системі принципів регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто виокремити: принцип диспозитивності та принцип варіативності. Принцип диспозитивності означає, що кожен має свободу вибору шляхів та напрямів реалізації власного внутрішньоторговельного потенціалу. Принцип варіативності передбачає наявність вільного вибору набору організаційно-правових інструментів регулювання зовнішньо-економічної діяльності. Доповнення існуючої системи принципів зовнішньоекономічної діяльності запропонованими принципами більшою мірою відобразатиме демократичність відносин у рамках СОТ та водночас дозволить вирішити питання відносно моноспрямованості СОТ на інтереси транснаціональних корпорацій.

Під структуралістичністю пропонуємо розуміти принцип, що формує багаторівневість здійснення та регулювання зовнішньоекономічної діяльності та дає змогу виокремити для більш глибокого пізнання його сутності стійкі зовнішньоекономічні зв'язки між її складовими елементами, що пов'язують їх у ціле на різних рівнях (мікро-, мезо-, макро-, мета-, мегарівні) [23].

Таким чином, в науковій літературі немає єдиного підходу до класифікації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, оскільки відсутня відносна врівноваженість між протекціонізмом і лібералізацією та перехід однієї з форм зовнішньоекономічної політики країни в іншу на певному проміжку часу. Така трансформація є адекватною реакцією на динамічні процеси на світових ринках. Гострі проблеми глобально функціонуючого світового виробничо-господарського механізму змушують удосконалювати систему державного регулювання економіки, тому й методи державного регулювання переходять з царини внутрішньоекономічних у зовнішньоекономічні.

Форми, методи і важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначаються, передусім, зовнішньоекономічною політикою держави, яка може тяжіти до політики вільної торгівлі, що характеризується мінімальним втручанням держави у процеси зовнішньоекономічної діяльності, або політики протекціонізму, яка має на меті захист внутрішнього ринку від негативних впливів конкуренції на світовому ринку

Аналізуючи класифікаційні ознаки «за характером державного регулювання» (адміністративні, економічні) та «за способом здійснення» (тарифні та нетарифні), ми дійшли висновку про те, що така класифікація є дещо завузькою й не враховує динамічний характер і залежність результатів управління від якості прийняття рішень у державному управлінні зовнішньоекономічними процесами. Вважаємо, що розширена їх класифікація дозволить більш виважено і цілеспрямовано застосовувати методи у комплексі, забезпечуючи гнучкість і ефективність механізмів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю [70].

Отже, узагальнення та систематизація вітчизняного і закордонного досвіду стосовно методологічних принципів, які є базовими під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності та оцінки її ефективності, дає можливість виділити принципи загальноекономічного і специфічного характеру. До загальноекономічних варто віднести: науковість, системність, взаємовигідність, самоорганізацію, динамічність, принцип розвитку, історизм, відповідність, функціональність; до специфічних – емерджентність, ієрархічність, структурованість, невизначеність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, спадковість, принцип цілепокладання і цілераціональної дії, структуралістичності.

1.3. Історичні передумови, етапи формування механізмів державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери

Міжнародні економічні відносини є однією з сфер економічного життя, що найдинамічніше розвиваються. Економічні зв'язки між державами мають багатовікову історію. Варто зауважити, що впродовж століть вони існували переважно як зовнішньоторгівельні, вирішуючи проблеми забезпечення населення товарами, які національна економіка виробляла неефективно або не робила зовсім. В ході еволюції зовнішньоекономічні зв'язки переросли в зовнішню торгівлю і перетворилися на складну сукупність міжнародних економічних відносин.

На усіх історичних етапах розвитку держави зовнішньоекономічна діяльність впливала на рішення економічних проблем на різних рівнях: господарства в цілому, окремих регіонів, об'єднань, підприємств. Як частина загальної структури державного господарства зовнішньоекономічна діяльність впливає на вдосконалення внутрішньогосподарських пропорцій, розміщення і розвитку виробничих сил. Ще жодній країні не вдалося створити здорову економіку, ізолювавшись від світової економічної системи. Світовий досвід свідчить, що навіть в промислово розвинених країнах існує об'єктивна необхідність державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [17]. Держава передусім, покликана, захищати інтереси своїх виробників, приймати заходи для збільшення об'ємів експорту, залучення іноземних інвестицій, збалансувало платіжного балансу, валютного регулювання і, що особливо важливо - приймати законодавчі акти, що встановлюють правила здійснення зовнішньоекономічної діяльності і контролювати їх неухильне дотримання.

Наша держава з часів здобуття незалежності зробила дуже багато в контексті поліпшення зовнішньоекономічних відносин з європейськими та східними партнерами, гармонізації торговельного законодавства та інтеграції у світове співтовариство, досягла свого визнання у світі як країни з ринковою

економікою, а також вступила до Світової організації торгівлі та стала рівноправним торговельним партнером світової спільноти [234]. Однак історичному аспекту розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні приділено не виправдано мало уваги.

У деяких наукових джерелах вчені виділяють такі епохи становлення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а саме: епоху радянських років (1918-1987 рр.); роки перебудови (1987-1991 рр.); період реформування і розвитку зовнішньоекономічної діяльності і її управління в Україні як суверенної держави, становлення законодавчої бази зовнішньоекономічної діяльності (1991-1992 рр.); період лібералізації ЗЕД (1993–1995), період застосування обмежень імпорту й захисту національного виробника (1996–1998) і вдосконалення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до вимог СОТ (починаючи з кінця 1998 р. і до сьогодні) [49].

Проте, на нашу думку, дане узагальнення етапів становлення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні не є вичерпним, а отже, потребує доповнення.

Варто зауважити, що в працях науковців не відображається дореволюційна епоха державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, хоча вона повинна мати своє місце в історії зовнішньоекономічної діяльності України. Також необхідно зазначити, що період реформування і розвитку зовнішньоекономічної діяльності та її управління в Україні як суверенній державі зараз вже не є повною мірою коректним та потребує перегляду, бо, на наше глибоке переконання, разом зі вступом до Світової організації торгівлі, Україна розпочала новий етап розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

На наше переконання, варто виділити такі історичні етапи становлення та розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: IX-XV ст. – період появи перших міждержавних

договорів у сфері торгівлі та становлення «князівського законодавства» за часів Київської Русі; XV-XVII ст. – поява кодифікованих актів Литовської держави, Речі Посполитої, Козацько-гетьманської держави, регулювання окремих аспектів зовнішньоекономічної діяльності нормами Магдебурзького права в Україні; XVIII ст. – 1917р. – розвиток законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності під час перебування українських земель у складі Російської імперії; 1917-1918 рр. – формування законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності за часів Української Народної Республіки; 1919-1985 рр. – розвиток законодавства у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності на території України під час її перебування у складі СРСР; 1986-1991 рр. – правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності в період перебудови, інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності та відкриття вітчизняних ринків; 1991-2003 рр. – пошук ефективної моделі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах встановлення незалежності; 2003-2008 рр. – розроблення та систематизація вітчизняного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності у контексті інтеграційних намірів України щодо вступу до СОТ; 2008 р. – нинішній час – перманентний процес гармонізації вітчизняного законодавства у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності із вимогами системи угод СОТ [105].

Щоб розуміти процес зовнішньоекономічної діяльності, доречно більш детально розглянути загальні етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Виходячи з того, що торговельні відносини зародилися ще за довго до появи Київської держави, відповідно тоді й з'являються перші зародки зовнішньоекономічної діяльності на території України. Проте, враховуючи в'ялість змін у торговельних відносинах того часу та примітивність їх розвитку, доцільно узагальнити та об'єднати у дореволюційний період відрізок часу від перших письмових джерел, що вказують на існування в X-XII ст. стабільних торгових зв'язків Русі з візантійськими центрами

Північного Причорномор'я, Подунав'я, племенами Середньої та Північної Європи, балтійським, фінно-угорським та тюрським населенням Східної Європи, аж до Жовтневої революції 1918 р. [242].

Можна вважати, що дореволюційний період охоплює часові межі, починаючи приблизно з X ст. до 1918 р. Ранній період даної епохи (X-XIII ст.) проходить під впливом укріплення могутності та зростанням Київської Русі. В політичному житті Київської держави торгівлі відводилась велика роль. Зміцнення центральної влади київських князів позитивно позначилася на розвитку і розширенні зовнішньої торгівлі. Вони прагнули розвивати торгові відносини з сусідами та брали безпосередню участь в її управлінні, намагалися створити сприятливі умови для українських купців. Через те, що господарство мало натуральний характер, зовнішній ринок охоплював порівняно незначну частину господарської продукції. За повідомленнями іноземців та руських літописців можна докладно перелічити товари експорту та імпорту київських купців. На експорт вони у великій кількості вивозили хутро, мед, шкури, віск, мечі, рідше - хліб та ліс, сіль, а ввозили дорогі тканини - оксамит, шовк, південні фрукти, прянощі, ювелірні вироби з золота, срібла, дорогоцінних каменів, заморську зброю [89].

Після занепаду Київської Русі та навали Золотої орди розвиток торгівлі в Україні гальмувався політикою феодальних держав, до складу яких входили українські землі. В епоху роздробленості Київської Русі і відсутності єдиної, сильної, централізованої влади, збором митних платежів займалися всі князівства. Незважаючи на це, торгівля Київської Русі з іноземними державами розвивалася, а її центром стала Галицько-Волинська держава. Особливістю цього періоду (друга половина XIV-XV ст.), стало значне розширення оптової торгівлі. Почали укладатися контракти на поставку товару у великій кількості. Торгівля почала регламентуватися чисельними правилами. Торгувати дозволялося лише місцевим купцям у відведеному місці, у визначені дні та години. Міські адміністрації були зацікавлені у збереженні таких порядків, тому що це полегшувало збирання

торгових мит. Крім того, в XV ст.н.е. поширився продаж товарів у кредит, під заставу, з'явилися векселі, почали укладатися торгові контракти, земля почала прийматися у заставу. Окремі купці вели торгівлю через своїх агентів. Розвиток лихварства привів до появи перших "банківсько-торгових домів", а державне законодавство регламентувало кредитні відносини [4].

Історико-правовий аналіз системи формування нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання в Україні дозволяє виокремити чотири періоди розвитку зовнішньоекономічної діяльності: початковий етап (1918–1987 рр.) – радянські роки, зокрема післявоєнні, і особливо десятиріччя до перебудови. Зовнішньоекономічні зв'язки колишнього Радянського Союзу в цей період розвивалися по-різному: початок цього періоду характеризувався запровадженням дозвільно-заборонної системи регулювання зовнішньої торгівлі. Визначальним кроком радянської влади стало ухвалення 22 квітня 1918 р. Декрету «Про націоналізацію зовнішньої торгівлі». Згідно з Декретом була встановлена монополія держави на зовнішню торгівлю. Саме для здійснення на практиці цієї монополії і були створені спеціальні органи зовнішніх відносин — торговельні представництва. Декретом було встановлено, що виключне право на ведення зовнішньої торгівлі належало Радянській державі і здійснювалося через і під контролем особливого державного органу – Народного комісаріату зовнішньої торгівлі (НКЗТ) [47]. Потім були роки «холодної війни», які характеризувалися жорсткою критикою економічної політики Радянського Союзу зі сторони країн Заходу. Першим кроком на шляху до децентралізації була ліквідація державної монополії на зовнішньоекономічну діяльність. Вона здійснювалася на підставі постанови Центрального Комітету КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи з удосконалення управління зовнішньоекономічними зв'язками» від 19 серпня 1986 р.

Отже, зовнішньоекономічні зв'язки колишнього Радянського Союзу розвивались по-різному: в роки "холодної" війни менш інтенсивно, а пізніше більш інтенсивно. Але в цілому об'єм зовнішнього торгового обігу постійно

збільшувався. Проте в середині 80-х років темпи росту зовнішньоторгового обігу Союзу почали різко знижуватись. До цього часу в розвитку зовнішньоекономічних зв'язків СРСР та інших соціалістичних країн з'явилися ще інші негативні фактори: відстала стратегія і структура зовнішньоторгового обігу, його переважно сировинна направленість; незадовільне використання експортного потенціалу оброблюваної промисловості, особливо, машинобудування; нераціональний характер імпорту: в країну ввозився дуже широкий асортимент продукції, яку можна було виробляти і на вітчизняних підприємствах; недостатнє використання нових форм зовнішньоекономічних зв'язків, основною формою міжнародного економічного співробітництва була зовнішня торгівля, а такі нові, форми як міжнародна спеціалізація і кооперування виробництва, прямі зв'язки, компенсаційні угоди, ліцензійна торгівля та інші мали незначний розвиток; спостерігалась недооцінка ролі зовнішньоекономічної діяльності як фактора економічного росту; відчуження безпосередніх виробників від зовнішніх ринків [72].

Підприємства не мали права безпосередньо виходити на зовнішні ринки. Всі питання (замовлення на експорт, закордонні закупки тощо) знаходились у віданні держави та її органів, що максимально знижувало зацікавленість виробників у розвитку експортної продукції, покращення її якості і технічних характеристик. Багато із названих негативних факторів були зумовлені переважно екстенсивним характером економічного росту, а також специфікою відповідних механізмів управління економікою, враховуючи зовнішньоекономічну діяльність. В умовах екстенсивного росту головним було досягнення кількісних результатів, а витрати виробництва, якість продукції, її конкурентоздатність, технічний прогрес, соціальні проблеми відходили на другий план, що негативно впливало на соціально-економічний розвиток країни.

Зазначені негативні чинники стали результатом екстенсивного економічного росту в країнах СРСР, метою якого були кількісні результати, а

не якісні. За цих умов якість продукції, її конкурентоспроможність, технічний прогрес, соціальні проблеми відходили на другий план, що не сприяло соціально-економічному розвитку країни.

Відтак, у радянські часи (1918-1986 рр.) в колишньому СРСР монополія на здійснення зовнішньоекономічної діяльності належала державі. Згідно з декретом Ради народних комісарів (1918 р.), держава в централізованому порядку керувала зовнішньоекономічною діяльністю як частиною народногосподарського комплексу; визначала, які організації і в яких галузях можуть здійснювати операції із зовнішньоекономічних зв'язків; безпосередньо регулювала експортно-імпорتنі операції за допомогою системи ліцензій та контрактів; на основі експортно-імпортного плану визначала, що, в якій кількості може бути вивезено з країни і що ввезено [182].

У період Нової індустріальної політики (1921-1929 рр.), коли допускалася приватна власність і дрібнотоварна власність, деякі службовці державного та партійного апаратів сподівалися, на відміну державної монополії, на зовнішньоекономічну діяльність і на допуск до неї приватних підприємств і регіональних органів влади [106]. Проте в 30-ті роки майже всі прибічники цих поглядів були репресовані, а принцип державної монополії набув пануючого характеру.

І хоча в цілому обсяг торгового обігу в СРСР постійно збільшується, проте така модель управління зовнішньоекономічної діяльності не могла не призвести до негативних тенденцій. З середини 80-х років ХХ ст. темпи приросту зовнішньоторгового обігу Союзу почали відчутно знижуватись. Крім того, яскравими тенденціями того часу були: відстала стратегія і структура зовнішньо-торговельного обігу, його переважно сировинна направленість; відсутність чіткої концепції зовнішньоекономічної діяльності з відображенням стратегічних цілей, пріоритетів, засобів досягнення; зусилля на збільшення і розширення імпорту часто були необгрунтованими і мали нераціональний характер; недооцінювалася роль зовнішньоекономічних

зв'язків як фактора економічного зростання; жорстка регламентація учасників зовнішньоекономічних зв'язків і відсутність конкуренції знижувало ефективність підприємств [273].

У 1986 р. була вироблена стратегія розвитку зовнішньоекономічних зв'язків СРСР на період до 2000-2005 рр., а також сформована задача докорінної перебудови управління, вдосконалення планування і створенню дієвого механізму в сфері зовнішньоекономічних зв'язків. Були зроблені намагання розширення економічного співробітництва з країнами Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ). Проте жорстка централізація управління економічними зв'язками в країнах РЕВ, неможливість конвертації валют цих країн по відношенню одна до одної, значні відмінності у внутрішніх цінах у кожній з країн не дали змоги досягти очікуваних результатів у економічному співробітництві.

Для покращення економічної та зовнішньоторговельної ситуації в країні були прийняті радикальні заходи з лібералізації економіки. Результатом чого стала постанова Ради Міністрів СРСР від 2 грудня 1988 р. "Про подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності державних, кооперативних й інших суспільних підприємств, об'єднань, організацій" [296].

В контексті розгляду даного питання варто зауважити, що поняття зовнішньоекономічна діяльність з'явилося в Україні з початком економічної реформи 1987 року, сутність якої полягала у поступовій відміні монополії держави на здійснення будь-яких економічних операцій, у тому числі й зовнішньоекономічних, наданні підприємствам права безпосереднього виходу на зовнішні ринки, а також на стимулюванні розвитку зовнішньоекономічної діяльності на рівні суб'єктів господарювання.

В умовах переважно екстенсивного росту головним було досягнення кількісних результатів, а витрати виробництва, якість продукції, її конкурентоздатність, технічний прогрес, соціальні проблеми відходили на

другий план, що негативно впливало на соціально-економічний розвиток країни.

Все це відчутно гальмувало розвиток зовнішньоекономічної діяльності, нерідко наносячи прямий збиток державним інтересам. Незначні намагання лібералізувати зовнішню торгівлю, що мали місце і виражалися в створенні Торгово-промислових палат, дозволі створювати філіали всесоюзних зовнішньоторгових відділень, не призвели до значних успіхів і державна монополія на зовнішньоекономічну діяльність збереглася.

Другий етап (1987-1991 рр.) - роки перебудови економіки, в тому числі зовнішньоекономічної діяльності в Україні в складі СРСР. Поширенню зовнішньоекономічної діяльності в Україні поклала початок економічна реформа 1987 р., результатом якої були поступова відміна монополії держави на здійснення зовнішньоекономічних операцій та надання підприємствам господарської самостійності, тобто права безпосереднього виходу на зовнішні ринки. В цей період вирішувалося два основних завдання: по-перше, розширення прав міністерств і відомств, об'єднань і підприємств для виходу на зовнішній ринок, установлення прямих зв'язків, розвитку виробничої і науково-технічної кооперації. По-друге, подальше вдосконалення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [46]. На даному етапі був прийнятий ряд важливих урядових постанов, спрямованих на вирішення даних завдань. Особливо треба відзначити постанову «Про дальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності державних, кооперативних та інших суспільних об'єднань і організацій» 1988 р., у відповідності з яким всі підприємства отримали право виходу на зовнішній ринок. Велику увагу на даному етапі приділялося перебудові зовнішньоторгового апарату на рівні підприємств, регіонів і країни в цілому. Відтак, створилася нова система державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю. Проте її формування не завжди мало поступальний рух. Підприємства, що одержали право виходу на зовнішній ринок, не володіли належним досвідом ведення експортно-імпортних

операцій, достатніми знаннями в галузі ділових відносин і етиці міжнародного бізнесу.

Однак вперше словосполучення «зовнішньоекономічна діяльність» було використано у Конституції СРСР 1977 р. без визначення та без наведення дефініції. Виникнення поняття «зовнішньоекономічна діяльність» в економічному розумінні в Україні пов'язують із початком економічної реформи 1987 р., поступової відміни монополії держави на здійснення будь-яких економічних операцій, у тому числі й зовнішньоекономічних, надання підприємствам права безпосереднього виходу на зовнішні ринки, а також стимулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності на рівні суб'єктів господарювання [147].

Слід звернути увагу на той факт, що саме Законом України «Про економічну самостійність України» від 13 серпня 1990 р. проголошено, що Україна самостійно здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю, бере безпосередню участь у міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з іншими державами на основі принципів зацікавленості, рівноправності й взаємної вигоди.

Третій етап (1991-1996 рр.). Період реформування і розвитку зовнішньоекономічної діяльності і її управління в Україні як суверенній державі.

Безперечно, вступ країни на шлях самостійного розвитку вимагало вироблення нової концепції зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням проведення Україною самостійної зовнішньоекономічної політики.

На даному етапі зовнішньоекономічній діяльності надається ще більшого значення. Вона розглядається не тільки як складова частина господарської діяльності підприємства, але й як важливий фактор економічного росту, створення передумов більш інтенсивного розвитку інтеграційних процесів на мікрорівні.

Після проголошення в 1991 році незалежності України були здійснені заходи, спрямовані на лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності в

країні, розширення прав підприємств у цій сфері. В цей період були прийняті важливі законодавчі акти, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність. По-перше, основні закони “Про зовнішньоекономічну діяльність“, «Про підприємництво», «Про підприємства», “Про режим іноземного інвестування“, “Про систему оподаткування“, “Про єдиний митний тариф“, “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті“, “Про інвестиційну діяльність“, “Про загальні засади створення і функціонування ВЕЗ“, «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій в галузі зовнішньоекономічну діяльність“, “Про інноваційну діяльність“ [288].

По-друге, укази Президента «Про лібералізацію зовнішньоекономічну діяльність», «Про вдосконалення валютного регулювання», «Про застосування правил інтерпретації комерційних термінів», «Про заходи щодо вдосконалення кон’юнктурно-цінової політики у сфері зовнішньоекономічну діяльність».

По-третє, декрети Кабміну, накази Мінекономіки, концепції розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні, програми довгострокового розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

В той же час, в Україні залишається багато проблем в сфері зовнішньоекономічної діяльності, характерних для радянського періоду розвитку: структура зовнішньоторговельного обігу як і раніше має переважно сировинний характер, все ще нераціональним залишається імпорт, недостатньо ефективно застосовуються нові форми міжнародної економічної діяльності, зокрема такі як спільні підприємства з іноземним капіталом. Великої уваги вимагали і такі питання, як створення стабільної правової бази, сприятливого інвестиційного клімату, ефективної системи управління зовнішньоекономічною діяльністю на рівні підприємства, підвищення якості експортної продукції і багато інших [302].

Здобуття Україною незалежності вимагало розроблення нової концепції зовнішньоекономічних зв’язків з урахуванням проведення самостійної зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно, на початковому

етапі концепція зовнішньоекономічних зв'язків зводилася до входження України у світовий економічний простір.

Найбільш відчутний і важливий прорив у зовнішньоекономічній діяльності був досягнутий протягом 2005-2007 р., коли Україна отримала статус країни з ринковою економікою з боку ЄС та США.

Як результат, у 2008 р. Україна стала офіційним членом СОТ. Відповідно, починаючи з дати вступу до СОТ, для України почався новий етап розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

З часів проголошення незалежності, приєднання до СОТ було для України одним з пріоритетів зовнішньоекономічної політики і розглядалось як системний фактор розвитку національної економіки, лібералізації зовнішньої торгівлі, створення передбачуваного та прозорого середовища для залучення іноземних інвестицій, що відповідає національним інтересам України.

Приєднання до СОТ це безперечний крок уперед, котрий означає для України інтеграцію до міжнародної ринкової економіки, доступ до міжнародного механізму врегулювання торговельних суперечок, створення правових засад для стабільного ведення бізнесу і міжнародної торгівлі, отримання статусу повноправного учасника міжнародної торгівлі, створення сприятливого клімату для іноземних інвестицій, більш широкий вибір товарів та послуг тощо [8].

Разом з тим, вступ до Світової організації торгівлі не знімає з України зобов'язання, яке вона взяла на себе перед світовою спільнотою та не вирішує наявні проблеми в цій сфері діяльності.

Відтак, на основі аналізу процесів формування та еволюції зовнішньоекономічної діяльності незалежної України визначено основні її риси в різні періоди існування, що дало змогу виділити 8 основних етапів її розвитку в аспекті систематизованого опису заходів державного впливу, а саме: становлення національної зовнішньоекономічної діяльності та створення власної митної системи (1991–1993), радикальної лібералізації економіки (1994–1995); помірною

протекціонізму (1996–1998); державного асиметричного протекціонізму галузей і регіонів та посилення адміністративного тиску на суб'єктів господарювання (1999–2004); дестабілізаційно-конструктивної політики (2005–2007); імплементаційно-інтеграційної політики на тлі ліберальної імпортової моделі, світової фінансово- економічної кризи (2008–2009); помірно-регульованої зовнішньоекономічної діяльності, активізації пошуку нових напрямів реалізації національних економічних інтересів на світових ринках (2009–2011); соціально орієнтованої зовнішньоекономічної політики, спрямованої на залучення громадянського суспільства в регуляторні процеси у сфері зовнішньоекономічній діяльності (з 2012 р.) [35].

За результатами аналізу історичного шляху становлення та розвитку вітчизняного законодавства у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності було виокремлено дев'ять етапів становлення правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які мають такі часові межі:

1) IX–XV ст. – період появи перших міждержавних договорів у сфері міжнародної торгівлі та становлення так званого «князівського законодавства» за часів Київської Русі й політичної роздробленості слов'янських князівств;

2) XV–XVII ст. – становлення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності в епоху феодалізму; поява перших кодифікованих актів часів Литовської держави, Речі Посполитої, що регулювали окремі аспекти зовнішньоекономічної діяльності; розвиток торговельного та митного законодавства Козацько-гетьманської держави; розповсюдження Магдебурзького права в Україні, яке надавало широкі повноваження містам у сфері торгівлі;

3) XVIII ст. – 1917 р. – розвиток законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності за часів перебування українських земель у складі Російської імперії;

4) 1917–1918 рр. – створення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності за часів боротьби за українську державність у форматі УНР;

5) 1919–1985 рр. – перебування українських земель у складі СРСР, обмеження зовнішньоекономічної діяльності, позиціонування Союзу РСР як самодостатньої держави;

6) 1986–1991 рр. – період соціально-економічної перебудови в СРСР; поява перших нормативних актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, спрямованих на відкриття національних ринків для доступу іноземних товарів та капіталу; початок активної експортно-імпортової діяльності, в тому числі з країнами капіталістичного світу;

7) 1991–2003 рр. – початок формування національного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності в умовах незалежності; відбувається пошук моделі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та напряму вектора зовнішньоекономічних та зовнішньоторговельних відносин;

8) 2003–2008 рр. – розроблення та систематизація вітчизняного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності у контексті цілеспрямованої інтеграції України до СОТ як необхідної передумови подальшого розвитку економіки держави;

9) 2008 р. – нинішній час – перманентний процес гармонізації вітчизняного законодавства з вимогами СОТ; активізація зовнішньоторговельних відносин та відповідний процес їх господарсько-правового забезпечення [30].

Кожен із запропонованих вище етапів мав свої особливості соціально-економічного та політичного розвитку українських земель, що відповідним чином впливало на розвиток правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз еволюції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на території України показав, що в дореволюційний період основним завданням було поповнення державної казни, яке залежало від

впливу державних політик країн-васалів. Після революції 1917 р. державне регулювання зовнішньоторговельних відносин будувалося на принципах промислового протекціонізму та здійснювалося централізовано на союзному рівні шляхом митно-тарифного регулювання в ручному режимі, яке було, в основному, спрямоване на контроль переміщення фізичних осіб. В цей період діяли механізми адміністративного регулювання обсягів торгівлі й доходів держави від неї. На сучасному етапі Україна широко використовує економічні механізми та інструменти державного регулювання зовнішньої торгівлі, серед яких найбільш важливим є митний тариф, що є прикладом економічного регулювання і відповідає вимогам ринкової економіки та світового співробітництва, порівняно з нетарифними обмеженнями, які мають характер державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. В основу економічних механізмів державного управління покладено митно-тарифне регулювання, яке згідно з принципами ГАТТ/СОТ має бути спрямоване на захист внутрішнього ринку і стимулювання експорту [8].

Таким чином, розвиток зовнішньоекономічної діяльності можна поділити на певні етапи, а саме: перший етап – перехідний, характеризується переорієнтацією основних функцій держави щодо об'єктів контролю й регулювання зовнішньоекономічної діяльності, посиленням контролю за торговельною діяльністю, що здійснюється юридичними особами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; другий етап – фіскальний, характеризується посиленням дії фінансових механізмів державного регулювання, що спрямовані на наповнення державного бюджету за рахунок оподаткування як імпорту, так і експорту, лібералізацією зовнішньоторговельного режиму та створенням механізмів тарифного регулювання, з метою отримання надходжень до бюджету; третій етап – протекціоністський, державні заходи регулювання зовнішньої торгівлі в цей період спрямовані на захист національного товаровиробника від іноземної конкуренції шляхом підвищення ставок імпортного мита, застосування комбінованого мита, зрівняння пільгових ставок з повними, встановлення

мінімальної митної вартості, введення попередньої сплати імпортного мита, коригування державної митно-тарифної політики відповідно до вимог ГАТТ/СОТ та зниження середньозваженої ставки імпортного мита; четвертий етап – адаптаційний, спрямований на вдосконалення системи зовнішньоекономічного та митно-тарифного законодавства згідно з вимогами міжнародного законодавства; п'ятий етап інтеграційний, розпочався у 2005 р. та триває до сьогодні [46]. Він характеризується політичною боротьбою й різновекторною спрямованістю різних гілок державної влади щодо регулювання розвитку зовнішньоекономічних відносин. В умовах політичної нестабільності, щорічних змін уряду Україна перебуває у стані постійного коливання між ліберальними та фіскальними методами митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоторговельних операцій. Проте, незважаючи на всі колізії, Україна поступально рухається у напрямі інтеграції до світового економічного простору. Так, відбувся вступ до СОТ, вживаються заходи щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС та поступового входження України до цього союзу.

Висновки до розділу 1

1. Досліджуючи та узагальнюючи концептуальні, теоретико-методологічні засади реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності уточнено сутнісні характеристики дефініцій «зовнішньоекономічні зв'язки», «зовнішньоекономічна діяльність», «зовнішньоекономічні відносини», «державне управління зовнішньоекономічною діяльністю», котрі є основоположними при побудові відповідних механізмів та визначенні стратегічних завдань його розвитку.

З'ясовано, що в широкому розумінні «зовнішньоекономічні зв'язки» трактуються як комплексна система різнобічних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб'єктів у різних галузях економіки.

Охарактеризовано суть категорії «зовнішньоекономічна діяльність» котра являє собою діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Це спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний і глобальний аспект зовнішньоекономічної діяльності).

Зовнішньоекономічні відносини визначено як сукупність економічних відносин, що забезпечують організацію експортно-імпортних операцій з приводу транснаціональної передачі товарів, послуг, робочої сили і капіталу з метою підвищення ефективності функціонування взаємодіючих суб'єктів.

За результатами дослідження вищезазначених тлумачень і подальшого концептуально-логічного аналізу виокремлено та визначено поняття «державне управління зовнішньоекономічною діяльністю». Аргументовано доцільність в межах даної дисертаційної роботи за основу прийняти розуміння державного управління зовнішньоекономічною діяльністю як це процесу впливу уповноважених органів державної влади різного рівня на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання з метою підвищення її ефективності й результативності.

Досліджуючи та аналізуючи наукові положення з відповідної проблематики встановлено, що трактування сутності «механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності» не знайшло свого висвітлення. Виходячи із вищенаведеного запропоновано власне авторське визначення дефініції «механізми державного регулювання

З
О
В
Н
І
Ш
Н

Б Зауважено, що таке концептуальне, цілісне, змістовно-наповнене визначення сприяє більш глибокому уявленню про механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

К 2. Запропоновано методи і засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності представляти як комплекси методів, які забезпечують реалізацію мети державного впливу на зовнішньоекономічні операції (збільшення або зменшення обсягу зовнішньої торгівлі, зміна структури зовнішньоекономічних операцій, посилення державного контролю тощо).

Ч Розроблено власну класифікацію методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності за такими ознаками: формою впливу; характером; способом здійснення; призначенням; терміном дії з визначенням певного набору інструментів, що використовуються з метою регулювання зовнішньоторговельної діяльності й формують змістове наповнення кожної класифікаційної групи. Обґрунтовано перспективність впровадження детального плану зовнішньоекономічної політики, який би включав усі ці засоби регулювання в органічному їх поєднанні для проведення високоефективної, стимулюючої політики підвищення зовнішньоекономічної діяльності.

Встановлено, що переважна більшість принципів є застарілими, їх тлумачення не розкриває поліморфної сутності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також не сприяє трансформації системи, що являють собою складну комплексну взаємопов'язану систему підходів, методів, форм, прийомів, функцій, інструментів та засобів організації управлінських процесів, що застосовуються в межах складових

державного управління, скоординованому розвитку зовнішньоекономічної сфери.

Доведено необхідність до основних принципів, на яких повинна базуватися національна регулятивна система і котрих повинні дотримуватися органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності при її формуванні, віднести наступні принципи: розумної достатності (органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинні визначити для кожного з інструментів ту межу, за якою подальший приріст обмежень призводить до побічних наслідків - відчутні економічні перекоси і викривлення, зниження стимулів до ефективної зовнішньоторговельної діяльності, зміщення активності у сфері тіньової економіки); селективності й доповнення (жоден з інструментів регулювання не може вирішувати водночас велику кількість завдань; зазвичай, він вибірково впливає на окремі сектори, тому комплексний регулюючий ефект може досягатися лише в результаті раціональної комбінації ряду форм і методів регулювання); простоти та компактності (уряд країни повинен уникати надто складних, заплутаних, неоднозначних регулятивних комплексів; такі комплекси створюють додатковий ефект невизначеності, придушують економічну та зовнішньоекономічну активність, сприяють процвітанню корупції); не протиріччя (різноманітні регулятивні інструменти не повинні суперечити один одному, інакше їх дія взаємно нейтралізується, а негативні побічні ефекти взаємно посилюються); прогресуючого адміністративного дерегулювання (перехід від адміністративних інструментів регулювання до економічних, що забезпечує певний ступінь свободи суб'єктам зовнішньоторговельної діяльності).

Передбачено доцільність розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні на основі принципів: диспозитивності (кожен має свободу вибору шляхів та напрямів реалізації власного внутрішньоторговельного потенціалу); варіативності (передбачає наявність вільного вибору набору організаційно-правових інструментів регулювання зовнішньоекономічної

діяльності); структуралістичності (формує багаторівневість здійснення та регулювання зовнішньоекономічної діяльності та дає змогу виокремити для більш глибокого пізнання його сутності стійкі зовнішньоекономічні зв'язки між її складовими елементами, що пов'язують їх у ціле на різних рівнях (мікро-, мезо-, макро-, мета-, мегарівні).

Зазначено, що чітко визначені принципи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності виступатимуть його організаційною базою, а їх відповідне законодавче закріплення сприятиме формуванню, узгодженості та функціонуванню всіх елементів, які складають державний механізм.

3. Акцентовано увагу на тому, що дослідження історичних періодів формування механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної політики в Україні здійснено в контексті і у взаємозв'язку з відповідними трансформаційними перетвореннями суспільно-економічних систем планово-централізованого типу в сучасні господарські системи з істотною диверсифікацією адміністративних функцій.

Завдяки ґрунтовному комплексному науковому аналізу еволюції розвитку зовнішньоекономічної сфери виділено періоди історичного становлення механізмів її державного регулювання: період появи перших міждержавних договорів у сфері торгівлі та становлення «князівського законодавства» за часів Київської Русі (IX-XV ст.); поява кодифікованих актів Литовської держави, Речі Посполитої, Козацько-гетьманської держави, регулювання окремих аспектів зовнішньоекономічної діяльності нормами Магдебурзького права в Україні (XV-XVII ст.); розвиток законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності під час перебування українських земель у складі Російської імперії (XVIII ст. – 1917р.); формування законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності за часів Української Народної Республіки (1917-1918 рр.); розвиток законодавства у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності на території України під час її перебування у складі СРСР (1919-1985 рр.); правове регулювання

зовнішньоекономічної діяльності в період перебудови, інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності та відкриття вітчизняних ринків (1986-1991 рр.); пошук ефективної моделі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах встановлення незалежності (1991-2003 рр.); розроблення та систематизація вітчизняного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності у контексті інтеграційних намірів України щодо вступу до СОТ (2003-2008 рр.); нинішній час – перманентний процес гармонізації вітчизняного законодавства у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності із вимогами системи угод СОТ.

Відзначено, що протягом усього періоду з часу здобуття незалежності в Україні характерною особливістю є безперервний пошук такої моделі зовнішньоекономічної діяльності, яка б об'єктивно та справедливо відповідала вимогам економічного розвитку нашої держави. Відтак, поліпшено зовнішньоекономічні відносини з європейськими та східними партнерами, гармонізовано торговельне законодавство з метою інтеграції у світове співтовариство, досягнуто визнання у світі як країни з ринковою економікою, а також надано право бути рівноправним торговельним партнером світової спільноти за рахунок вступу до Світової організації торгівлі.

На основі аналізу процесів формування та еволюції зовнішньоекономічної діяльності незалежної України визначено основні її риси в різні періоди існування, що дало змогу виділити основні етапи її розвитку в аспекті систематизованого опису заходів державного впливу, а саме: становлення національної зовнішньоекономічної діяльності та створення власної митної системи (1991-1993), радикальної лібералізації економіки (1994-1995); помірною протекціонізму (1996-1998); державного асиметричного протекціонізму галузей і регіонів та посилення адміністративного тиску на суб'єктів господарювання (1999-2004); дестабілізаційно-конструктивної політики (2005-2007); імплементаційно-інтеграційної політики на тлі ліберальної імпортової моделі, світової фінансово-економічної кризи (2008-2009); помірно-регульованої

зовнішньоекономічної діяльності, активізації пошуку нових напрямів реалізації національних економічних інтересів на світових ринках (2009-2011); соціально орієнтованої зовнішньоекономічної політики, спрямованої на залучення громадянського суспільства в регуляторні процеси у сфері зовнішньоекономічної діяльності (з 2012 р. по теперішній час).

Узагальнено, що незважаючи на значні проблеми та недоліки, зовнішньоекономічна сфера в Україні має позитивну тенденцію та перебуває на стадії свого становлення і розвитку відповідно до європейських норм й стандартів.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної сфери та особливості формування державних механізмів її регулювання

Для збереження та посилення позицій у світовій економіці кожна країна має застосовувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення її конкурентоспроможності. Залучення України до світових процесів глобалізації та інтернаціоналізації супроводжується розширенням ролі держави в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, кінцева мета якого полягає у створенні в реальному секторі дієвого постіндустріального сегмента високотехнологічного виробництва інтелектуальної інноваційної продукції, конкурентоспроможної на світовому та внутрішньому ринку.

Економічно-ресурсне забезпечення, правовий і законодавчий супровід, підприємницька свобода та регуляторна політика держави формують цілісний механізм зовнішньоекономічних відносин, визначають конкурентні позиції національних виробників у загальній системі світогосподарських зв'язків.

На сьогоднішній день, для нашої країни зовнішня торгівля є не лише джерелом поповнення держбюджету, а також є орієнтиром напряму інтеграції. За роки незалежності України спостерігається тенденція до переорієнтації її торгових відносин з країн СНД на інші країни світу, в першу чергу, європейські.

В контексті розгляду даного питання розглянемо причини, які, на сьогоднішній день, стимулюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків. Серед них виділимо наступні: нерівномірність економічного розвитку різних країн світу; відмінності в сировинних ресурсах; відмінності в людських ресурсах; нерівномірність розміщення фінансових ресурсів; характер політичних

відносин; різний рівень науково-технічного розвитку; специфіка географічного положення, природних і кліматичних умов [200].

У 2008 р. Україна стала членом Світової організації торгівлі (СОТ), що забезпечило можливість її участі у багатосторонній торговельній системі і покращення співпраці з окремими державами і групами держав. Завдяки лібералізації торгівлі товарами та послугами, а також ефективній торговельній політиці Україна має перспективи збільшити обсяги свого експорту, диверсифікувати асортимент призначеної для експорту вітчизняної продукції і встановити режим вільної торгівлі з державами, які є членами СОТ [29]. Як член СОТ Україна має рівні права на участь у формуванні та узгодженні правил доступу до ринків і використання передбаченого СОТ механізму врегулювання спорів для усунення непорозумінь між державами-членами СОТ.

У частині доступу до ринку, за останні роки Україною було підписано низку угод про вільну торгівлю, зокрема:

– Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між ЄС та Україною (ПВЗВТ), яка є складовою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Вона має забезпечити відкриття європейських ринків для українських товарів і послуг у результаті процесу гармонізації нормативно-правових документів України із законодавством ЄС, що є запорукою переходу українського виробництва та високі стандарти якості.

– Угода про вільну торгівлю між Україною та державами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ). Вона передбачає лібералізацію торгівлі товарами та послугами, інвестиційних можливостей та державних закупівель, сприяння економічній конкуренції і захист прав інтелектуальної власності.

– Угода про вільну торгівлю між Україною та Республікою Македонія. Угода покликана забезпечити справедливі умови конкуренції у торгівлі та подальше сприяння інвестиціям, а також поступове усунення обмежень у торгівлі товарами [264].

– Угода про вільну торгівлю між Україною та Чорногорією, що спрямована на розширення співпраці між країнами та усунення труднощів і обмежень у торгівлі товарами та послугами.

– Договір про зону вільної торгівлі держав-членів Співдружності Незалежних Держав (СНД). Цей Договір спрямований на поступову відмову від експортних мит між країнами, що підписали Договір, і передбачає завершення періоду імплементації у 2020 році.

– Двосторонні угоди про вільну торгівлю з пострадянськими країнами, у тому числі з Туркменістаном, Вірменією, Узбекистаном, Азербайджаном, Грузією, Казахстаном, Республікою Киргизстан, Молдовою, Таджикистаном і Республікою Білорусь.

– Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною [52].

При Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства завдяки спільним реформаторським зусиллям уряду України та міжнародних партнерів, що надають технічну допомогу Україні, з метою активізації та розвитку можливостей України у реалізації політики з просування експорту було створено Офіс з просування експорту. Це консультативно-дорадчий орган, який було створено як «єдине вікно» допомоги українським експортерам у виході на нові ринки. Його функції охоплюють чотири види діяльності: інформування експортерів, послуги для експортерів, освітні програми для експортерів та пропозиції щодо бізнес можливостей.

Національна мережа підтримки зовнішньоекономічної діяльності має сформувати торговельну систему, яка динамічно реагуватиме на потреби експортерів наданням широкого спектра послуг і засобів підтримки, таких як політика і регулювання, консультаційні послуги, фінансування і страхування торгівлі, тестування і сертифікація продукції, міжнародна логістика та експедирування вантажів [337]. Інтегрована система мережі підтримки зовнішньоекономічної діяльності істотно сприятиме підвищенню

конкурентоспроможності країни та, що важливіше, є необхідною умовою для реалізації загального порядку денного з розвитку України.

Хоча зовнішньоекономічна позиція України кардинально змінилася упродовж останніх років, національна система підтримки зовнішньоекономічної діяльності не встигає за такою динамікою і наразі ще не забезпечує такий рівень якості та спектр послуг, який зазвичай можна було б очікувати за подібних умов і який є необхідним для ефективною та дієвою підтримки експортерів у забезпеченні ними потреб традиційних ринків та виходу на нові [109].

Українська мережа підтримки зовнішньоекономічної діяльності страждає, головним чином, через відсутність орієнтації на клієнта, значні прогалини і перетинання послуг, регуляторні обмеження (наприклад, у фінансовій сфері), а також через недостатню географічну присутність на місцевому та міжнародному ринках. Крім того, недостатня інституційна присутність на ключових експортних ринках та низький рівень технічних навичок інституцій з підтримки зовнішньоекономічної діяльності ще більше ускладнюють реалізацію орієнтованої на результат державної політики з просування експорту.

Через недостатній рівень культури споживання послуг, пов'язаних з торгівлею, сегмент їх постачальників, таких як бізнес-асоціації, у всій системі підтримки торгівлі в Україні є відносно слабким, що в свою чергу обмежує спектр самих послуг з підтримки зовнішньоекономічної діяльності.

У структурі української мережі підтримки зовнішньоекономічної діяльності чітко домінують інституції з підтримки торговельної політики, які складають найбільшу частку у мережі підтримки торгівлі – 53%. Частка інституцій, що надають послуги пов'язані з торгівлею становить 25% від загальної кількості українських інституцій з підтримки торгівлі. Категорії «бізнес-послуги» та «громадянське суспільство», частки яких становлять, відповідно, 10% і 12%, представлені найменше [51]. Це може свідчити про недостатній розвиток цих сегментів в Україні, внаслідок чого у структурі

мережі підтримки зовнішньоекономічної діяльності домінують інституції з підтримки торговельної політики. З іншого боку, домінування інституцій з підтримки торговельної політики, ймовірно, є «залишком минулого», коли держава брала участь в економіці. Однак це свідчить про необхідність подальшого розвитку та зміцнення системи недержавних постачальників послуг, особливо інституцій з надання бізнес-послуг та інституцій громадянського суспільства, які мають відігравати активнішу і ефективнішу роль, сприяючи конкурентоспроможності українського експорту [217].

До того ж, мережа підтримки зовнішньоекономічної діяльності має обмежене охоплення на місцевому рівні. В цілому ж можна припустити, що інституції з підтримки зовнішньоекономічної діяльності надають на місцевому рівні інші послуги, ніж на національному рівні. Це відповідає тенденції до децентралізації державного управління в Україні.

Незважаючи на створення Ради експортерів та інвесторів та Ради з просування експорту, досі бракує відповідного зв'язку та узгодженості між діями уряду, приватного сектору і громадянського суспільства у питаннях, пов'язаних з розвитком зовнішньоекономічної діяльності в цілому та, зокрема, розвитком експорту. Необхідно чітко розподілити ролі та зобов'язання між державою та приватним сектором. Це буде запорукою успішної імплементації та активної реалізації зовнішньоекономічної політики. Непрозорість діяльності державних органів і відсутність довіри між бізнес-спільнотою та державою частково обумовили відсутність діалогу між ними [239].

Оскільки рівень кваліфікаційної спроможності торгово-промислових палат значно різниться по регіонах, було порушено питання якості послуг з підтримки торгівлі, що надаються інституціями з підтримки торгівлі та інвестицій, зокрема, торгово-промисловими палатами, підприємствам в Україні. Якість підтримки особливо страждає від обмеженої інституційного спроможності державних органів, зокрема, в сфері розвитку експорту, вимог

і культури іноземних покупців, участі у торгових ярмарках, ділової етики тощо.

З'ясуємо основні перешкоди, які стоять на заваді ефективному розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Основні проблеми є наслідком неефективного державного регулювання, а тому основний наголос повинен ставитися власне на вдосконаленні макроекономічних підходів до стимулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Хоча потенційно Україна здатна відігравати роль однієї з ключових транзитних держав завдяки стратегічному положенню, що охоплює головні загальноєвропейські коридори, низька якість транспортної інфраструктури України, зокрема доріг, наразі перешкоджає країні реалізувати свій потенціал і забезпечити конкурентоспроможність економіки. Тому покращення ефективності у транспортному секторі матиме особливо важливе значення для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Останнім часом було докладено істотних зусиль для підвищення ефективності митних органів в Україні, зокрема, шляхом прискорення процедури оформлення митних декларацій, скорочення кількості фізичних перевірок і впорядкування процедур оцінки, у тому числі процедур митного оформлення товарів в режимі експорту [13].

Неефективність процедур митного оформлення продовжує гальмувати розвиток українського експорту, оскільки обтяжливі митні процедури збільшують тривалість і вартість транскордонної торгівлі. На нашу думку, необхідно запровадити повнофункціональну систему «єдиного вікна» на українських митницях.

Гармонізація діючої правової системи України з законодавством ЄС залишається складним завданням для державних органів. Варто зауважити, що для ведення переговорів щодо Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів з ЄС (яка має бути додана як окремий протокол до існуючої Угоди про асоціацію) Україна повинна привести свою нормативно-правову систему у відповідність із законодавством ЄС, в тому

числі прийняти технічні регламенти і гармонізовані стандарти на основі директив ЄС. Влада повинна також забезпечити, щоб українські інституції, в тому числі органи стандартизації та оцінки відповідності, агентства з акредитації та органи нагляду за ринком були приведені у відповідність до практики ЄС [127].

Незважаючи на значний прогрес у частині гармонізації стандартів, необхідно докласти зусиль для перегляду технічних регламентів з метою завершення переходу від успадкованої з радянських часів жорсткої системи, що ґрунтується на попередньому контролі і дотриманні обов'язкових стандартів, до сумісних з вимогами СОТ обов'язкових технічних регламентів і стандартів, добровільних за своєю природою.

У частині санітарних та фіто-санітарних заходів Україна взяла на себе зобов'язання привести своє законодавство, що регулює безпечність харчових продуктів, у відповідність до міжнародних стандартів і правової бази ЄС. Кінцевою метою є визнання української системи фіто-санітарних заходів еквівалентною європейській системі фіто-санітарних заходів.

До того ж, підкреслимо, що сучасна нормативно-правова база України у сфері захисту конкуренції не сприяє залученню іноземних інвестицій. Хоча інвестиційне законодавство України передбачає принцип недискримінації іноземних інвестицій і містить загальні положення про їх захист, деякі обмеження застосовуються тільки до іноземних інвестицій [348]. Крім того, виявилася слабкою ефективність антимонопольної політики, внаслідок чого новим гравцям ринку важко конкурувати з існуючими гравцями на справедливій і прозорій основі, особливо в умовах домінування державних монополій та існування економічних олігархій.

Структура українського експорту практично не змінювалася з початку переходу до ринкової економіки і в значній мірі зберігає залежність від кількох відносно нескладних експортних товарів, виробництво яких зазвичай не потребує високого рівня кваліфікації (це переважно сталь та вироби з неї і сільськогосподарська продукція). Через складність залучення в Україну

прямих іноземних інвестицій, особливо у нетрадиційні експорто-орієнтовані сектори, країна не може інтегрувати свою економіку у глобальні ланцюги доданої вартості, вирішальну роль в яких відіграють транснаціональні компанії. Отже, для активного включення до глобальних ланцюгів доданої вартості необхідно перейти на виробництво середньо- та високотехнологічної продукції.

Обмежений доступ до інформації про ринки є основною перешкодою для існуючих і потенційних українських експортерів. Зокрема серед інших бракує інформації з таких питань як вимоги доступу на ринок, канали збуту, вимоги до упаковки, маркування та безмитний доступ. Зокрема, має місце недостатня обізнаність про можливості преференційного доступу до ринків, що надаються українським товарам після підписання низки торговельних угод, та які залишаються значною мірою невикористаними. Брак знань про вимоги щодо доступу на ринок не тільки негативно відбивається на розвитку експорту з України, але й перешкоджає формуванню відповідних стратегій виходу на ринки та просування, які є важливими для успіху на конкретному цільовому ринку [26].

Глобалізація світових товарних ринків і економіки, зростаюче значення зовнішньоекономічних та торговельних зв'язків, розвиток міжнародного співробітництва є визначальними чинниками, що впливають на все більш і більш тісну інтеграцію та взаємозалежність зовнішньої торгівлі та вітчизняної економіки. Проте критична залежність України від зовнішніх ринків є одним з основних обмежень, що впливають на економічний розвиток держави. Тому масштабна криза в міжнародній економіці обмежує здатність нарощувати та географічно диверсифікувати експорт України, що також, негативно впливає на економіку України.

Починаючи з 2013 р. у розвитку зовнішньоекономічної діяльності України з'явилася низка проблем, ключові з яких були пов'язані з диверсифікацію геополітичних та регіональних пріоритетів української держави. Ряд інших негативних факторів також мав вирішальний вплив на

розвиток зовнішньоекономічної діяльності: несприятлива для України ситуація на ключових світових ринках; нерівномірність розвитку різних країн; перерозподіл фінансових потоків та активів; коливання світових валют та цін на сировину; нестабільність національної валюти; ірраціональна структура вітчизняного експорту, в якій переважають сировина та продукти з низьким рівнем переробки; низька конкурентоспроможність українських товарів та послуг; збільшення фінансових зобов'язань через несвоєчасну виплату українських підприємств із закордонними партнерами; пільги для підприємств, що працюють у спеціальних економічних зонах і пріоритетних напрямках розвитку, є обмеженими; відсутність ефективних митних процедур; недостатній рівень інституційної підтримки та відсутність структурованого діалогу між державними органами і підприємствами України; зарегульованість і ускладнені бюрократичні процедури [107].

До того ж, основними проблемами сучасної зовнішньоекономічної політики є: сировинний характер значної частини експорту; відсутність чітковизначеної політики структурних змін у галузі експорту; незначна частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі українського експорту; відсутність правових основ запровадження фінансових механізмів державної підтримки розвитку експорту; недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та гостра нестача новітніх технологій; застаріла транспортна інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам ефективного транспортного сполучення; поширення практики вжиття обмежувальних та протекціоністських заходів з боку окремих країн та провідних транснаціональних корпорацій; наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами; високі ризики фінансових втрат при проведенні експортних операцій.

Визначені проблеми не є новими або такими, що виникли останні роки під впливом об'єктивних зовнішніх чи внутрішніх чинників. Вони є хронічними для національної зовнішньоекономічної політики та таким, що

не вирішуються державою та експортерами й імпортерами протягом вже багатьох років.

В Україні на теперішній час не створено сприятливих умов для ефективного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Про це переконливо свідчать часті зміни в чинному законодавстві України з питань, які регламентують зовнішньоекономічну діяльність; низький рівень виконавчої дисципліни як з боку підприємців, так і з боку владних структур; спостерігається невідпрацьованість економічних відносин між підприємствами і владними державними структурами [63].

Зовнішньоекономічна діяльність в Україні розвивається помірними темпами, поступово поглиблюються зв'язки як із тими країнами, що віддавна є торговельними партнерами, так і з новими державами. Але, незважаючи на те, що обсяги товарного експорту з року в рік зростають, цього недостатньо для досягнення балансу між ними та обсягами імпорту.

На даний час значна кількість промислових підприємств України перебуває у складному, часто збитковому стані, що спричинено низькою якістю, високою ресурсо- і енергозатратністю, а звідси й низькою конкурентоспроможністю їх продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, недостатньо налагодженою та неефективною системою збуту продукції, невідповідною системою управління фінансовими та іншими ресурсами. Враховуючи сучасний стан української економіки та факт переважання у платіжному балансі України імпорту готової продукції над її експортом, існує значна потреба у збільшенні обсягів виробництва і збуту конкурентоспроможних виробів, що допомогло б як підвищити обсяги експорту та збільшити приплив валютних надходжень у державу в цілому, так і дало б можливість українським підприємствам вийти на нові міжнародні ринки збуту і покращити свій фінансовий та економічний стан [75]. Потрібно також наголосити, що навіть ті промислові підприємства, які на даний час експортують готову продукцію, часто змушені

підпорядковуватися різноманітним обмеженням та квотам, які накладають на певні види продукції уряди інших країн. Тому активізація зовнішньоекономічної діяльності у багатьох випадках обмежена не тільки внутрішніми, але і зовнішніми чинниками.

Дослідження показало, що Державна служба статистики України не веде обліку інформації щодо зовнішньоекономічної діяльності таких об'єднань, не здійснює моніторингу обсягів їх експорту та імпорту товарів і послуг. У зв'язку з цим, можливою є лише загальноекономічна оцінка стану об'єднань підприємств і визначення передумов щодо виробництва конкурентоспроможної експортно-орієнтованої продукції [184].

Аналіз кола функцій державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які делеговані регіональним та місцевим органам влади і самоврядування, дозволяє стверджувати, що регулятивні важелі зміщені в бік ланки центральних органів влади. Це значно звужує можливості впливу більш низьких рівнів державного управління на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, особливо на фоні централізації бюджетного процесу і відповідною нестачею власних коштів для здійснення регулятивних заходів. До речі, такий стан справ суперечить європейській регіональній політиці.

Іншим суперечливим моментом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у порівнянні з задекларованими принципами є те, що свобода зовнішньоекономічного підприємництва де-факто має значно менший обсяг, ніж де-юре. Великою мірою це обумовлено непрозорістю як самого законодавства, так і дій державних органів влади з його реалізації, через що процес отримання дозволів, узгоджень, проходження різних видів контролю супроводжується спільними зловживаннями суб'єктів підприємництва і посадових осіб державної служби.

Вплив різноманітних чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру породжує певні труднощі, що пов'язані з реалізацією в практику положень п. 5 ст. 41 "Митного кодексу України" щодо перевірки системи

звітності й обліку товарів, які переміщуються через митний кордон України, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування і сплати податків та зборів. До об'єктивних чинників належать: недосконалість нормативно-правового забезпечення; відсутність у митних органів повноважень на певні види перевірки; брак необхідної інформації про діяльність підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та партнерів; відсутність міжурядових угод про обмін інформацією, а також підрозділів економічної розвідки тощо [61]. Суб'єктивними чинниками є: відсутність досвіду документальних перевірок у більшості посадових осіб митних органів; брак висококваліфікованих фахівців для здійснення митного постаудиту; не розуміння посадовими особами важливості і необхідності переходу від тотального догляду під час митного оформлення до перевірок після завершення декларування; відсутність якісного методичного забезпечення порядку проведення перевірок після митного оформлення за різними видами операцій; узурпація функції контролю правильності нарахування та повноти сплати податків і платежів від зовнішньоторговельної діяльності податковими органами та ін. Тому одним з пріоритетних напрямів захисту чесної конкуренції та інтересів національних товаровиробників, які не працюють за "сірими" та "тіньовими" схемами, є удосконалення системи державного контролю після здійснення процедур митного оформлення.

Іншим напрямом посилення контрольної функції держави та підвищення ефективності діяльності державних органів економічного контролю у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зважаючи на загрозливий розмір тіньових оборотів та рівень корумпованості в країні, є реорганізація державної системи контролю шляхом зменшення кількості державних контролюючих (і особливо фіскальних) органів та об'єднання функцій контролю за фінансовими потоками від всіх без винятку видів діяльності шляхом створення окремого міжвідомчого митно-податкового контролюючого органу прямого підпорядкування Раді Національної безпеки і оборони України, який би мав право на здійснення оперативно-пошукової

та перевіркою роботи на підприємствах та в установах будь-якої форми власності, за всіма видами фінансово-економічної діяльності, в тому числі й зовнішньої торгівлі [327].

На сьогодні Україна перебуває в процесі розвитку та удосконалення європейського вектору інституційно-організаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Відтак, основними завданнями на наступні роки мають бути: по-перше, формування ефективної експортної політики України відповідно до світових норм і принципів та підвищення частки високотехнологічних та середньо-технологічних видів економічної діяльності в українському експорті.

Доцільно було б мову вести про покращання інвестиційного клімату в Україні, реформу оподаткування, митно-тарифне регулювання імпорту технологій і обладнання, правове регулювання в сфері інтелектуальної власності. На наше переконання, саме у цих економічних і юридичних площинах знаходиться вирішення задекларованої проблеми.

По-друге, використання переваг членства в СОТ (продовження переговорного процесу з укладення Угод про вільну торгівлю між Україною та країнами (організаціями, асоціаціями країн) - торговими партнерами; розроблення відповідного проекту Закону України; розроблення типових методичних рекомендацій щодо утворення та функціонування інноваційної інфраструктури та розвитку інноваційного брокерства в Україні; інформаційно-консультаційна підтримка об'єктів інноваційної інфраструктури тощо.

По-третє, розвиток двостороннього та регіонального співробітництва. Цілі напряму: просування на нові ринки товарі та послуг вітчизняного виробництва та закріплення на традиційних ринках. Серед заходів: розвиток договірно-правової бази двостороннього співробітництва [41].

Відзначаючи важливість і актуальність цього напряму зовнішньоекономічної політики, зауважимо, що Україна поки що не виробила чіткої зовнішньоекономічної позиції у такій співпраці. Орієнтація

на багато ринків одночасно – фінансово і конкурентовразлива стратегія зовнішньоекономічного розвитку. Економічний потенціал, техніко-технологічні і фінансові можливості України, економіко-фінансова рецесія не дозволяють їй сподіватися на таку широку співпрацю. На нашу думку, у найближчі роки слід сконцентрувати ресурси і зусилля на найбільш перспективному для України ринку – європейському. По-перше, це відповідає прагненням України до євроспільноти (якщо євроатлантична інтеграція вже не розглядається, як першочергова), по-друге, європейський ринок є економічно й юридично «цивілізованим» [265].

Суттєві зрушення у структурі експорту задля освоєння нових ринків продукції з вищим рівнем доданої вартості можливе за умови невідкладної реалізації комплексу заходів, серед яких визначальними є такі:

- активізація діяльності українських торгових представництв (місій) за кордоном щодо надання всебічної підтримки для проникнення і просування українських товарів на зовнішніх ринках. Така діяльність вкрай необхідна у сферах аналізу ємності ринків, запитів споживачів, вивчення технічних і якісних характеристик товарів, яких потребує той чи інший ринок, маркетингових досліджень ринків, налагодження ділових торгових зв'язків, роботи із посередниками тощо. Тобто, спектр завдань і можливостей торгових представників для підтримки є досить широким і така підтримка залишається актуальною;

- активізація упереджувальних дій національних експортерів на нових, мало освоєних ринках: азійському, африканському, арабському, латиноамериканському. Для початку така експансія може мати «точковий» характер через обмеженість фінансових і організаційних можливостей. Провідні економічні країни зазначених регіонів найменше потерпають від кризи, а тому їх ринки зберігають споживчу ємність і привабливість для експортерів;

- в умовах економічної рецесії і жорсткої конкуренції на великих ринках ефективною може бути транскордонна (регіональна) форма

торговельної співпраці із широким залученням середнього та малого бізнесу. Для вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності актуальним є західний напрям торговельної співпраці: Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, а також Молдова й Білорусія [33].

На основі аналізу проблемних питань доведено, що успішність реалізації розроблених за останні роки стратегій і програм щодо формування зовнішньоекономічної діяльності України виявилася недостатньою, оскільки, по-перше, до реалізації доходили лише концептуальні підходи щодо формування стратегій; по-друге, стратегічний план, що мав розраховуватися на 10–20 років, змінювався кожні 2–3 роки; по-третє, діючі механізми державного управління не відповідали вимогам нових стратегій. Зазвичай здійснювалися лише окремі елементи програм, до того ж у зміненому вигляді. Тому пропонуємо розробити Концепцію формування зовнішньоекономічної діяльності на довгострокову перспективу, особливостями якої мають бути: визначення як стратегічного об'єкта регулювання товарних ринків, що виводяться на конкурентоспроможний рівень; розробка комплексної стратегії на основі поступальної трансформації стратегії протекціонізму в стратегію конкурентоспроможності і подальшої реалізації інтеграційної стратегії, що враховує сучасний стан розвитку внутрішнього та зовнішніх ринків і перспективи нарощування економічного потенціалу та виробничих потужностей України; вдосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у частині підвищення ефективності заходів митно-податкового регулювання, гнучкості й результативності заходів нетарифного регулювання, системного впорядкування і гармонізації інституційного забезпечення, ефективного фінансового стимулювання; впровадження в систему державного управління методології підвищення якості управлінської діяльності, орієнтованої на запрограмований результат [22].

Відсутність діючих стимулюючих заходів в експортній діяльності промисловості спричинює значне відставання України у виробництві і збуті продукції на світовому ринку. Необхідними є якісні зміни у структурі

вітчизняного експорту та збільшення його кількісних та вартісних обсягів, що може бути здійснено лише за умови виробництва конкурентоспроможної продукції з високим рівнем доданої вартості та значною часткою науково-технічних розробок. Українським промисловим підприємствам необхідна багатовекторна експортна експансія, а для цього з боку держави потрібне сприяння в оновленні їхніх виробничих фондів, створення та налагодження виробництва сучасної продукції і постійного підвищення її конкурентоспроможності.

Наступні кроки в реформуванні технічного регулювання в Україні пов'язані з впровадженням принципів ринкового нагляду, який передбачає інспекцію товарів на ринку поряд з інспекцією виробничого процесу.

Реалізація моделі управління ризиками та необхідних для цього заходів дасть змогу: зменшити адміністративний тягар на підприємства через скорочення частки підприємств, що мають дотримуватися обов'язкових стандартів; підвищити конкурентоспроможність українських підприємств на внутрішньому і світовому ринках, передусім, за рахунок скорочення їх витрат на реєстрацію технічних умов; збільшити асортимент продукції для споживачів і знизити ціни/тарифи; створити умови для проведення активної інноваційної політики у масштабах держави [173].

Зі скасуванням сертифікації харчових продуктів фактично нівелюються міждержавні угоди з країнами СНД, створюються умови для ввезення в Україну небезпечної, фальсифікованої, недоброякісної продукції невідомого походження за демпінговими цінами, що негативно вплине на економіку вітчизняних підприємств, які виробляють аналогічну продукцію, та призведе до скорочення робочих місць через недобросовісну конкуренцію.

В Україні необхідно створювати механізми контролю якості харчової продукції з урахуванням практики ЄС.

В цілому, зазначимо, що формування показників зовнішньоекономічної діяльності України відбувається під впливом наступних факторів: волатильність кон'юнктури світових ринків на певну продукцію українського

експорту, зокрема на залізну руду, що призводить до різноспрямованих тенденцій розвитку експорту; припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення залізничними та автомобільними шляхами у межах Донецької та Луганської областей; значна сировинна спрямованість українського експорту та суттєва залежність вітчизняних підприємств від зовнішнього ринку збуту, що робить дуже вразливим від цінових коливань обсяг надходження валютних ресурсів; системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, валютне, митне та податкове регулювання). (Міністерства економічного розвитку і торгівлі України) [137].

Установлено, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах членства України в СОТ – багатоаспектний процес, на якій мають вплив як зовнішні, так і внутрішні фактори, а саме: кон'юнктура та тенденції світових товарних ринків; система міжнародно-правових актів (право СОТ); особливості двосторонніх та багатосторонніх відносин України з окремими державами (групами держав) в рамках союзів, альянсів, асоціацій; стан та перспективи розвитку галузей економіки держави та її внутрішніх ринків; політичні реалії, які визначають зовнішньоекономічний вектор держави. Тому єдиного алгоритму розроблення та запровадження механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності не існує.

Необхідно підкреслити, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в рамках членства в СОТ здійснюється методом розробки та реалізації державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності, яка являє собою систему заходів, що спрямовані на найбільш сприятливий розвиток економіки держави в умовах глобалізації, на створення оптимальних умов для входження економіки України в світове господарство, захист економічних інтересів держави та інтересів національних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на зовнішніх та внутрішніх ринках, обмеження впливу іноземних суб'єктів (держав, ТНК, суб'єктів господарювання) на найбільш не захищені галузі

національної економіки з метою недопущення формування її неефективного функціонування [351].

Отже, основною проблемою, яка потребує вирішення на сучасному етапі розвитку держави є захист національного товаровиробника і внутрішніх ринків від експансії іноземних суб'єктів, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, що робить актуальним необхідність створення та запровадження ефективного механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах членства в СОТ, що ґрунтується на нормах системи угод СОТ, в цілому не протирічить їм та враховує специфіку імплементації цих норм в національне законодавство. Створення такого механізму дозволить врахувати національні економічні інтереси держави в умовах входження економіки України в глобальний економічний простір [120].

Структура такого механізму повина складатися з кількох циклічних етапів, усі стадії якого запропоновано зводити до:

- визначення пріоритетних цілей та завдань розвитку промислового сектору чи сфери робіт, послуг у контексті здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- розроблення відповідного нормативно-правового забезпечення та його узгодження з нормами СОТ;
- прийняття нормативно-правових актів та їх подальше коригування в разі наявності заперечень у інших держав-членів СОТ, які є партнерами України в конкретних двосторонніх угодах [14].

Ці тенденції вказують на те, що необхідними є якісні зміни у структурі вітчизняного експорту та збільшення його кількісних і вартісних обсягів, що може бути досягнуто лише за умови виробництва конкурентоспроможної продукції з високим рівнем доданої вартості та значною часткою науково-технічних розробок. Українським промисловим підприємствам необхідно є багатовекторна експортна експансія і для цього з боку держави потрібним є сприяння оновленню підприємствами виробничих фондів, створення та

налагодження виробництва сучасної продукції і постійного підвищення її конкурентоспроможності.

Отже, зовнішньоекономічна діяльність в Україні продовжує страждати від відсутності узгодженості і скоординованих дій різних органів та інституцій, що беруть участь у розробці зовнішньоекономічної політики та розвитку експорту. Спостерігається істотний дисбаланс між видами та якістю послуг з підтримки, що надаються на регіональному рівні через мережу регіональних торгово-промислових палат. Не вистачає взаємозв'язку та координування між існуючими бізнес-асоціаціями, частково через відсутність довіри між інституціями та через зв'язки деяких асоціацій з публічними діячами [5].

Отже, враховуючи об'єктивно існуючі передумови, внутрішні та зовнішні чинники, можна стверджувати, що найбільш прийнятною для України є експортоорієнтована модель економічного розвитку, що передбачає всебічне використання світових ринків як додаткового фактора економічного зростання.

Паралельно із запровадженням експортоорієнтованої стратегії повинна здійснюватись обґрунтована імпортозаміщуюча політика та відповідні протекціоністські заходи щодо національних виробників шляхом жорсткого митно-тарифного регулювання імпорту та встановлення нетарифних бар'єрів (санітарні, екологічні, технічні, технологічні норми і стандарти), що сприятимуть зростанню власного виробництва як базової структури включення України у сучасні цивілізаційні процеси.

2.2. Аналіз нормативно-правового механізму зовнішньоекономічної політики на сучасному етапі державотворення

В умовах глобалізації світової економіки та поглиблення інтеграції України у світовий економічний простір, особливої актуальності набуває

питання забезпечення сприятливих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Визначальною першоосною для створення таких умов є наявність сприятливого законодавчого поля, що регулює дану сферу правовідносин, та характеризується ознаками гармонійності, взаємоузгодженості його правових норм.

Відтак, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою спеціального державно-правового механізму, який складається, по-перше, з організаційно-структурних формувань, по-друге, з адміністративно-правових засобів впливу на відносини, що складаються в даній сфері. Наведені прийоми регулятивного впливу щодо транспортного забезпечення зовнішньоекономічних операцій є передумовою розширення міжнародного співробітництва та забезпечення соціально-економічного розвитку України.

Правове регулювання – один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави. Це здійснення усією системою юридичних засобів державно-владного впливу на суспільні відносини з метою їх порядкування, охорони та розвитку.

Правовим регулюванням зовнішньоекономічної діяльності є владний вплив на суспільні відносини в сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності з метою їх упорядкування і приведення у відповідність з нормами права [11]. Суспільні відносини виникають між міжнародними та національними органами регулювання зовнішньоекономічної діяльності; між національними органами регулювання зовнішньоекономічної діяльності; між національними органами регулювання зовнішньоекономічної діяльності та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Предметом правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є правовідносини, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з зайняттям зовнішньоекономічної діяльності.

Завданнями правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: регламентація суспільних відносин з метою захисту прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створення єдиного правового простору для здійснення суб'єктами своїх прав та обов'язків; укріплення співпраці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності - іноземних контрагентів, які належать до різних економічних, правових, соціальних та культурних систем.

Сферою правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є всі види взаємопов'язаних відносин, які відрізняються своєю цілеспрямованістю, змістом та формою. При визначенні сфери правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід враховувати такі моменти: з юридичного боку, ці відносини не є однорідними за своїм характером: серед них є приватні і суспільні, внутрішні і зовнішні; з точки зору юридичної рівності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, правові відносини можуть складатися із цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних правових відносин [309].

Таким чином, правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності є комплексним міжгалузевим правовим утворенням, яке потребує застосування відповідних методів правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Розрізняють наступні методи правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності: імперативний метод; диспозитивний метод.

Специфіка зазначеного поняття у правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності дозволяє автору визначити в межах дослідження поняття «правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності» таким чином: правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності є частиною дії права, яка характеризує за допомогою правових

засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації та застосування) і інших правових явищ (правових принципів, правотворчої діяльності) державно-правовий вплив на зовнішньоекономічну діяльність [112].

Вивчення чинного законодавства у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності і літературних джерел за даною тематикою дозволяє класифікувати нормативно-правові акти, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність за наступними критеріями: юридичною силою (конституція; міжнародні договори; закони); за органом, який їх приймає (акти Верховної Ради України (закони, підзаконні нормативно-правові акти), постанови Кабінету Міністрів України, накази, розпорядження міністерств, укази Президента України, накази, розпорядження органів місцевого самоврядування); за юридичною формою вираження (конституція, кодекс, закон); за часом функціонування (постійні, тимчасові) [34].

Нормативно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється низкою актів господарського законодавства загальної сфери дії та спеціального законодавства. При цьому останнє складається з актів законодавства різної юридичної сили, присвячених регулюванню цієї діяльності (в тому числі окремих її аспектів), та окремих норм, що містяться в нормативно-правових актах загальної сфери дії чи покликаних забезпечити регулювання інших видів діяльності, що може поєднуватися із зовнішньоекономічною діяльністю (банківська діяльність, страхування, спільне інвестування тощо). У зв'язку з цим систему актів законодавства про зовнішньоекономічну діяльність можна поділити на загальні, до яких відносяться нормативно-правові акти, що містять загальні положення щодо зовнішньоекономічної діяльності та спеціальні, якими визнають акти законодавства чи норми, що визначають специфіку здійснення зовнішньоекономічної діяльності в окремих сферах економіки, на окремих територіях, за участю окремих суб'єктів тощо [116].

Регулювання і здійснення взаємовідносин вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання ґрунтується, крім національних джерел, на

численних міжнародних угодах, конвенціях, рекомендаційних документах авторитетних міжнародних організацій, звичаях ділового обороту.

Можна стверджувати, що свій перший крок у розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні наша країна зробила з прийняттям Закону України “Про економічну самостійність України” від 13 серпня 1990 р. яким вперше було проголошено, що Україна самостійно здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю, бере безпосередню участь у міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з іншими державами на основі принципів зацікавленості, рівноправності й взаємної вигоди [251]. Підприємства та організації мають право вступати в прямі господарські зв’язки та співробітничати з підприємствами та організаціями інших держав, створювати з ними спільні підприємства, асоціації, концерни, консорціуми, союзи, інші об’єднання.

Отже, за роки незалежності в Україні створено систему законодавства, спрямовану на забезпечення правового регулювання зовнішньоекономічних відносин. Основою такого законодавства, насамперед, є положення Конституції про те, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки через підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за визнаними принципами і нормами міжнародного права. Зокрема, Конституція України визначає права, свободи, обов'язки людини та громадянина, право на підприємницьку діяльність, непорушність приватної власності, повноваження органів влади щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Конституційні засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності знайшли свій розвиток у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики».

У статтях зазначеного Закону України до кола принципів зовнішньоекономічної політики віднесено, зокрема, взаємовигідне співробітництво між державами, сумлінне виконання взятих на себе

міжнародних зобов'язань, пріоритет загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права, своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам [285].

Серед основних засад зовнішньоекономічної політики нашої держави у цьому Законі можна виділити, зокрема, такі, які торкаються сфери забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, а саме: забезпечення національних інтересів і безпеки України, використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку, підтримка розвитку торгівельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами, інтеграція економіки України у світову економічну систему, розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку і в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку, тощо.

Одним з головних законодавчих актів, який закріплює правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання, є Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність". Цей Закон визначає принципи зовнішньоекономічної діяльності, основні правові та організаційні засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні, передбачає встановлення спеціальних правових режимів зовнішньоекономічної діяльності, містить норми щодо відповідальності учасників зовнішньоекономічної діяльності та захисту їх прав і інтересів і спрямований на удосконалення правового регулювання усіх видів зовнішньоекономічної діяльності, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, надання послуг відповідно до загальноновизнаних засад, принципів, норм і правил міжнародної торгівлі та зобов'язань, взятих Україною в рамках міжнародних угод [79].

Положення даного закону також окреслюють особливості укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) та правила оподаткування і принципи митного регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Крім того, розкриваються такі питання, як ведення розрахунків та кредитування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, страхування і ліцензування, відповідальність та порядок розгляду спорів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначено головний суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, а саме державу в особі її органів (Верховна Рада, Кабінет Міністрів України, Національний банк, Державний митний комітет), підприємства і об'єднання всіх видів, а також організації, які діють на підставі своїх статутних документів, та фізичні особи. Владні структури регіонів відповідно до цього закону діють як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності лише через комерційні організації – юридичні особи України [146].

Варто зауважити, що у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» використовується термін «суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності», проте не дається його визначення та не наводиться виключний перелік таких суб'єктів. Господарський кодекс України цю прогалину не заповнив. При цьому новий підхід законодавця до розуміння українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, закріплений у Господарському кодексі України, не збігається з викладеним у базовому Законі. Ст. 378 Господарського кодексу України фактично закріплює тотожність понять «суб'єкт господарювання» та «суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності», а Закон чітко визначає кілька груп, серед яких як самостійні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності визначені суб'єкти, які в Господарському кодексі України взагалі відсутні [250]. Таким чином, у законодавстві України закріплені різні переліки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що перешкоджає однозначному розумінню відповідного поняття та не може сприяти чіткості визначення їх правового статусу.

Таким чином, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є суб'єкти господарювання, інші суб'єкти, наділені зовнішньоекономічною компетенцією, які здійснюють господарську діяльність з іноземними суб'єктами господарської діяльності, яка побудована на взаємовідносинах між ними та має місце як на території України, так і за її межами, включені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців України та є резидентами України. Закріплення наведеного поняття на законодавчому рівні сприятиме чіткості визначення правового статусу суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Джерела правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що містять матеріальні норми, безпосередньо регулюють правові відносини в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Прикладом є Генеральна угода з тарифів і торгівлі (1994 р.), яка містить матеріальні норми щодо митної оцінки, до відвантажу вальної інспекції, технічних бар'єрів для торгівлі, застосування санітарних і фітосанітарних заходів, процедури імпортного ліцензування, заходів безпеки, субсидій та врівноважених заходів, антидемпінгових норм, інвестиційних заходів, пов'язаних з торгівлею текстилем та оджею, сільського господарства, правил походження, платіжних балансів, випадків, за якими митні адміністрації мають підстави сумніватися у правдивості чи точності задекларованої вартості товарів, державних торговельних підприємств тощо [202].

Важливе значення для регулювання окремих видів зовнішньоекономічної діяльності мають також Митний та Цивільний кодекси України; Закони України "Про міжнародний комерційний арбітраж", "Про режим іноземного інвестування", "Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності"; постанови Кабінету Міністрів (спільно з Національним банком України) "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) та типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті" та "Про

затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності", а також нормативно-правові акти Міністерства економіки України [199].

Крім зазначеного переліку документів, варто зазначити про Закон України «Про валюту і валютні операції», який встановлює загальні правові засади у сфері проведення валютних операцій та здійснення валютного регулювання та валютного нагляду, а також визначає права та обов'язки суб'єктів валютних операцій та відповідальність за порушення ними норм валютного регулювання.

Також доцільно зауважити, що в Україні окремі суб'єкти господарювання складають фінансову звітність відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Тому до переліку облікових правових документів необхідно додати: Концептуальну основу фінансової звітності, яка регулює здійснення зовнішніх операцій в частині визнання витрат підприємства; МСБО 18 Дохід; МСБО 21 Вплив змін валютних курсів.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення облікового відображення звертаємо увагу на те, що підстави для побудови бухгалтерського законодавства формуються в господарському, митному, податковому та валютному законодавстві.

Митне законодавство, основним документом якого є Митний кодекс України, представляє собою регулювання питань, що пов'язані зі встановленням митного статусу, підтвердженням походження, визначенням митної вартості, правилами ввезення/вивезення, порядком митного оформлення готової продукції, товарів, робіт, послуг, які є предметом зовнішньоекономічних контрактів, а також здійсненням митних платежів та відповідальності в сфері порушення митних правил [66].

Щодо правил митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то в науковій літературі даному питанню приділяється

достатньо уваги з погляду на існування ряду питань, які потребують подальшого вирішення. Наприклад, А. Вавенко обґрунтовує недосконалість митного законодавства в Україні та визначає необхідність змін, адже нестабільність митного законодавства не дає змоги суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності ефективно спланувати реалізацію економічних інтересів у сфері світогосподарських зв'язків. На нашу думку, митний кодекс повинен бути стабільним правовим інструментом з одночасним оперативним реагуванням на зміни у внутрішній та зовнішньоекономічній ситуації, але при їх внесенні має бути певна послідовність. Митна політика України повинна передбачати укладання митних союзів із зацікавленими країнами, які збільшать їх взаємну довіру, приведе їхню митну політику до узгодженості.

Податкове законодавство охоплює питання, що стосуються оподаткування операцій зовнішньоекономічної діяльності. Податковий кодекс України є підставою для нарахування та сплати податків та платежів, пов'язаних зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності [343]. Аналізуючи вплив податкового регулювання на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності варто зазначити, що на сьогодні податки не можуть виконувати тільки фіскальну функцію, яку вони виконують тепер, адже це дієвий фактор стимулювання підприємницької діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність-діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. У зв'язку з цим правове регулювання такої діяльності здійснюється як національними законодавствами держав, резидентами яких є учасники зовнішньоекономічної діяльності, так і міжнародним законодавством, яке встановлюється такими державами спільно. Статтею 9 Конституції України закріплено, що діючі міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких дано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [171].

Особливу роль у розробці та прийнятті міжнародних конвенцій з регулювання зовнішньоекономічної діяльності відіграє Комісія ООН ЮНСІТРАЛ (Комісія по міжнародному торговельному праву (UNCITRAL, United Nations Commission on International Trade Law), яка була створена в 1966 р. Основна функція ЮНСІТРАЛ полягає в координації роботи всіх міжнародних організацій у галузі міжнародного комерційного права, а також підготовки міжнародних конвенцій з цих питань. Так, розробленими ЮНСІТРАЛ є такі конвенції: 1) Конвенція про право, яке застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів (Гаага, 22.12.1986 р.); 2) Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р. (набуття чинності для України: 01.02.1991 р.); 3) Конвенція про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів (United Nations Convention on the Limitation Period on the International Sales of Goods)³; 4) Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні змішані перевезення вантажів від 24.05.1980 (United Nations Convention on International Multimodal Transport on Goods) [237]; 5) Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морські перевезення вантажів 1978 р. (Гамбурзькі правила від 31.03.1978 р.) (United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea) і т. ін.

Джерелами правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є не тільки правові норми, прийняті на рівні держав, а й норми, які створюються безпосередньо учасниками зовнішньоекономічних відносин. Такі норми називають *Lex mercatorio*, що в перекладі з латині означає "торгове право" [20]. Міжнародні торгові звичаї (*Lex mercatoria*) являють собою диспозитивні норми (правила), що, як правило, закріплюються в актах міжнародного характеру в результаті уніфікації міжнародними організаціями норм та правил здійснення зовнішньої торгівлі і які в подальшому можуть бути інкорпоровані в національне право.

Відтак, регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється для забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього

ринку України, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці та створення найсприятливіших умов для залучення економіки нашої держави до системи світового поділу праці та наближення її до ринкових структур розвинених країн світу [2]. Для розвитку зовнішньоекономічної діяльності державні органи законодавчої і виконавчої влади України прийняли значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання всіх напрямків зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі торгівлі, науково-технічного співробітництва, сфери послуг, розрахункових, кредитних й інших банківських операцій.

Правове питання, щодо сфери зовнішньоекономічної діяльності, постійно розвивається і удосконалюється відповідно та з урахуванням міжнародних вимог і стандартів, однак на сьогодні воно не упорядковане, позбавлене системного зв'язку і потребує приведення національного законодавства у відповідність із загальнопризнаними принципами і нормами міжнародного і європейського права [363].

На жаль, законодавство України про зовнішньоекономічну діяльність юридично неоднорідне, оскільки воно є міжгалузевим утворенням у системі українського права та законодавства, містить ряд недоліків, зокрема недостатню системність нормативно-правових актів; наявність великої кількості нормативно-правових актів, що регламентують подібну сферу правовідносин; численні прогалини та колізії правових норм.

Серед головних проблем правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, слід охарактеризувати наступні.

1) Неузгодженість правових норм основоположних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності – Господарського кодексу України та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»:

- різне визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність». Головна відмінність даного визначення у цих двох актах полягає у тому, що Господарський кодекс (далі – ГК) у статті 377 закріплює однією з обов'язкових ознак даної діяльності перетин митного кордону України

майном та/або робочою силою. Проте, далеко не всі види зовнішньоекономічної діяльності, регламентовані законодавством, здійснюються з перетинанням митного кордону України. Наприклад, експорт та імпорт капіталів, надання міжнародних послуг, міжнародні фінансові, кредитні та розрахункові операції тощо, а також окремі випадки експорту й імпорту товарів та робочої сили. Окрім цього, експортно-імпортом операції з товарами та роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності (й навпаки) можуть здійснюватись без факту перетину кордону, про що навіть свідчить нормативне визначення цих видів діяльності у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (далі – Закон) [306];

- прогалини в регулюванні квотування зовнішньоекономічної діяльності. Згідно змісту ч. 3 ст. 381 ГК, Закон має визначати: випадки запровадження режиму квотування, порядок квотування та види квот. Але Закон містить далеко не всі ці аспекти. Зокрема, ним не встановлено механізм розподілу квот у разі процедури неавтоматичного ліцензування. Це вимагає і Угода СОТ про процедури ліцензування імпорту;

- відсутність у Законі положень щодо реєстрації зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Статтею 383 ГК встановлено, що види зовнішньоекономічних договорів (контрактів), що підлягають державній реєстрації, а також порядок її здійснення визначаються Законом, та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до нього. Проте, даний Закон наразі взагалі не містить жодних положень як щодо видів зовнішньоекономічних договорів, що підлягають державній реєстрації, так і щодо порядку її здійснення [90];

- відсутність у Законі положень щодо адміністративної відповідальності у сфері зовнішньоекономічної діяльності, можливість застосування якої передбачає ГК. Розділом V ГК передбачено такий вид господарсько-правової відповідальності, як адміністративно-господарські санкції. А ч. 3 ст. 383 даного Кодексу передбачає застосування цього виду

відповідальності за невиконання вимоги реєстрації зовнішньоекономічних договорів (контрактів), що мають бути зареєстровані. Спеціальні закони також передбачають можливість застосування адміністративної відповідальності (наприклад, стаття 8 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування») [117];

2) Неузгодженість норм Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» з нормами інших законів, що регулюють дану сферу діяльності.

Як приклад такої неузгодженості, можна навести положення ч. 10 ст. 16, де зазначено, що рішення про запровадження режиму ліцензування у разі застосування заходів щодо захисту вітчизняного товаровиробника приймається Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі згідно із законодавством. Проте, у Законі України «Про порядок ліцензування імпорту товарів в Україну, які є об'єктом застосування спеціальних заходів» не передбачена можливість застосування ліцензування як спеціального заходу;

3) Надмірна деталізація змісту зовнішньоекономічного законодавства [12].

Законодавство перетворюється із зібрання загальних правил поведінки на казуїстичне – розраховане лише на ті чи інші казуси, випадки. Останнім часом спостерігається тенденція до прийняття законів, що регулюють окремі вузько направлені аспекти зовнішньоекономічної діяльності (наприклад, «Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину», «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур», «Про вивізне (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів» та багато інших).

4) Наявність значної кількості підзаконних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, норми яких, за їх ознаками, необхідно віднести до норм законів.

Досить часто у підзаконних нормативно-правових актах можна знайти норми, що містять загальні правила поведінки, охоплюють ті чи інші сфери правовідносин та широке коло їх суб'єктів (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України «Про сприяння зовнішньоекономічній діяльності»; Указ Президента України «Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів»; Указ Президента України «Про інвестування майнових цінностей резидентами за межами України»; та багато інших підзаконних актів). Згідно загальноприйнятим правилам теорії права, підзаконний нормативний акт повинен деталізувати та розширювати положення закону. Натомість, спостерігається зовсім протилежна тенденція [113].

Недосконалість нормативних актів негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічних відносин вітчизняних підприємств, приводить до безконтрольного вивезення ресурсів і продажу їх на світовому ринку за демпінговими цінами. Безконтрольність та відсутність чіткого валютного регулювання з боку держави призвели до масового відтоку валюти за кордон, на що неодноразово звертали увагу провідні фахівці, керівники держави. Неналежне регулювання зазначених та інших відносин, безумовно, негативно впливає на стан організації та здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що, у свою чергу, негативно впливає на авторитет України в зовнішньоекономічних відносинах з іншими державами, іноземними інвесторами та надходженню іноземних інвестицій до країни.

До того ж, чинне законодавство України фактично обмежує функції регіонів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Суттєвим недоліком державного регулювання регіонального соціально-економічного розвитку є відсутність необхідного узгодження регіональної політики з іншими аспектами державної політики: макроекономічним, промисловим, соціальним, зовнішньоекономічним та іншим. Крім того, під час розгляду зазначених політик регіональний аспект як правило, не розробляється.

Проведений аналіз нормативно-правових актів України свідчить про відсутність у правовому полі забезпеченого підґрунтя для врегулювання потреб із вирішення завдань зовнішньоекономічної безпеки, що можуть виникнути у майбутньому відповідно до змін в безпечному середовищі. Як свідчить практика, такі акти ледве встигають узаконити вже існуючі процеси та розв'язати певні проблемні питання. Об'єктивно це можна пояснити тим, що ринкове середовище змінюється швидше, ніж на них може реагувати держава (законодавчі акти). До того ж законодавча робота ведеться із запізненням і не завжди якісно [104].

Сьогодні державотворення потребує законодавчого формування нової парадигми державного управління в цілому та зовнішньоекономічної діяльності зокрема.

На нашу думку, політика створення нормативно-правового поля зовнішньоекономічної діяльності має враховувати намагання нашої країни інтегруватися у світовий соціально-економічний простір і необхідність підвищення стабільності та сприятливості вітчизняного законодавства для розвитку відповідних зв'язків. Однак досвід показує, що окремі дії уряду прямо суперечать вищевикладеним міркуванням, наприклад, порушення державних гарантій щодо незмінності законодавства в сфері спільного підприємництва, іноземного інвестування, функціонування територій зі спеціальним режимом господарювання; окремі випадки – триразова зміна податкового законодавства у сфері міжнародного туризму, нераціональність податкової політики в сфері міжнародних фінансових операцій (лізингу, факторингу, форфейтингу), через яку ці види зовнішньоекономічної діяльності майже не здійснюються.

Відійти від надмірної деталізації змісту зовнішньоекономічного законодавства й досягнути одноманітності правових норм, які зараз розпорошені серед численної кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили й стабільності господарського законодавства, та більш оптимального співвідношення законів і підзаконних нормативних актів може

допомогти інкорпорація основних норм, які регулюють цю діяльність, у Главу 37 ГК України з одночасним скасуванням Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” [328].

На сьогодні також слід відходити від тенденції до прийняття законів, що регулюють окремі вузько направлені аспекти зовнішньоекономічної діяльності, оскільки нормативно-правова база, що регулює цей сектор зовнішньоекономічних правовідносин, перетворюється із зібрання загальних правил поведінки на казуїстичні правила, які розраховані лише на ті чи інші випадки.

Інституційно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств має спрямовуватись на забезпечення захисту інтересів країни та суб’єктів, які здійснюють операції із зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати всі види підприємницької діяльності та напрями використання доходів та здійснення інвестицій.

До того ж, вдосконалення інституційно-правового середовища зовнішньоекономічної діяльності має, насамперед, стосуватися на формування національних, регіональних і місцевих стратегій та програм.

Національна стратегія інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності може полягати у встановленні нової місії, пріоритетів, механізмів та інструментів державної політики, а також формування механізмів прийняття управлінських рішень органами державного управління нижчих рівнів, урахування особливості соціально-економічного розвитку територій, ефективності функціонування і структурних характеристик бізнес-середовища, ресурсного та науково-дослідного, інвестиційного потенціалу підприємств різних галузей тощо [254].

Структурні елементи національної стратегії можливо визначити за допомогою напрямів підприємницького сектору: фінансово-ресурсного, інтелектуально-кадрового, інвестиційно-інноваційного, науково-технічного,

технологічного, зовнішньоекономічного забезпечення. Водночас раціональне поєднання державної політики розвитку вказаних сфер підприємницького сектору забезпечить результативність зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Реалізація заходів інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств на місцевому рівні може здійснюватися відповідно до коротко- і середньострокових регіональних програм підтримки малого й середнього підприємництва [287].

Водночас невід'ємним складником регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств є митна політика держави, яка, передусім, виконує функцію захисту внутрішнього ринку та безпеки держави. Однак в Україні відсутня стабільність національного митного законодавства, що не дає змоги суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності ефективно спланувати реалізацію економічних інтересів у сфері світогосподарських зв'язків. Митний кодекс України повинен бути стабільним правовим інструментом з одночасним оперативним реагуванням на зміни у внутрішній та зовнішньоекономічній ситуації, але під час їх внесення має бути певна послідовність. Українські підприємства, що стали на шлях лібералізації зовнішніх економічних зв'язків та побудови відкритої економічної системи, постійно відчуватимуть зростаючий вплив тенденцій світового розвитку на свої внутрішні господарські процеси [271].

Об'єктивний процес активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону, міжрегіонального співробітництва, загрози безпеці потребує завершення формування нормативно-правової бази з питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів у вигляді єдиного закону «Про економічну безпеку», який би регулював серед інших сфер заходи щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки регіону, що сприятиме процесу інтеграції регіонів України в світове господарство та забезпечить відповідність зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам України.

Статтею 37 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” (далі – Закон) передбачено механізм застосування спеціальних санкцій, зокрема накладення штрафів, застосування індивідуального режиму ліцензування або тимчасового зупинення зовнішньоекономічної діяльності за порушення цього та/або пов’язаних з ним законів України [163].

Оскільки окремі норми регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають надмірний обмежувальний вплив на торгівлю та не містять стимулюючого ефекту необхідною є лібералізація регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом внесення змін до Закону.

Зокрема, пропонуємо виключити спеціальну санкцію у вигляді накладення штрафів, яка може бути застосована у випадках несвоєчасного виконання або невиконання суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб’єктами господарської діяльності своїх обов’язків згідно з цим або пов’язаних з ним законів України.

Ми переконані в тому, що прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання стану платіжного балансу України” створить законодавчу базу для тимчасового запровадження додаткового імпортного збору в разі погіршення стану платіжного балансу України, загрози значного скорочення золотовалютних резервів держави або необхідності досягнення задовільного темпу їх збільшення, що дасть можливість застосовувати цей загальноприйнятий ціновий захід з метою подолання та мінімізації негативних наслідків, спричинених світовою фінансово-економічною кризою [31].

На сьогодні правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності має спрямовуватись на забезпечення захисту інтересів країни та суб’єктів, які здійснюють операції із зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати всі види підприємницької діяльності та напрями використання доходів та здійснення інвестицій.

Таким чином, нормативно-правова база регулювання зовнішньоекономічної діяльності, на сьогодні в цілому створена з кількох

рівнів правових актів: міжнародних законодавчих актів, Конституції України, статутних і галузевих законів, підзаконних нормативних актів, а також деяких політико-правових документів декларативного характеру. Проте, відповідне законодавство не становить єдину систему як за повнотою нормативно-правової бази, так і за взаємною узгодженістю норм.

В умовах посилення динамічних змін у глобальному економічному просторі та збільшення ступеня відкритості національної економіки України правотворчий процес у зовнішньоекономічній сфері потребує стабільного і динамічного правового регулювання. Результативна та ефективна зовнішньоекономічна політика потребує комплексного законодавчого регулювання, дотримання принципів і вимог європейської зовнішньоекономічної політики та міжнародного співробітництва, які виступають рушійною силою.

Запропоновані рекомендації щодо оптимізації законодавчого та нормативно-правового середовища зовнішньоекономічної діяльності на мезорівні в контексті правової конвергенції України та ЄС містять потенціал стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, поглиблення та диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків із регіонами сусідніх держав Європи, механізм усунення асиметрії розвитку та децентралізації розподілу повноважень та компетенцій між органами влади у цій сфері.

2.3. Зарубіжний досвід функціонування державних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності

В умовах розвитку міждержавних відносин, цілеспрямованого руху України в напрямі глобалізації, дослідження у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності набувають особливої актуальності. При цьому, тут важливі як нові теоретичні та практичні здобутки і результати, так і узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Аналіз досвіду зарубіжних країн стосовно регулювання зовнішньоекономічної діяльності дає можливість оцінити аспекти практичного застосування відповідних методів, важелів та інструментів впливу на неї, водночас вказуючи на переваги і недоліки їх впровадження у конкретних умовах. Враховуючи це, уваги та вивчення заслуговує як досвід промислово-розвинутих країн, які успішно пройшли довгий шлях розвитку ринкової економічної системи, так і тих, які донедавна належали до групи країн з перехідною економікою, досвід яких базується на вирішенні тих проблем, що є максимально наближеними до особливостей та проблем сучасної вітчизняної господарської системи.

Варто зауважити, що участь держави в організації і здійсненні зовнішньоекономічної діяльності є характерною особливістю для високорозвинутих країн [312]. Державне регулювання в таких країнах охопило практично всі стадії зовнішньоекономічної діяльності: починаючи від аналізу ситуації в країні та за кордоном, розробки зовнішньоекономічної стратегії, визначення структурних і географічних пріоритетів та закінчуючи використанням широкої системи заходів контрольного-регулювального і фінансово-стимуляційного характеру.

У практиці державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності високорозвинутих країн використовується широкий арсенал взаємодоповнювальних методів, а саме: законодавчі, адміністративно-правові, економічні, неформальні – що дає змогу забезпечувати досягнення поставлених цілей.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності у країнах з розвинутими ринковими відносинами стало одним із головних важелів перетворення зовнішньоекономічних зв'язків у дієвий фактор їх розвитку. Зовнішньоекономічні зв'язки, як правило, сприяють інтеграційним процесам у світовому господарстві з максимальним урахуванням національних інтересів [189].

Особливої уваги при дослідженні методів і важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності заслуговує досвід країн Центральної Європи, які швидше від інших країн пострадянського блоку пройшли трансформацію економіки й досягли значних позитивних результатів як у структурній перебудові економічної системи, так і у міжнародній торгівлі. До найбільш успішних країн цього регіону потрібно віднести Польщу, Чеську Республіку і Угорщину, які, незважаючи на застосування відмінних механізмів впливу на національне господарство, досягли протягом останніх років трансформації до ринкової економіки подібних результатів, що вказує на існуючі альтернативи у виборі підходів до регулювання. Тому розглянемо деякі аспекти державного регулювання у цих країнах, приділяючи основну увагу Польщі.

З 2006 р. у Польщі завдяки залученню значних обсягів іноземних інвестицій на перше місце у обсягах експорту виходить продукція галузі машинобудування, значних результатів також досягло виробництво транспортних засобів, причому це відбувалося на фоні стрімкого нарощування обсягів експорту країни [211].

Безперечно, іноземні інвестиції в Польщі відіграли ключову роль у розвитку конкурентоспроможної промисловості країни. Надзвичайно важливу роль у сприянні залучення іноземних інвестицій відіграє інформаційне забезпечення, що здійснюється спеціальними державними установами. Так, Польське агентство інформації і закордонних інвестицій надає вичерпну інформацію та допомогу потенційним інвесторам, які зацікавлені вкладати свої кошти у польську економіку. Дане агентство виконує такі функції: створення позитивного іміджу Польщі та польських товарів і послуг в інших країнах шляхом надання інформації у мережі Інтернет; надання правових консультацій потенційним інвесторам та тлумачення законодавчих актів, що пов'язані з реалізацією інвестиційних проектів; здійснення для підприємств-замовників пошуку партнерів, інвесторів та постачальників, а також місця найоптимальнішого

розташування майбутнього підприємства; допомога та посередництво у контактах з польськими органами державної та місцевої влади.

Особливістю даного агентства є те, що перебуваючи державною установою, воно одночасно є суб'єктом підприємницької діяльності і зареєстроване у формі акціонерного товариства, та надає усі вище перелічені послуги на платній основі. Таким підхід до управління даним агентством спонукає його до максимально ефективної праці [228].

За даними вищеназваного агентства, основними причинами вибору Польщі, як країни вкладення коштів, інвестори називають висококваліфіковану робочу силу, сприятливе ставлення польського уряду та місцевих органів державної влади, зрозуміле і чітке законодавство, що пристосоване до стандартів Європейського Союзу, розвинуту інфраструктуру тощо.

Для визначення шляхів удосконалення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в сучасних умовах розглянемо механізм державного управління зовнішньоекономічної діяльності за останні роки у високорозвинутих країнах, які займають провідні позиції у світовій торгівлі (Китай, Німеччина, США, Японія, Франція, Великобританія) [313].

Перш ніж розглядати дане питання варто звернути увагу на те, що важливим чинником розвитку світового господарства є міжнародний поділ праці, який базується на спеціалізації окремих країн на виробництві певних видів продукції для задоволення потреб світового ринку. Результатами міжнародного поділу праці стало формування світового ринку товарів, кредитів, валюти, послуг тощо. Неухильно зростали обсяги міжнародної торгівлі, до якої були залучені практично всі незалежні і колоніальні країни.

Слід зазначити, що характерною рисою зовнішньоекономічних відносин того часу був імпорт сировини з колоніальних країн. З кінця XIX ст. для зовнішньої торгівлі була характерною тенденція зростання протекціонізму і встановлення монопольних цін. У цей час країни інтенсивно

укладали торговельні договори, підписували інвестиційні угоди, направлені на розширення міжнародних торговельних зв'язків. З розвитком міжнародної торгівлі, починаючи з 70-х рр. XIX ст., великого значення набув експорт капіталу. Крім того, у більшості країн створювалися спеціалізовані комерційні організації, капітал яких повністю або частково контролювався урядом та розпочалося активне фінансування ними зовнішньоекономічних операцій. Такі операції складають значну частку в загальному потоці капіталу, що циркулює між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються.

Таким чином, на межі XX ст. сформувалося світове господарство, основними рисами якого були: міжнародний розподіл праці, нерівномірність економічного розвитку країн, розширення географії, а також зміна структури зовнішньої торгівлі та зміна валютної системи.

Сенсаційним для світової спільноти є стрімкий розвиток зовнішньоекономічних відносин Китаю, який в останню чверть XX ст. показав надзвичайно високі темпи розвитку й наблизився до найпотужніших в економічному плані країн. Досягнення таких результатів стало наслідком відкритої зовнішньоекономічної політики, яка була орієнтована на розширення економічних зв'язків із зарубіжними партнерами, залучення іноземного капіталу в економіку країни та створення спеціальних економічних зон і відкритих економічних регіонів. Залучений іноземний капітал вкладено в обробну промисловість, завдяки чому в країні виникли нові високотехнологічні галузі промисловості. Крім того, іноземний капітал зайняв провідні позиції у зовнішній торгівлі Китаю, переважну частку торговельного обороту країни здійснюють підприємства з іноземним капіталом [295].

Зі вступом до СОТ зовнішньоекономічна політика Китаю стає ще більш ліберальною, що виявляється у зниженні тарифних і нетарифних обмежень та створенні сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій.

Для визначення ролі держави в розвитку зовнішньоекономічної діяльності розглянемо методи і моделі державного регулювання міжнародних торгових операцій й у інших високорозвинутих країнах світу. Так, роль світогосподарських зв'язків в економічному розвитку США в останні роки якісно змінилася. Володіючи величезним, багатосекторним внутрішнім ринком при високому рівні забезпеченості сировинними ресурсами, США тривалий час були достатньо економічно “закритою” країною.

Перетворення в національному господарстві країни в 1980 – 90-ті рр. супроводжувалися формуванням розгалуженої системи зовнішньоекономічних зв'язків. Американські компанії стали помітно активніше йти на торгові, коопераційні та інші зв'язки з іноземними фірмами, на спільний бізнес із зарубіжними партнерами в себе в країні і за її межами.

США неодноразово приймали акти протекціоністського характеру, які збільшували кількість товарів, оподаткованих митними платежами, і розміри цих платежів. Визначальним було швидке зростання експорту щодо імпорту, а також щодо промислового виробництва, тобто промисловість США почала працювати на експорт [214].

Американська держава постійно шукає оптимальні шляхи підтримки експорту і захисту національних виробників від зовнішніх конкурентів. Для цього в 1988 р. було розроблено і прийнято “Комплексний закон про торгівлю і конкурентоспроможність”. Зовнішньоекономічна політика США віддзеркалює напрямки їх стратегічних пріоритетів, що направлений на розширення торговельних відносин з партнерами по НАФТА, особливо з Канадою.

Визначальні позиції в зовнішньоекономічних зв'язках займають американські транснаціональні компанії (ТНК), що володіють мережею підприємств по всьому світу, з'єднаних кооперативними зв'язками.

В економічній стратегії уряду Німеччини розвитку зовнішньоекономічних зв'язків відведена ключова роль з урахуванням високої залежності стану економіки від результатів її участі у світогосподарських зв'язках. Основою зовнішньоекономічної політики Німеччини є розвиток економічних зв'язків з її головними зовнішньоекономічними партнерами: країнами ЄС, США і Японією. Велика увага надається розширенню присутності німецьких фірм на ринках країн Південно-Східної Азії, Латинської Америки, півдня Африканського континенту, Східної і Центральної Європи [192]. Першочергове значення в зовнішньоекономічній політиці Німеччини надається зміцненню ЄС, в якому Німеччина посідає ключове місце, будучи локомотивом західноєвропейської інтеграції.

Зовнішньоекономічні зв'язки Німеччини характерні тим, що це один з найважливіших експортерів і імпортерів світу. Стимулюванню німецького експорту сприяє розвинута система фінансування і страхування зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, у цілях сприяння зовнішньоекономічній діяльності німецьким фірмам надається державна фінансова підтримка для їх участі в зарубіжних виставках і ярмарках, завдяки чому ініціюється близько 20 % усього німецького експорту, розширяється мережа німецьких зовнішньоторговельних палат [169].

Висока конкурентоспроможність німецької промисловості на світових ринках забезпечується, як правило, за рахунок переваг в її нецінових параметрах, зокрема, переваг в якості і технічному рівні продукції, відмінному сервісі, чіткому дотриманні термінів поставок і ін.

Уряд надає гарантії для прямих інвестицій німецьких компаній за кордон і цим підвищує свою експансію на світовому ринку.

В умовах структурної перебудови, що відбувається в економіці Франції, усе зростаючу роль відіграють зовнішньоекономічні зв'язки, перш за все зовнішня торгівля, що є однією з найбільш динамічних галузей і головною формою участі країни в системі світогосподарських відносин.

Останніми роками відбуваються значні зміни в механізмі державного регулювання зовнішньої торгівлі країни, і, перш за все, експорту. Регулювання направлене на підвищення конкурентоспроможності французьких товарів, має комплексний характер і зачіпає, крім сфери реалізації товарів, і стадію експортного виробництва. Значно розширені методи і засоби державного втручання, що вирізняється селективністю і цілеспрямованістю. Крім того, зростає взаємозв'язок його основних важелів у кредитно-фінансовій і адміністративній сферах. У цілому експорт Франції в інші країни ЄС складається в основному з товарів високого ступеня спеціалізації, тоді як високоякісне устаткування і продукти масового споживання в його структурі представлені недостатньо [10].

Розглядаючи французьку модель державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, необхідно відзначити, що її становлення протягом післявоєнного періоду характеризується незвичайно широкими для ринкової економіки масштабами діяльності держави. Ринкові регулятори в країні традиційно слабші, ніж у німецькій і тим більше в англійській економіці. Це зближує господарський механізм, що склався у Франції, з його південно-європейськими варіантами (відносна слабкість національних підприємців, функції яких значною мірою бере на себе держава, у соціальному відношенні – наявність впливових лівих політичних сил). У довгостроковому плані французький господарський механізм еволюціонує в сторону посилення потужності підприємств і відповідного перерозподілу функцій між ними і державою. Проте через суспільство і підприємництво, “рух до ринку” відрізняється сповільненістю і непослідовністю. Роль держави в економіці і зараз надзвичайно сильна, діяльність підприємств надмірно регламентована [219].

Японська практика державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності характеризується досконалою нормативно-правовою базою. Системою заходів законодавчого й адміністративно-правового регулювання є ієрархічна піраміда, яку завершує закон про валютний обмін і зовнішню

торгівлю. Цей закон визначає загальну концепцію державного регулювання і має узагальнюючий характер. Він делегує повноваження детального фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності у тих чи інших сферах підзаконним актам. Це дає змогу більш повно враховувати й адекватно реагувати на зміни в міжнародній законодавчій ситуації і нові моменти в розвитку національного господарства. Також законодавство становлять закони, які регулюють основні блоки фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності: експортно-імпорتنі операції; митно-тарифну сферу; обслуговування зовнішньої торгівлі (закони про експортну інспекцію, страхування зовнішньої торгівлі, надзвичайні заходи з розвитку імпорту і розширення прямих інвестицій в Японії, банках, страховому бізнесі, цінних паперах, біржах та ін.); стандарти і технічні вимоги (закон про промислову стандартизацію та ін.); права інтелектуальної власності (закони про патенти, авторські права тощо) [269]. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності тісно пов'язується із завданнями структурної переорієнтації економіки. Розв'язанню поставлених завдань сприяє широка диференціація ставок митного тарифу.

Основними пріоритетами японської зовнішньоекономічної політики є: забезпечення економічної безпеки країни, її лідируючих позицій у світовій економіці та інтеграційних процесах в АТР, подальше зміцнення адекватних їй фінансової, економічної і технологічної потужності ролі і місця “ключового гравця” у світовій торгівлі і інвестиціях. Результатом японської зовнішньоекономічної політики стало перетворення японського експорту на важливе джерело фінансування розвитку економіки. Головною метою імпоротної політики є заохочення ввезення в країну необхідних сировинних і інших ресурсів. Для Японії було характерним велике збільшення обсягів зовнішньої торгівлі. Вирішальне значення для торгової експансії мали прискорена індустріалізація, монополізація, ввезення сировини, необхідної для промисловості [195].

Варто підкреслити, що однією з причин швидких темпів економічного зростання в Японії є правильна організація системи державного управління. На думку А. Ілишева, “...формування адекватній перехідному періоду політики у сфері державного управління і створення держапарату, здатного її реалізувати, – одне з основних завдань реформ” [210].

Необхідно також підкреслити, що на початкових стадіях становлення ринкової економіки Японія приділяла значну увагу розвитку великих корпоративних структур, в основному вертикально-інтегрованих, що зосереджували в собі необхідні підрозділи для наукових досліджень та дослідно-конструкторських робіт. Як зауважує Жаліло Я.А., незважаючи на певний негативний вплив таких підприємницьких структур на конкурентне середовище, вони передусім сприяли активізації інвестиційного процесу, що загалом мало позитивний ефект на створення та розвиток наукомісткої і капіталомісткої промисловості.

Якщо в Японії основою організації промисловості стали концерни з акціонерною формою власності, які виникли внаслідок поглинання середніх і малих фірм за принципом вертикальної інтеграції технологічно пов'язаних підприємств, то особливістю організації промислово- фінансових груп у США виступає використання однієї з її вищих форм – промислово-фінансових конгломератів, до складу яких входять майже всі існуючі за законодавством фінансові інституції (банки, кредитні заклади, трести, пенсійні фонди, інвестиційні компанії тощо). Вони встановлюють довгострокові фінансові зв'язки, проводять фінансові операції промислових корпорацій [216].

Важливим напрямом державної участі в зовнішньоекономічній діяльності є інформаційне забезпечення комерційної роботи, збір і аналіз зарубіжної комерційної інформації. Показовим прикладом є Японська організація сприяння розвитку зовнішньої торгівлі (ДЖЕТРО), створена в 1958 р. Вона є некомерційною і повністю фінансується урядом. ДЖЕТРО займається вивченням світових товарних ринків, збором і аналізом

маркетингової інформації, організацією виставок японських товарів за кордоном і інших торговельних виставок у Японії, рекламою і видавничою справою. Ця організація має 79 представництв у 56 країнах світу. Маючи розгалужену мережу різного роду закладів у багатьох країнах світу, ДЖЕТРО є одним із найбільших у світі джерел ділової інформації, її база даних оперує великою кількістю відомостей, у тому числі масштабним переліком зарубіжних експортерів і японських імпортерів [181].

Японія практикує використання тарифних ставок, мета яких, як відзначало Міністерство фінансів Японії, полягає у захисті національної промисловості, розвитку торгівлі, науки, соціального забезпечення, недопущенні подвійного оподаткування. Не менш ефективно діє в Японії система регулювання імпорту, яка, так само як і регулювання експорту, базується на принципах вільної торгівлі.

При розгляді досвіду регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто також звернути увагу на деякі окремі країни чи їх групи. Зокрема, необхідно розглянути досвід нових індустріальних країн (НІК), до яких належать більш розвинуті (Південна Корея, Сінгапур, о. Тайвань), а також менш розвинуті (Мексика, Аргентина, Таїланд, Шрі-Ланка, Філіппіни тощо). Характерними ознаками цих країн було утворення за короткий період часу значного промислового потенціалу завдяки чіткому позиціонуванню у міжнародному поділі праці. У 1960-1970 рр. транснаціональні корпорації розвинутих країн почали переносити свої виробництва у країни, що розвиваються. Це було спричинено зростанням заробітної плати, вичерпанням певних ресурсів, жорсткими вимогами щодо екології промисловості у розвинутих країнах [205]. Ті з країн, які створили максимально сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій отримали значний поштовх у розвитку експортно-орієнтованих виробництв, завдяки чому стали одними з найбільших експортерів у світі.

Відтак, отримані протягом цих років іноземні інвестиції, набутий досвід промислового виробництва, розвиток інфраструктури, становлення власних підприємств і висококваліфікована робоча сила створили для цих країн необхідні умови для подальшого стабільного розвитку.

Щоправда використання такого досвіду для України є малоімовірним. Таке припущення можна зробити виходячи з існування лише двох основних напрямів підвищення конкурентоспроможності країни: зосередження на інноваційному розвитку або використання дешевої робочої сили, як основного фактора міжнародної конкурентоспроможності. Зрозуміло, що в умовах географічної близькості до Європейського Союзу та значного впливу робочої сили з України через низький рівень заробітних плат використання переваги дешевої та, водночас, висококваліфікованої робочої сили є неможливим. Переїняття досвіду НІК є можливим, хіба що, на кінцевих стадіях розвитку, наприклад на стадії залучення високотехнологічного та наукомісткого виробництва, враховуючи сприятливий для цього вітчизняний науковий потенціал [78].

Безперечно, раціональні елементи державного регулювання зовнішньоекономічної політики у зарубіжних країнах можуть бути використані в Україні за умови всебічного врахування стану її економіки та національних особливостей. Очевидна необхідність підвищення ролі держави в організації та здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, особливо в кризові, перехідні і стабілізаційні періоди. Стосовно українських умов це означає не повернення до системи державної монополії на зовнішньоекономічну діяльність, а посилення організаційного і контрольного начала. Стає виправданим розширення державної участі у визначенні й реалізації цілей, пріоритетів, основних напрямів структурної політики, її тісного зв'язку із зовнішньоекономічним регулюванням.

Зарубіжний досвід свідчить про важливість посилення захисту внутрішнього ринку, зокрема, підтверджує, що ефективно здійснення функцій регулювання і контролювання у сфері зовнішньоекономічної

діяльності можливе лише за умови залучення всього спектра інструментів, котрі існують у цій сфері. В Україні, де державними органами застосовується порівняно вузький набір засобів регулювання, було б корисним узяти на озброєння весь їх арсенал.

З країн, що досягли значного успіху у фінансово-кредитному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності потрібно виділити США та країни Західної Європи. У США фінансово-кредитна складова механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою наступних державних установ: Експортно-імпортний банк США, що здійснює кредитування зовнішньоекономічних операцій та страхування цих же кредитів; Асоціація страхування закордонних кредитів, яка здійснює страхування зовнішньоторговельних кредитів; Громадська корпорація з фінансування експорту, що надає кредити імпортерам американської продукції [312].

Отже, участь держави в організації і здійсненні зовнішньоекономічної діяльності - характерна особливість для високорозвинутих країн. Державне регулювання в таких країнах охопило практично всі стадії зовнішньоекономічної діяльності: починаючи від аналізу ситуації в країні та за кордоном, розробки зовнішньоекономічної стратегії, визначення структурних і географічних пріоритетів та закінчуючи використанням широкої системи заходів контрольно-регулювального і фінансово-стимуляційного характеру.

Становлення та розвиток державного регулювання зовнішньоекономічних відносин у країнах із розвинутою економікою пройшли значний еволюційний шлях. Протягом декількох століть у високорозвинутих індустріальних країнах світу з урядової ініціативи здійснювалися заходи, направлені на регулювання відносин у сфері міжнародної торгівлі. Зважаючи на те, яке місце посідають ці країни на сьогодні на світовому ринку, можна зробити висновок, що їх методи регулювання зовнішньої торгівлі є досить ефективними і постійно удосконалюються.

Залежно від внутрішніх економічних та соціальних умов, географічного положення, яке має вплив на наявність чи обмеженість ресурсів, рівня розвитку економічної системи, наявності та рівня використання експортного потенціалу, обсягів платоспроможного попиту, у кожній країні формується характерний лише для неї платіжний баланс. Незважаючи на те, що негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу країни вважається несприятливим фактором для стабільності економіки, деякі розвинуті країни світу констатують значне переважання імпорту над експортом, як це має місце у випадку США, Великобританії чи Іспанії [10].

Водночас деякі країни, що розвиваються, внаслідок ресурсно-сировинної структури експорту або використання дешевої робочої сили у експортно-орієнтованій промисловості мають можливість досягнути значного позитивного сальдо (Китай). Для тих країн, що нещодавно завершили трансформацію економічної системи до ринкової, а також тих, які все ще знаходяться у цьому процесі, характерним є незначне переважання імпорту на експорт внаслідок недостатнього використання експортного потенціалу, а також відсутності розвинутого внутрішнього виробництва, яке не забезпечує у повній мірі потреб внутрішнього ринку.

Характер зовнішньоекономічної політики розвинутих країн змінювався на різних етапах розвитку суспільства. У період становлення капіталістичного способу виробництва інтересам буржуазії відповідала система протекціонізму, тому вона була характерна для багатьох найбільших торговельних країн того часу - Голландії, Англії, Франції. У домонополістичний період капіталізму інтереси великого промислового капіталу вже вимагали свободи конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках, яка потім була розвинута в систему вільної торгівлі. У цей період також застосовувався і протекціонізм, який був спрямований на захист від іноземної конкуренції слабких галузей промисловості, підтримуючи їх розвиток.

У розвинених країнах особливістю державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є те, що вплив уряду здійснюється через

упровадження регулятивних програм, а не через безпосереднє використання адміністративних методів регулювання. Головними елементами урядової підтримки є: забезпечення ефективного функціонування внутрішніх ринків. Це включає встановлення стандартів якості товарів та їх контролю, запровадження системи інформації в країні щодо ринкових цін тощо; фінансування інновацій та наукових досліджень, запровадження консультаційних та освітніх служб; позики під низький відсоток для національних виробників-експортерів; стабілізація доходів національних виробників-експортерів через запровадження програм підтримки виробництва окремих видів товарів; законодавче забезпечення діяльності національних виробників-експортерів [169].

Можна виділити п'ять основних причин, чому держава несе витрати на підтримку галузей економіки:

1) необхідність підтримки доходів виробників певної галузі (сільського господарства, вугільної), які є нижчими порівняно з доходами працівників інших галузей економіки;

2) підтримка певних видів продукції, які є стратегічно важливими для держави;

3) стимулювання розширення експорту певних видів продукції як джерела доходів державного бюджету;

4) здійснення контролю за безпекою харчування, а звідси і контролю за процесом виробництва продуктів харчування;

5) здійснення заходів, спрямованих на охорону довкілля.

За результатами аналізу досвіду функціонування механізму державного регулювання міжнародних торговельних операцій у високорозвинених країнах світу за останні роки визначено, що ці країни застосовували, в цілому, схожу політику при веденні зовнішньоекономічної діяльності, спрямованої на збільшення експорту готової продукції і зниження вивезення з країни сировини. Водночас, в цих країнах значно зріс імпорт комплектуючих матеріалів, напівфабрикатів і природних ресурсів. Крім того,

урядами високорозвинених країн вживалися заходи щодо розвитку науки й техніки, заохочувалися наукові розробки, впровадження нових технологій і ресурсозберігаючих виробництв. Для виходу з кризи урядами всіх країн були використані заходи жорсткого протекціонізму, що привело до стабілізації економіки і розвитку промисловості. Проте, на сьогодні з чотирьох провідних країн Західної Європи три (Німеччина, Франція і Італія) близькі до моделі, в якій переважна роль у регулюванні зовнішньої економіки належить державі, а одна (Великобританія) розвиває модель сучасного ліберального капіталізму [219].

Аналізуючи досвід вищезазначених країн, варто зауважити, що вони передусім зосередилися на залученні іноземних інвестицій у національну економіку, що дало поштовх до створення виробничих потужностей для імпортозаміщення на внутрішньому ринку, а пізніше і посиленого розвитку експортно-орієнтованих галузей.

Разом із залученням України та інших країн пострадянського простору до економічних інтеграційних процесів і втягуванням їх у процеси лібералізації збільшується небезпека втрати можливості впливати на хід економічних процесів не лише на міжнародному рівні, а й національному. У таких умовах немає іншого виходу, крім створення економічного механізму, складовою якого (разом із виконанням зобов'язань, взятих перед міжнародною спільнотою) буде система формування збалансованої економіки та рівноваги внутрішнього ринку, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці взагалі і у зовнішньоекономічних відносинах зокрема, створення сприятливих умов для поступального органічного інтегрування національної економіки у світову систему господарювання.

Тож виникає питання визначення пріоритетів зовнішньоекономічної політики: у якому напрямі формувати сучасну зовнішньоторговельну політику - вільної торгівлі, протекціонізму чи поєднанні цих двох тенденцій у певних співвідношеннях.

Незважаючи на те, що останнім часом міжнародними торговельними організаціями і, особливо, СОТ були прийняті заходи з лібералізації міжнародної торгівлі на основі принципів поведінки, серед країн, що розвиваються, політика захисту внутрішнього ринку сьогодні є домінуючим методом регулювання міжнародної торгівлі [313].

Чим більше залучаються інструменти і методи лібералізації, тим сильніший спостерігається опір за допомогою протекціоністських заходів. Тому економічна конвергенція вимагає уніфікації певних правил гри, повсюдну інформатизацію, забезпечення прозорості та передбачуваності економічного простору, розширення світової комунікаційної мережі. Адже зовнішньоекономічна політика держави - це не тільки торгівля, інвестицій- не і науково-технічне співробітництво, створення договірною простору і забезпечення національної економічної безпеки. Це весь комплекс фінансово-економічних та соціально-політичних проблем, вирішення яких має бути націлене на ефективне інтегрування національного господарства в систему світового господарства з метою максимізації своєї частини світового прибутку, стабілізації суспільства та підвищення середнього рівня добробуту населення.

Але сучасний протекціонізм здебільшого направлений на захист та підтримку найбільш розвинутих галузей промисловості, має регіональний характер та не переймається добробутом громадян. У таких складних економічних і політичних умовах вчені пропонують застосування державної політики економічної диктатури як один із варіантів виходу з кризи з найменшими втратами. Така політика може бути виправдана в надзвичайній економічній ситуації та має бути зумовлена надто тривалою і руйнівною кризою, яка охоплює всі сфери суспільного життя та може призвести до соціальних потрясінь або втрати незалежності. Як вважають вчені, у перехідний період економічна диктатура дає змогу за порівняно короткий період вдосконалити структуру національного виробництва, що сприятиме його конкурентоспроможності, економічному зростанню. Разом з тим

економічна диктатура за короткий час здатна подолати негативні явища та процеси в економічному житті держави в цілому і сфері зовнішньоекономічних відносин зокрема [190]. Можливо, така політика і має місце, але вона скоріше за все не буде прийнята громадянським суспільством і отримає опір збіднілих верств населення.

Отже, разом із прийняттям заходів з лібералізації міжнародної торгівлі політика захисту внутрішнього ринку сьогодні є домінуючим методом регулювання міжнародної торгівлі. Наслідки інтеграційних процесів останніх років доводять, що потреба в державному протекціонізмі обернено пропорційна рівню розвитку економіки країни. Обмежений протекціонізм у разі ефективного застосування у короткостроковому періоді може допомогти розвинути нові галузі і забезпечити економічне зростання в перспективі.

Залежно від структурних змін, які відбуваються в економіці, та узгодження різноманітних правил міжнародної торгівлі система регулювання зовнішньо-торговельної діяльності постійно вдосконалюється, з'являються нові ефективніші форми і методи фіскального регулювання експортно-імпоротної діяльності.

Проте варто зауважити, що, крім фіскальних важелів впливу, країни світу часто використовують технічні, екологічні, санітарні та фітосанітарні стандарти і вимоги до захисту внутрішнього ринку та прав споживачів від небажаної зовнішньої конкуренції.

Вдале використання Україною світового досвіду в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності дасть змогу підвищити рівень економічної безпеки національної економіки, збільшити інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг, забезпечити доступ до сучасних технологій та досвіду і методів прийняття оптимальних управлінських рішень.

Підсумовуючи досвід зарубіжних країн у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності необхідно відзначити, що найбільш успішними у цій діяльності є ті країни, які зробили наголос на мінімізації фіскального тиску

на діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, максимально сприяли залученню іноземних інвестицій під час трансформації економічної системи та стимулювали застосування інноваційного підходу до розвитку промисловості. У багатьох розвинутих країнах суб'єктами, що змогли поєднати в собі всі необхідні фактори для виробництва продукції, яка була б конкурентоспроможною на міжнародному ринку, були об'єднання промислових підприємств, передусім у формі концернів, консорціумів, холдингів та промислово-фінансових груп.

Також можна відзначити, що хоча ті країни, які ще донедавна належали до групи країн із перехідною економікою, все ще повноцінно не застосовують усього спектру методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності (наприклад, кредитування і страхування експорту), застосування податкового, митного, амортизаційного, валютного, інвестиційного та інноваційного регулювання дає достатній ефект для швидкого розвитку їх економічних систем.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено причини, які, на сьогоднішній день, стимулюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків: нерівномірність економічного розвитку різних країн світу; відмінності в сировинних ресурсах; відмінності в людських ресурсах; нерівномірність розміщення фінансових ресурсів; характер політичних відносин; різний рівень науково-технічного розвитку; специфіка географічного положення, природних і кліматичних умов.

Однак, акцентовано увагу на тому, що зовнішньоекономічна діяльність в Україні на сучасному етапі трансформаційних перетворень характеризується фрагментарністю та індиферентністю до пріоритетів довгострокового розвитку.

Виділено проблеми, котрі гальмують розвиток зовнішньоекономічної діяльності: застарілість механізмів взаємовідносин центру з регіонами та регіонів між собою; недовіра стратегій та програм розвитку зовнішньоекономічної діяльності; багаторазова трансформація центрального органу відповідального за розвиток зовнішньоекономічної діяльності, нечіткість і розмитість меж компетентності та відповідальності; нехтування міжнародним досвідом реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; відсутність практики, розуміння необхідності та спроможності держави залучати висококваліфікованих консультантів для здійснення аналізу ефективності реалізації зовнішньоекономічної діяльності; недосконалість систему навчання та підвищення кваліфікації кадрів, а також неефективна система управління персоналом.

З'ясовано, що ефективність дії сучасних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності стримується внаслідок: політичної нестабільності; фінансово-економічної кризи; неузгодженості та суперечливості законодавства у зовнішньоекономічній сфері; відсутності фактичного стратегічного планування в Україні; нераціональної побудови системи адміністративно-територіального устрою; неадекватності існуючої територіальної організації влади; невизначеності цілей зовнішньоекономічної політики; неузгодженості та недостатності належних механізмів координації окремих ключових складових зовнішньоекономічної діяльності; відсутності чітко визначеної, послідовної державної політики у зовнішньоекономічній сфері; незахищеності зовнішньоекономічної сфери від лобіювання.

Крім того, звернено увагу на: нестабільність національної валюти; ірраціональну структуру вітчизняного експорту, в якій переважають сировина та продукти з низьким рівнем переробки; низьку конкурентоспроможність українських товарів та послуг; обмеженість пільг для підприємств, що працюють у спеціальних економічних зонах і пріоритетних напрямках розвитку; відсутність ефективних митних процедур;

недостатній рівень інституційної підтримки та відсутність структурованого діалогу між державними органами і підприємствами України; зарегульованість і ускладнені бюрократичні процедури; відсутність чітковизначеної політики структурних змін у галузі експорту; відсутність правових основ запровадження фінансових механізмів державної підтримки розвитку експорту; недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та гостру нестачу новітніх технологій; застарілу транспортна інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам ефективного транспортного сполучення; поширення практики вжиття обмежувальних та протекціоністських заходів з боку окремих країн та провідних транснаціональних корпорацій; високі ризики фінансових втрат при проведенні експортних операцій.

Акцентовано увагу на тому, що наразі бракує відповідного зв'язку та узгодженості між діями уряду, приватного сектору і громадянського суспільства у питаннях, пов'язаних з розвитком зовнішньоекономічної діяльності в цілому та, зокрема, розвитком експорту. Доведено необхідність чіткого розподілу ролі та зобов'язань між державою та приватним сектором. Передбачено, що це буде запорукою успішної імплементації та активної реалізації зовнішньоекономічної політики, оскільки непрозорість діяльності державних органів і відсутність довіри між бізнес-спільнотою та державою частково обумовили відсутність діалогу між ними.

Підкреслено, що Україна повинна прийняти технічні регламенти і гармонізовані стандарти на основі директив ЄС, а також привести у відповідність до практики ЄС функціонування органів стандартизації та оцінки відповідності, агентств з акредитації та органів нагляду за ринком.

Зауважено, що національна мережа підтримки зовнішньоекономічної діяльності має сформувати торговельну систему, яка динамічно реагуватиме на потреби експортерів наданням широкого спектра послуг і засобів підтримки, таких як політика і регулювання, консультаційні послуги, фінансування і страхування торгівлі, тестування і сертифікація продукції,

міжнародна логістика та експедирування вантажів. Наголошено на тому, що інтегрована система мережі підтримки зовнішньоекономічної діяльності істотно сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни та, що важливіше, є необхідною умовою для реалізації загального порядку денного з розвитку України.

2. Здійснено аналіз системи нормативно-правового забезпечення реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні основу якої складають: Конституція України, Закони України з питань зовнішньоекономічної сфери, чинні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, якими регулюється зовнішньоекономічна діяльність, а також інші нормативно-правові документи та рішення органів місцевого самоврядування у досліджуваній сфері.

Зауважено, що нормативно-правова база стосовно зовнішньоекономічної сфери постійно доповнюється і вдосконалюється відповідно до вимог законодавства Європейського Союзу, що свідчить про послідовну координацію державними органами практичної роботи з реалізації євроінтеграційного курсу. При цьому зауважено, що відповідне національне законодавство не упорядковане, позбавлене системного зв'язку, відзначається незавершеністю, відтак сам механізм реалізації зовнішньоекономічної діяльності не є однозначним та уніфікованим.

З'ясовано, що відсутність дієвої національної державної програми реалізації зовнішньоекономічної діяльності, єдиних чітко розроблених стандартів, методик та механізмів її реалізації призводить до розбіжностей у діях державних органів різних рівнів.

Доведено необхідність невідкладного реформування зовнішньоекономічної сфери, створення цілісного, збалансованого, стабільного зовнішньоекономічного законодавства шляхом системної узгодженості положень нормативно-правових актів України, що має

базуватись на відповідній Концепції реформування зовнішньоекономічної сфери в Україні.

В тому числі, передбачено результативність на основі принципів цілеспрямованості, комплексності та поетапності: впровадження Дорожньої карти оптимізації сучасних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності; реалізації Державної програми розвитку зовнішньоекономічної сфери; впровадження загальнонаціональних та регіональних Стратегій реалізації механізмів зовнішньоекономічної політики; прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання стану платіжного балансу України»; розробки та ухвалення на державному рівні Концепції розвитку зовнішньоекономічної сфери, яка б відповідала євроінтеграційним тенденціям нашої держави.

Відмічено, що для адаптації, гармонізації та уніфікації вітчизняного законодавства стосовно реалізації державної зовнішньоекономічної політики з законодавством ЄС необхідно унормувати питання розподілу повноважень між низкою органів державної влади, що мають безпосереднє відношення до зовнішньоекономічної сфери.

Зауважено, що в цілому підвищення ефективності зовнішньоекономічної системи України можливо лише при наявності сучасної наукової концепції удосконалення зовнішньоекономічного законодавства, побудованої на основі системного підходу, з урахуванням реалізації основних правостворюючих факторів і створення оптимальної взаємодії всіх частин зовнішньоекономічної системи.

Доведено пріоритетність прийняття закону «Про економічну безпеку», який би регулював серед інших сфер заходи щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки регіону, що сприятиме процесу інтеграції регіонів України в світове господарство та забезпечить відповідність зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам України.

Зауважено, що на сьогодні правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності має спрямовуватись на забезпечення захисту інтересів країни та суб'єктів, які здійснюють операції із зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати всі види підприємницької діяльності та напрями використання доходів та здійснення інвестицій.

Уявлено, що запровадження нових систематизованих, скоригованих та узгоджених за основними елементами, а також зіставлених з міжнародним законодавством концептуальних підходів у законодавстві України сприятиме побудові стабільної та прозорої зовнішньоекономічної діяльності, встановленню правових механізмів взаємодії всіх її елементів у рамках єдиного економічного простору.

3. Доведено, що участь держави в організації і здійсненні зовнішньоекономічної діяльності є характерною особливістю для високорозвинутих країн. Державне регулювання в таких країнах охопило практично всі стадії зовнішньоекономічної діяльності: починаючи від аналізу ситуації в країні та за кордоном, розробки зовнішньоекономічної стратегії, визначення структурних і географічних пріоритетів та закінчуючи використанням широкої системи заходів контрольного-регулювального і фінансово-стимуляційного характеру.

Встановлено, що загальними тенденціями у процесі реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності багатьох зарубіжних країн є: послідовна, продумана та цілеспрямована політика держави у вибраному напрямі; дотримання норм єдиного нормативного документа у цій сфері; наявність дієвого інформаційного забезпечення, що здійснюється спеціальними державними установами; формування розгалуженої системи зовнішньоекономічних зв'язків; функціонування розвинутої системи фінансування і страхування зовнішньоекономічної діяльності; наявність досконалої нормативно-правової бази; забезпечення економічної безпеки країни; розвиток великих

корпоративних структур, в основному вертикально-інтегрованих, що зосереджують в собі необхідні підрозділи для наукових досліджень та дослідно-конструкторських робіт; використання промислово-фінансових конгломератів; запровадження тарифних ставок; реалізація політики захисту внутрішнього ринку; підтримка високого рівня соціальних стандартів; наявність податкових пільг та знижок за умови прибутковості; модернізація податкових інструментів стимулювання підприємництва.

Досліджуючи світові напрями формування та реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зауважено, що у сучасному світі характерною рисою в зовнішньоекономічній сфері більшості розвинутих держав є поєднання фіскальних важелів впливу з технічними, екологічними, санітарними та фітосанітарними стандартами і вимогами до захисту внутрішнього ринку та прав споживачів від небажаної зовнішньої конкуренції.

Зазначено, що серед основних особливостей реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у зарубіжних країнах є те, що вплив уряду здійснюється через запровадження регулятивних програм, а не через безпосереднє використання адміністративних методів регулювання. Головними елементами урядової підтримки є: забезпечення ефективного функціонування внутрішніх ринків. Це включає встановлення стандартів якості товарів та їх контролю, запровадження системи інформації в країні щодо ринкових цін тощо; фінансування інновацій та наукових досліджень, запровадження консультаційних та освітніх служб; позики під низький відсоток для національних виробників-експортерів; стабілізація доходів національних виробників-експортерів через запровадження програм підтримки виробництва окремих видів товарів; законодавче забезпечення діяльності національних виробників-експортерів.

Здійснюючи комплексний системний аналіз досвіду зарубіжних країн щодо реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, виявлено, що цінним досвідом з точки зору його імплементації у національне

законодавство України є стратегія відкритості зовнішньоекономічної політики, орієнтована на розширення економічних зв'язків із зарубіжними партнерами, залучення іноземного капіталу в економіку країни та створення спеціальних економічних зон і відкритих економічних регіонів.

Передбачено, що врахування світових тенденцій, адаптація закордонних механізмів, інструментів, технологій та принципів реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, їх адаптування до вітчизняних умов сприятимуть підвищенню ефективності та результативності роботи державних органів України. Зауважено, що без урахування особливостей соціально-економічної ситуації в нашій державі просте запозичення зарубіжного досвіду у зовнішньоекономічній сфері не принесе очікуваних позитивних результатів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Модернізація інституційно-організаційного забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах

Реалізація зовнішньоекономічної стратегії держави в значній мірі залежить від ефективного функціонування інституційних структур, що регулюють зовнішньоекономічні зв'язки та виконують загальноорганізаційні функції. Їх діяльність в значній мірі впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємців, тому головною метою економічної політики визначили створення відповідного інституційного середовища для започаткування та розвитку підприємництва. Сприятливий інституційний клімат сприяє ефективному функціонуванню економічних суб'єктів, сталому економічному зростанню країни та підвищенню рівня добробуту громадян.

На практиці реально існуючий інституційний порядок більшою чи меншою мірою відрізняється від ідеальної моделі. У багатьох економіках відсутні надійні і стабільні інституційні засади ринкового розвитку, що поглиблює проблему непередбачливості та суперечливості бізнес-середовища та підриває налагоджену зовнішньоекономічну діяльність. Тому, актуальним є визначення основних теоретичних аспектів дослідження інституційного забезпечення, чинників, що впливають на формування інституційного середовища, методів визначення якості інституційного середовища та визначення шляхів покращення інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Взагалі, інституційне середовище – це система норм та правил, яка загальноновизнана суспільством, тобто фундаментальні політичні, соціальні та

юридичні інститути, що супроводжують той чи інший процес. Можна виділити три основні напрями взаємовпливу основних чинників інституційного середовища, а саме: економічна свобода, економічна влада та державний вплив. Державні інституції створюють правову основу шляхом запровадження необхідних законів, кодексів, системи відповідних правил розвитку підприємства, що забезпечують сприятливе бізнес-середовище.

На нашу думку інститут зовнішньоекономічної діяльності це – сукупність як формальних так і неформальних інституцій, що конкуруючи між собою забезпечують функціонування зовнішньоекономічної діяльності підприємств на основі виникнення координації, прогнозування поведінки, та зниження рівня невизначеності середовища, у якому діють підприємства що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. І якщо певна частина інституцій неважливо формального чи неформального характеру не забезпечує ефективність зовнішньоекономічної діяльності то її заміняє інша інституція. Тобто на нашу думку саме ефективність зовнішньоекономічної діяльності детермінує складові інституту сприяння зовнішньоекономічній діяльності а не навпаки [42].

Відповідно до узагальненого визначення, інституціональна політика є заходами та діями держави, котрі спрямовані на формування нових або трансформацію існуючих інститутів власності, а також фінансових, соціальних, політичних, правових та інших інститутів, які впливають на розвиток економічної системи суспільства.

З огляду на багатогранність зовнішньоекономічної діяльності, її важливість для економіки країни створена ціла система державного регулювання цієї сфери. Її проводить держава в особі органів у межах їхньої компетенції, недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати тощо), які діють на підставі статутних документів, а також самі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, укладених між ними.

Численні завдання державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю вимагають виконання відповідних функцій з боку державних органів управління на державному рівні і на рівні регіональних центрів. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності входить в компетенцію найвищих органів законодавчої і виконавчої влади країни, які покликані управляти зовнішньоекономічною політикою, приймати стратегічні рішення в області зовнішньоекономічної діяльності, співробітничати з найвищими органами державної влади інших країн з питань зовнішньої торгівлі і економічного співробітництва. Законодавчі органи країни приймають, доповнюють, змінюють закони, правові норми, регулюючі зовнішньоекономічну діяльність.

Кожна держава самостійно формує систему і структуру регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яка повинна забезпечувати: захист економічних інтересів країни і законних інтересів усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створення однакових можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у розвитку всіх законних видів бізнесу незалежно від форм власності, а також усі напрями використання доходів і вкладання інвестицій; заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Розгляд організаційних основ державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає необхідність дослідження системи органів, які беруть участь у механізмі державного регулювання; розподілу між ними повноважень у сфері зовнішньоекономічного регулювання, організації координації та взаємодії між цими органами [293].

Формування інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності відбувається під впливом інфраструктури державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, яка нині діє. На сьогодні до центральних органів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю належать: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та

сільського господарства, Державна митна служба України, Національний банк України, Міністерство закордонних справ України, Антимонопольний комітет, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі. На місцевому рівні державне управління експортно-імпортною діяльністю підприємств здійснюють районі та обласні ради та їх виконавчі органи, а також територіальні підрозділи (відділення) органів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю [154].

До того ж, зовнішньоекономічна діяльність регулюється міжнародними організаціями, які здійснюють регулювання різноманітних аспектів взаємовідносин учасників зовнішньоекономічної діяльності із різних країн. Серед них можна виділити такі, як: Міжнародна торгова палата, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний банк економічного співробітництва, Міжнародний інвестиційний банк, Морська міжнародна організація, Світова організація торгівлі, Організація міжнародної цивільної авіації, Система електронної передачі інформації з міжнародних розрахунків, Європейська асоціація вільної торгівлі, Конференція ООН по торгівлі і розвитку, Організація ООН із промислового розвитку, Європейське агентство по координації наукових досліджень (Єврика) та ін.

Найбільш значущим за юридичною силою обсягом повноважень щодо управління економічними процесами в державі володіє Президент України. Так, відповідно до Конституції України, Президент України визначає основні напрями зовнішньої і внутрішньої політики, зокрема, економічної, впливає на розстановку кадрів, створення управлінських структур у даній сфері. Це зумовлено тим, що Президент України: забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; звертається з посланням до народу та із щорічним і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище країни; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює управління зовнішньоекономічною діяльністю держави, веде переговори та укладає

міжнародні договори України; призначає Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку; призначає членів КМУ, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах; призначає на посади та звільняє з посад за згодою Верховної Ради України голову Антимонопольного Комітету України, голову Фонду державного майна України; утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України [71].

Отже, функції Президента України у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності полягають у представленні держави на міжнародній арені, участі у переговорах та укладанні міжнародних договорів України, підписанні законів стосовно зовнішньоекономічної сфери.

Вищим органом, що здійснює державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, є Верховна Рада України - центральний орган законодавчої влади, до компетенції якого належить: прийняття, зміна та скасування законів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності; затвердження головних напрямів зовнішньоекономічної політики України; розгляд, затвердження та зміна структури органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; укладання міжнародних договорів України відповідно до законів України про міжнародні договори України та приведення чинного законодавства України у відповідність з правилами, встановленими цими договорами; затвердження нормативів обов'язкового розподілу валютної виручки державі та місцевим радам, ставок та умов оподаткування, митного тарифу, митних зборів та митних процедур України при здійсненні

зовнішньоекономічної діяльності; встановлення спеціальних режимів зовнішньоекономічної діяльності на території України [220].

Кабінет Міністрів України є центральним органом виконавчої влади, який у напрямі регулювання зовнішньоекономічної діяльності виконує такі функції: уживає заходів до здійснення зовнішньоекономічної політики України; здійснює координацію діяльності міністерств, державних комітетів та відомств України з регулювання зовнішньоекономічної діяльності; координує роботу торговельних представництв України в іноземних державах; приймає нормативні акти управління з питань зовнішньоекономічної діяльності у випадках, передбачених законами України; проводить переговори й укладає міжурядові договори України з питань зовнішньоекономічної діяльності, забезпечує виконання міжнародних договорів України з питань зовнішньоекономічної діяльності всіма державними органами управління, підпорядкованими Кабінету Міністрів України, та залучає до їх виконання інші суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності на договірних засадах; вносить на розгляд Верховної Ради України пропозиції про систему міністерств, державних комітетів і відомств - органів оперативного державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; забезпечує складання платіжного балансу, зведеного валютного плану України; здійснює заходи щодо забезпечення раціонального використання коштів Державного валютного фонду України; забезпечує виконання рішень Ради Безпеки ООН.

Кабінету Міністрів України підпорядковані міністерства та відомства, які діють у сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю та є центральними органами виконавчої влади [65].

Найбільший вплив на регулювання й розвиток зовнішньоекономічної діяльності мають міністерства, що безпосередньо займаються економічними зв'язками з зарубіжними країнами та питаннями реалізації державної зовнішньоекономічної політики.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України є провідним органом у системі центральних органів виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Відповідно до покладених на нього завдань, у напрямі регулювання зовнішньоекономічної діяльності, Міністерство виконує такі функції: забезпечує проведення єдиної зовнішньоекономічної політики при здійсненні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності виходу на зовнішній ринок, координацію їх зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі відповідно до міжнародних договорів України; здійснює контроль за додержанням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності чинних законів України та умов міжнародних договорів України; здійснює заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, реєстрацію учасників зовнішньоекономічної діяльності, реєстрацію окремих видів контрактів; проводить антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні розслідування [100].

Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України можуть створювати свої територіальні підрозділи (відділення), якщо це впливає з їх компетенції, яка визначається законами України та положеннями про ці органи. Дії зазначених підрозділів (відділень) не повинні суперечити нормативним актам місцевих рад, за винятком випадків, коли такі дії передбачені або впливають із законів України.

Серед департаментів, пов'язаних із регулюванням зовнішньоекономічної діяльності варто виділити: Департамент державної політики у сфері зовнішньої торгівлі, Департамент міжнародної технічної допомоги та співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, Департамент з питань торговельного захисту, Департамент торговельно-економічних відносин з країнами СНД, Департамент двостороннього торговельно-економічного співробітництва, Департамент співробітництва з Європейським Союзом, Департамент торговельних переговорів та співробітництва з СОТ [131].

За характером діяльності всі управління (департаменти) міністерства можна об'єднати в три групи: 1) торговельно-політичні; 2) головні галузеві управління; 3) функціональні управління та відділи. Торговельно-політичні управління (регіональні) займаються питаннями розвитку торговельних взаємозв'язків з окремими групами країн. Вони виробляють основи торговельної політики країни, а також заходи щодо зміцнення економічних зв'язків із зарубіжними країнами. Головні товарні (галузеві) управління здійснюють контроль за виконанням експортних та імпорتنих планів; вивчають комерційні умови експорту й імпорту; розглядають заявки іноземних держав на постачання і закупівлю товарів, проводять переговори з іноземними делегаціями з питань експорту й імпорту; спостерігають за товарною структурою зовнішньої торгівлі та оптимізують її відповідно до потреб внутрішнього ринку; видають дозволи на ввіз і вивіз товарів; беруть участь у підготовці типових контрактів і загальних умов поставок [126].

Серед функціональних управлінь та відділів існує кілька типів. Зокрема, договірно-правове управління (готує проекти торговельних договорів і угод, урядових постанов; контролює виконання правових умов договорів і угод); валютне управління (складає валютні баланси з торгівлі з окремими країнами, видає дозволи на платежі в іноземній валюті); митне управління (керує місцевими митними організаціями і контролює дотримання ними вимог законодавства і правил митної справи; вивчає питання митної політики, розробляє проекти митних тарифів, бере участь у розробці проектів міжнародних угод у частині, що стосується митної справи); управління цін (здійснює загальний контроль за ціновими умовами контрактів) та ін.

Міністерство закордонних справ України реалізує, в межах своїх повноважень, державну зовнішньоекономічну політику, політику інтеграції економіки України у світову економічну систему. Міністерство відповідає за: аналіз економічних процесів, які відбуваються в державах – основних партнерах України та їхнього впливу на розвиток двостороннього

торговельного та інвестиційного співробітництва, моніторинг світових економічних процесів, основних тенденцій на світовому ринку, а також міжнародної практики регулювання зовнішньоекономічної діяльності; допомогу українським суб'єктам підприємницької діяльності у просуванні вітчизняної продукції на зовнішні ринки збуту, пошуку потенційних партнерів, проведенні за кордоном презентаційних заходів; допомогу центральним органам виконавчої влади у проведенні за кордоном торговельно-промислових, науково-технічних виставок, ярмарків тощо; створення, (забезпечення, організацію) та координацію діяльність економічних відділів закордонних дипломатичних установ України [82].

Другим за значенням у структурі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є Державна митна служба України, яка відноситься до Центральних органів влади зі спеціальним призначенням і має досить складну організаційно-управлінську структуру.

Державна митна служба країни здійснює митний контроль в Україні відповідно до чинних законів України.

Митні органи, реалізуючи митну політику України, виконують такі основні завдання: виконання і контроль за дотриманням законодавства України з питань митної справи; захист економічних інтересів України; забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної справи, укладеними у встановленому законом порядку; сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних та фізичних осіб; застосування відповідно до закону заходів тарифного й нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України; здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщаються через митний кордон України, удосконалення форм та методів цього здійснення; контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України; вживання разом з іншими уповноваженими органами державної влади

заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і дотримання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку; створення сприятливих умов для прискорення товарообігу і пасажирового потоку через митний кордон України; боротьба з контрабандою і порушеннями митних правил; розвиток міжнародного співробітництва в галузі митної справи; ведення митної статистики; ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; здійснення верифікації (установлення достовірності) сертифікатів походження товарів з України [198].

Антимонопольний комітет України також має повноваження в зовнішньоекономічній сфері. Антимонопольний комітет України є державним органом зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Цей комітет підконтрольний Президенту та підзвітний Верховній Раді України. Основним його завданням у сфері зовнішньоекономічної діяльності є здійснення контролю за додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності антимонопольного законодавства. Так, здійснюючи контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, він вносить до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із ЗЕД, якщо ними порушено законодавство про захист економічної конкуренції чи законодавство про здійснення державних закупівель.

Систему органів Антимонопольного комітету України складають Комітет і його територіальні відділення, повноваження яких визначаються комітетом у межах компетенції. За потреби можуть створюватись міжобласні територіальні відділення [249].

У сучасних умовах хід економічної реформи в Україні характеризується тим, що центр тяжіння переноситься на місця, тобто в регіони. Відтак, усе більше поширюються права регіонів у розв'язанні

соціально-економічних проблем з огляду на зовнішню сферу. На регіональному рівні, так само як і на державному, відбувається становлення системи управління взагалі і зовнішньоекономічної діяльності зокрема.

Отже, крім загальнодержавних органів, функціонують і органи місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю, які провадять регулювання зовнішньоекономічної діяльності у межах своєї компетенції, передбаченої Законами України "Про зовнішньоекономічну діяльність" та "Про місцеве самоврядування в Україні".

До органів місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю належать: місцеві ради та їх виконавчі і розпорядчі органи; територіальні підрозділи органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України [73].

Найбільше значення в оперативному управлінні зовнішньоекономічною діяльністю на рівні регіону має обласна державна адміністрація та її структурні підрозділи, створені з цією метою. При обласній державній адміністрації створено Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності та Управління з питань сприяння залученню інвестицій, які поряд з іншими структурними підрозділами сприяє інтеграції виробничого, фінансового, інтелектуального потенціалів території, а також ресурсів та можливостей підприємств до сфери міжнародної кооперації, забезпечує захист інтересів та ефективність здійснення іноземних інвестицій на території регіону.

Таким чином, основними завданнями цього Управління є: формування та реалізація на обласному (міському) рівні єдиної державної політики у сфері міжнародних відносин та співробітництва, зовнішньоекономічних зв'язків та іноземної інвестиційної діяльності; сприяння розвитку міжнародного співробітництва в галузі економіки, захисту прав людини, боротьби з тероризмом, економічної безпеки, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму, фізкультури і спорту; участь в укладанні угод з іноземними партнерами при співробітництві в межах компетенції, визначеної

законом; сприяння активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств та організацій, розміщених на території області (міста), незалежно від форм власності; сприяння розвитку експортного потенціалу області (міста); сприяння створенню належних умов для організації торгівлі; сприяння діяльності місцевих органів та прикордонних служб для їхнього належного функціонування; внесення в установчому порядку у відповідні органи пропозицій із залучення іноземних інвестицій для розвитку економічного потенціалу області (міста).

Управління відповідно до покладених на нього завдань виконує цілий ряд конкретних функцій, спрямованих на активізацію та підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності в області (місті) і більш повне її використання для соціально-економічного розвитку регіону та країни в цілому [260].

Дане Управління відповідно до покладених на нього завдань у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності виконує і ряд функцій, а саме: представляє у межах наданих йому повноважень інтереси обласної державної адміністрації у відносинах з відповідними органами суб'єктів адміністративно-територіальних утворень іноземної держави, а також з міжнародними організаціями; готує пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань, що належать до компетенції управління; координує та контролює в межах своїх повноважень діяльність структурних підрозділів облдержадміністрації у сферах зовнішніх відносин, міжнародного економічного співробітництва, європейської інтеграції; сприяє розробленню та реалізації проектів розвитку експортного потенціалу підприємств, виробництва нових видів імпортозамінної продукції; вивчає загальний стан економіки, тенденції зовнішньоекономічних зв'язків і рівень конкурентоспроможності продукції провідних галузей іноземних держав, кон'юнктуру ринку товарів та послуг, інформує облдержадміністрацію з цих питань, а в разі потреби - інші установи та організації; розробляє проекти програм розвитку зовнішньоекономічної діяльності, поліпшення структури

експорту та імпорту товарів, сприяння розвитку експортного потенціалу області; бере участь у підготовці проектів угод, договорів, меморандумів з питань зовнішніх відносин та зовнішньоекономічної діяльності облдержадміністрації; бере участь у переговорах з представниками ділових кіл, установ та організацій іноземних держав; здійснює постійний моніторинг законодавства; проводить роботу щодо розвитку та диверсифікації зовнішньої торгівлі, зовнішньої виробничої кооперації; здійснює інформаційну діяльність; аналізує результати зовнішньоекономічної діяльності; проводить моніторинг порушень законодавства, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, і стану розрахунків за експортно-імпортними операціями суб'єктів підприємницької діяльності області; аналізує цінову, податкову, тарифну та кредитну політику щодо товарів, які експортуються з України та імпортуються в Україну; здійснює координацію діяльності структурних підрозділів облдержадміністрації, пов'язаної з залученням, наданням та використанням міжнародної технічної допомоги на території області, та взаємодію з міжнародними фінансовими організаціями; сприяє утворенню підприємств з надання консалтингової, методичної, правової та інформаційної допомоги у сфері зовнішньоекономічної діяльності суб'єктам господарської діяльності області та іноземним підприємствам і організаціям; здійснює інші функції, що випливають з покладених на нього завдань [160].

Управління в процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими структурними підрозділами облдержадміністрації, органами місцевого самоврядування, територіальними органами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, а також з підприємствами, установами, організаціями та об'єднаннями громадян.

Прискоренню розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону сприяє реалізація загальнодержавних та регіональних програм - як основних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Виконання цих програм направлено на: розвиток зовнішньоекономічної

діяльності, стимулювання експорту товаровиробників регіону; розвиток експортного потенціалу, поліпшення його структури.

Взагалі, органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності регіону використовують для регулювання той же механізм, що використовується і на рівні держави в цілому - це методи митно-тарифного і нетарифного регулювання, валютні обмеження, регулювання валютних курсів, імпорتنі депозити та інструменти державного регулювання (оподаткування, митні тарифи, численні податки і збори з товарів, що ввозяться, імпорتنі депозити, пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків та надання фінансової допомоги, а також квотування та ліцензування) [9].

Таким чином, досліджуючи дане питання, варто підкреслити, що розвиток зовнішньоекономічної діяльності регіону відбувається в певному інституційному середовищі, яке представляє собою сукупність інституцій (структур) та організаційно-економічних важелів забезпечення умов здійснення такої діяльності.

При цьому слід констатувати той факт, що на регіональному рівні одночасно діють і органи місцевого самоуправління, і місцеві державні адміністрації, що наділені близькими функціями у сфері соціально-економічного розвитку території, в тому числі і зовнішньоекономічній сфері, проте їх повноваження чітко не розмежовані.

Такий дуалізм зумовлює дублювання повноважень і конкурування зазначених органів, що призводить до відсутності чітких меж відповідальності посадових осіб означених органів за виконання прийнятих рішень.

Ми переконані в тому, що для підвищення ефективності здійснюваної регіональної політики велике значення має забезпечення належної взаємодії центральних і регіональних органів урядування у сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю.

В системі регулювання зовнішньоекономічної діяльності особливу групу складають недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації, спілки та інші організації координаційного типу), що діють на підставі їх статутних документів [133].

Одним із таких суб'єктів є Торгово-промислова палата України. Головна задача Палати - представляти інтереси її членів в державних органах України, а також в міжнародних організаціях, сприяти розвитку зовнішньоекономічних зв'язків українських підприємців. Торгово-промислові палати України є учасником багатьох багатосторонніх угод з партнерами різних країн світу. Цими угодами передбачається обмін діловою інформацією, сприяння суб'єктам підприємницької діяльності в пошуку партнерів у сфері виробництва і торгівлі, обмін делегаціями, організація навчання, проведення виставок та ярмарок тощо. Як незалежна організація, вони надають послуги по експертизі, контролю якості, кількості та комплектності імпортованих та експортних товарів за дорученням українських та іноземних клієнтів, здійснює декларування зовнішньоторговельних вантажів, проводить експертну оцінку форсмажорних обставин у зовнішній торгівлі [101].

Отже, завданнями торгово-промислових палат є: сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів та послуг, наданню практичної допомоги підприємцям у проведенні торгово-економічних операцій на внутрішньому й зовнішньому ринках, освоєнню нових форм співробітництва; представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і поза її межами; організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їхніх взаємин з державою в особі їхніх органів; участь в організації на території України і за її кордоном професійного навчання й стажування фахівців - громадян України з питань підприємництва, розвитку конкуренції, а також у розробці й реалізації державних та міждержавних програм у цій галузі;

надання довідкових інформаційних послуг, основних відомостей, що не є комерційною таємницею, про діяльність українських підприємців і підприємців зарубіжних країн відповідно до національного законодавства; сприяння в організації інфраструктури обслуговування підприємництва; надання послуг іноземним фірмам та організаціям для здійснення комерційної діяльності; встановлення й розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, а також з організаціями, що їх поєднують чи представляють їхню участь у роботі міжнародних неурядових організацій та інших спільних організацій; сприяння розвитку торгових та інших порядних відносин у підприємницькій діяльності, участь у розробці правил професійної етики в конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців [232].

Розвиток інститутів недержавного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має відповідати стратегічній меті підтримки національних виробників та сприяння експорту. Ми погоджуємося з думкою вітчизняних науковців про те, що велику роль в утворенні нових інститутів у цій сфері може відігравати держава. Адже держава могла б ініціювати цей процес через заснування на найбільш важливих ринках торгових домів, бізнес-центрів і технічних центрів на акціонерних засадах, спільно з комерційними і банківськими структурами України.

Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі здійснює оперативне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до законодавства України; приймає рішення про порушення і проведення антидемпінгових, антисубсидійних або спеціальних розслідувань та застосування відповідно антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів; приймає рішення про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань у межах компетенції, визначеної законами України [109].

Крім того, низка повноважень у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають й інші органи державної влади. Так, Державна служба експортного контролю України є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю. Положення про неї затверджено Указом Президента України, що покладає на Держекспортконтролю завдання щодо: реалізації державної політики у галузі державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, подвійного використання та інших товарів, що не внесені до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю та щодо яких відповідно до законодавства можуть бути застосовані процедури державного експортного контролю, а також внесення пропозицій щодо її формування; захисту національних інтересів та зміцнення міжнародного авторитету України під час здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів шляхом забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України, пов'язаних із нерозповсюдженням зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеженням передач звичайних видів озброєння для недопущення їх застосування у терористичних та інших протиправних цілях; сприяння розвитку міжнародного співробітництва та взаємодії з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань нерозповсюдження (ядерної, хімічної та біологічної зброї чи технологій подвійного призначення) та експортного контролю [300].

Наведений перелік державних інститутів не є вичерпним, оскільки поза увагою залишились інститути, яким делеговано частину функцій щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності у певному визначеному секторі. Тому, на наш погляд, до системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід віднести: відділи з економічних питань у складі дипломатичних представництв за кордоном Міністерства закордонних справ України, створення яких має на меті забезпечення цілісності та узгодженого проведення зовнішньополітичного курсу України, вдосконалення механізму захисту за кордоном інтересів держави в

економічній сфері, дальшого розвитку економічних зв'язків з іноземними державами і міжнародними організаціями»; Державну службу статистики України, що надає зведену статистичну інформацію щодо зовнішньоекономічної діяльності, публікує інформацію щодо стану і структури зовнішньоторговельного балансу України [168].

На нашу думку, розвиваючи позитивний досвід законодавчого регулювання, доцільно впорядкувати перелік суб'єктів, які здійснюють державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Систематизацію повноважень з регулювання зовнішньоекономічної діяльності слушно зробити ієрархічною, розділяючи основні (ключові) та допоміжні (субсидіарні) компетенції. Так, до суб'єктів, які мають допоміжну та правозастосовну роль, на нашу думку, потрібно віднести: Антимонопольний комітет України; Міністерство фінансів України (щодо позик державного сектору); Міністерство закордонних справ України; Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі.

Видається доцільним закріплення повноважень даних органів у профільних нормативно-правових актах, а не у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Що стосується органів, які виконують ключові завдання у процесі регулювання зовнішньоекономічної діяльності, необхідно звернути особливу увагу на Державну службу експортного контролю України. Для неї визначено настільки широке коло завдань і повноважень у досліджуваній сфері, що видається доцільним включення даного органу до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [166].

Сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності в Україні вимагає поєднання функцій державного та недержавного її регулювання з метою розвитку комерційної дипломатії, що передбачає створення системи інституцій, спрямованої на забезпечення національних комерційних інтересів.

Попит на ефективне інституційне середовище в забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності регіонів вже наявний і підтримка локальних ініціатив підприємців потрібна, відтак пропонуємо шляхи вдосконалення системи державного регулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків: законодавче закріплення політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів; створення концепції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та регіонів; залучення до процесу розробки політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України представників бізнесу; створення спеціалізованої організації щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіонах України; створення єдиного Всеукраїнського центру інвестиційних проектів пріоритетних для регіонів інвестиційних об'єктів; посилення відповідальності посадових осіб, що очолюють відділи розвитку зовнішньоекономічної діяльності при обласних державних адміністраціях через внесення відповідних коректив у посадові інструкції [81].

В цілому система державного регулювання зовнішньої торгівлі за роки незалежності набула досить складного й багатофункціонального виміру. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється державою, недержавними органами управління економікою (товарні фонди, валютні біржі і торгово-промислові палати України) та самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою: створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці; захисту економічних інтересів України та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; заохочення конкуренції та ліквідації монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці; забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку.

Безперечно, інституційне середовище є одним із визначальних чинників ефективного функціонування національної економіки в цілому і зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Тому держава повинна активно

впливати на покращення інституційного середовища, в тому числі шляхом сприяння становленню і розвитку інститутів законодавчої та виконавчої влади, діяльність яких спрямована на досягнення суспільних інтересів. Важливим завданням держави є інституційне забезпечення фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності через вироблення та використання фіскального інструментарію, спрямованого на підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України.

3.2. Оптимізація механізмів державного регулювання питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів в контексті трансформаційних перетворень та інтернаціоналізації економіки

Суперечливі процеси глобалізації ставлять перед Україною нові виклики на шляху її інтеграції до світогосподарського простору. Останнім часом намітилась тенденція до все більшого залучення окремих національних регіонів до конкурентних відносин, що обумовлює актуальність досліджень зовнішньоекономічної діяльності не лише на рівні держави, але й на рівні регіонів. Посилення процесів регіоналізації на основі поглиблення міжнародного поділу праці особливо інтенсивно проявляється у трансформаційний період розвитку економіки країни, що характерно для України.

Зовнішньоекономічна діяльність регіону виступає досить важливим чинником соціально-економічного розвитку території. За умов диверсифікації діяльності, інтеграційних процесів, фінансово-економічних криз роль зовнішньоекономічної діяльності як рушійного механізму розвитку регіональних економічних систем суттєво посилюється.

Класичним розумінням зовнішньоекономічної діяльності регіону є те, що розглядають її як складову частину національного господарства та міжнародних економічних відносин, і одночасно, як підсистему національної

економіки, яка охоплює і опосередковує дію всіх її секторів, галузей та фаз виробництва [25].

Виходячи з вищенаведеного, можна дати визначення зовнішньоекономічної діяльності регіону як комплексної системи різнобічних форм міжнародного співробітництва регіонів та їх суб'єктів у різних галузях економіки.

Поділяємо точку зору В. Губіної і класифікуємо зовнішньоекономічну діяльність регіону за наступними ознаками: за напрямком товарного потоку; за структурною ознакою. Залежно від напрямку товаропотоку зовнішньоекономічні зв'язки класифікуються на експортні, коли товари вивозяться із регіону, імпортні – ввезення товарів до регіону та транзитні – товаропотік йде через країну до інших держав. За структурною ознакою взаємозв'язки з суб'єктами господарювання інших країн поділяються на кілька груп: зовнішньоторговельні, фінансові, виробничі, інвестиційні [155].

В основу організації зовнішньоекономічної діяльності регіону в умовах глобалізації покладено знаходження певного балансу загальнонаціональних та регіональних інтересів, а також комерційних інтересів суб'єктів господарювання, розміщених на території регіонів, та вибудова із урахуванням цього балансу активних зовнішньоекономічних зв'язків певної території.

Для регіонів найбільш значущим рівнем регулювання їх діяльності продовжує залишатися держава, яка визначає орієнтири зовнішньоекономічної політики, форми проведення операцій, їхнє правове регулювання тощо, відповідно до яких регіони визначають і вибудовують свою стратегію дій. Зазначимо, що питання про роль держави є дискусійним у науковому співтоваристві, і основні точки зору діаметрально протилежні. Ряд дослідників думає, що роль держави знижується, тому що основні функції управління поступово переходять до міжнародних організацій [235]. Інші, навпаки, говорять про збереження значущості і підвищення ролі держави.

Відзначимо, що при інтеграції регіонів у світове господарство спостерігається низький ступінь регульованості з боку держави даного процесу по горизонталі, через фрагментарне, асиметричне і різношвидкісне входження субнаціональних утворень у світовий економічний простір. У підсумку це не дозволяє державі виробити єдиний механізм комплексної і синхронної інтеграції своїх суб'єктів у світове господарство. У даному випадку можуть лише бути задані цільові орієнтири в національній стратегії розвитку.

Підкреслимо, що в Україні існує певна регіональна розбалансованість щодо економічного розвитку, а також регіони нерівномірно беруть участь у зовнішньоекономічних зв'язках, що знаходить висвітлення як в об'ємних, так і в структурних показниках їх економічного розвитку. Зовнішньоекономічна орієнтація розвитку спостерігається в індустріальних регіонах, оскільки вони володіють значимим у сучасних умовах експортним потенціалом, займають вигідне географічне положення, мають інфраструктуру, яка забезпечує їх функціонування та відносно диверсифіковану виробничу структуру [297].

Відсутність розуміння механізмів зовнішньоекономічної діяльності регіону позбавляє можливості регіональні органи влади застосовувати ефективні, вироблені світовою практикою регіонального розвитку, інструменти для підвищення конкурентоспроможності регіону в глобальному середовищі.

На даному етапі існує низка негативних чинників, що мають значний стримуючий вплив на експорт, серед яких можна виокремити найважливіші: низька конкурентоспроможність промислової продукції, насамперед машино-технічних виробів; важкий фінансовий стан більшості підприємств обробної промисловості та конверсійних виробництв, що робить практично неможливим інвестування в перспективні, орієнтовані на експорт проекти за рахунок внутрішніх ресурсів; значне знецінювання національної валюти протягом останніх років; недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції на тлі значного

підсилення останнім часом вимог до споживчих і екологічних характеристик, а також до безпеки продукції, яка реалізується на ринках промислово розвинутих країн; нестача спеціальних знань і досвіду роботи у сфері експорту у більшості українських підприємців, а також недостатня координованість їх діяльності на зовнішніх ринках; розрив традиційних виробничих зв'язків на пострадянському економічному просторі; збереження елементів дискримінації українських експортерів за кордоном, застосування методів обмежувальної ділової практики, зокрема картельних угод для витіснення чи недопущення України на перспективні ринки; низький світовий рейтинг надійності України для кредитів та інвестицій, що ускладнює використання іноземних фінансових ресурсів для розвитку експортного потенціалу країни; норми українського законодавства, які закріплюють відповідальність постачальника за недоброякісну продукцію, не відповідають принципам, що прийняті в міжнародній практиці [325].

Крім того, слабкою стороною експорту регіону є його структура, в якій переважають сировина та продукти первинної обробки, натомість частка наукоємної продукції є дуже малою, що не відповідає світовим тенденціям. Нестабільність законодавства та умов ведення бізнесу не дають змоги підприємцям упроваджувати довгострокові стратегії розвитку та утримують їх в умовах невизначеності та невпевненості в майбутньому. До того ж жорстка грошово-кредитна політика та високі податки перешкоджають модернізації виробництва та впровадженню нових технологій.

До того ж, успішному розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону перешкоджають відомі загальнонаціональні проблеми: відсутність національної експортної стратегії; неефективна державна підтримка експортерів; недостатній рівень доступу українських товарів і послуг до зовнішніх ринків; інші політичні та економічні ризики [3]. Проблемними питаннями регіонів залишаються неефективні заходи підтримки та стимулювання збільшення обсягів експорту, притоку іноземних інвестицій, розвитку міжрегіонального співробітництва, зокрема її економічного

складника, скасування пільгового режиму оподаткування, обмежений доступ до програм та ініціатив ЄС у рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства Європейської політики сусідства.

Відсутність належного ресурсного забезпечення країни, велике технологічне відставання від розвинених країн, а також низький рівень доходу роблять дешеву робочу силу єдиним джерелом конкурентних переваг регіональних експортоорієнтованих підприємств, що не є перспективним у довгостроковому плані. Негативні дії, що стримують розвиток експортоорієнтованої стратегії підприємств регіонів, на жаль, притаманні сьогодні сучасному механізму зовнішньоекономічного регулювання в Україні [144].

Однією з основних проблем у сфері законодавчого регулювання питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів є розпорошеність нормативно-правової бази: значна кількість законів, постанов, концепцій регулює лише окремі аспекти зовнішньоекономічної діяльності даного регіону, натомість відсутній єдиний законодавчий документ, який би регулював виключно зовнішньоекономічну діяльність.

Забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні пов'язане також з тим, що різні регіони перебувають на різних рівнях розвитку економіки. Значна диференціація регіонів країни сама по собі виступає значною внутрішньою загрозою економічній безпеці, посилює диференціацію регіонів країни стосовно можливостей реалізації їх експортних потенціалів, інвестиційної привабливості, ступеня залежності від імпорту на території регіону.

Безперечно, регіон як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності з погляду перетину інтересів систем відповідних рівнів відіграє ключову роль у підвищенні ефективності та соціально-економічної результативності зовнішньоекономічної політики держави [266]. Місце і роль регіону в системі зовнішньоекономічних зв'язків держави визначаються специфічними особливостями соціально-економічного розвитку самого регіону, і тому в

сучасних умовах виникає необхідність визначення передумов та вихідних параметрів розробки механізму взаємодії і взаємосприяння економічних суб'єктів в процесі реалізації міжнародних інтересів держави. Методики оцінки зовнішньоекономічної діяльності регіонів України в умовах глобалізації можуть слугувати основою обґрунтування перспектив розвитку конкретного регіону і вироблення ефективної стратегії його розвитку.

Інституційне забезпечення участі регіонів у зовнішньоекономічній діяльності є невирішеним питанням в Україні, оскільки реальні можливості регіонів як суб'єктів господарювання є суттєво урізаними в порівнянні із іншими, в тому числі й сусідніми європейськими країнами. Слід зазначити, що процес інституалізації зовнішньоекономічної діяльності регіонів України полягає у становленні формальних і неформальних інститутів, сфера діяльності яких має бути розповсюджена не тільки на території регіону, а й за його межами, оскільки справа стосується зовнішньоекономічних зв'язків з іноземними партнерами [69]. Відтак, на сьогодні пріоритетом має стати розвиток відповідної інституційної бази для забезпечення активізації зовнішньоекономічних зв'язків регіонів України.

Зростання ролі регіонів в соціально-економічному розвитку України, децентралізація загальних функцій управління економікою обумовлюють посилення відповідності регіонів за стан та розвиток розташованого на їх території економічного потенціалу. Завданням регіональних органів влади є створення соціально-економічних умов для розвитку всіх сфер економіки, видів діяльності та підприємств, незалежно від форм власності.

Запобіганню імпортової експансії сприятиме запровадження сучасних технічних та правових інструментів митного контролю та оцінки митної вартості імпортованих товарів, підвищення ефективності застосування засобів нетарифного регулювання імпорту продукції щодо контролю над якістю, безпекою імпортованих товарів, виконанням фітосанітарних та ветеринарних норм, запобігання контрабанді, ввезенню контрафактної продукції тощо [36].

Отже, за умови підтримки пріоритетних галузей, високотехнологічних виробництв, подальшого розвитку морегосподарського комплексу, віднодлення суднобудування, організації ефективного агропромислового виробництва, впровадження нових технологій, збільшення надходжень прямих іноземних інвестицій у наявні та нові підприємства в регіонах загальний обсяг експорту може збільшитися та забезпечити позитивний баланс зовнішньої торгівлі регіону.

Для повноцінного функціонування регіональної зовнішньоекономічної діяльності необхідним є розроблення ефективної податкової, структурної, інвестиційної, фінансової та інноваційної політики, яка має бути спрямована на прискорення диверсифікації капіталу, розвиток промислового комплексу, реалізацію визначених державою пріоритетних напрямів поліпшення структури виробництва і підвищення його конкурентоспроможності. Для досягнення цієї мети необхідні розроблення й реалізація ефективних соціально-економічних програм і конкретних інвестиційних проєктів розвитку високоефективного підприємництва, а також бізнесу в регіоні [98].

Кардинальні зміни системи організації й управління зовнішньоекономічною діяльністю регіонів передбачають перехід на відтворювальну (геоекономічну) модель економічних зв'язків, яка повинна базуватися на створенні організаційних структур, здатних забезпечити науково-технічне, виробничо-інвестиційне і торговельно-економічне співробітництво регіонів у певних ланках економічних ланцюгів.

Результативна експортоорієнтована політика підприємств має ґрунтуватися на раціональному, а також ефективному здійсненні складових частин зовнішньоекономічної діяльності: політики виходу на зовнішній ринок; міжнародних маркетингових досліджень, експортно-імпортних поставок товарів та послуг, валютно-фінансових операцій, укладанні зовнішньоекономічних договорів.

Головними шляхами збільшення обсягів, а також підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності в регіонах можуть стати

залучення іноземних інвесторів та інвестицій, сприяння технічному і технологічному переоснащенню потужностей для виробництва експортної продукції, закріплення на традиційних та освоєння нових ринків збуту та активізація міжрегіонального співробітництва.

Підтримка зовнішньоекономічних зв'язків в регіонах має стати органічною складовою частиною регіонального економічного механізму.

Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності для експортоорієнтованих підприємств в регіонах повинно здійснюватися у таких напрямках: підтримка кадрової складової зовнішньоекономічної діяльності в регіонах; доступ до інформаційних мереж загального користування або формування спеціалізованих регіональних і міжрегіональних систем бізнес-інформації; створення сприятливих умов розвитку інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності підприємств і організацій, які підтримують зовнішньо-торговельні зв'язки регіону; сприяння залученню іноземних інвестицій в економіку регіону, створення вільних економічних зон, технопарків та інших трансферних фірм, які сприяють залученню іноземних інвестицій; створення системи аналізу та прогнозування зовнішньоекономічної активності підприємств регіону; більш широке використання закордонного досвіду, виконання спільних міждержавних проектів на взаємовигідних умовах [236].

Розглянувши тенденції та динамічні характеристики зовнішньоекономічної діяльності в регіонах, можна надати такі рекомендації: нарощувати експортні можливості регіону в рамках міжнародної співпраці, яка б поєднувалася з вигідними для області структурними перетвореннями; підвищувати роль у перспективних секторах економіки (інжиніринг, електроніка, енергетика, біотехнології; консалтингові послуги, туризм); застосовувати сучасні маркетингові стратегії; залучати великі міжнародні проекти; продовжувати диверсифікацію зовнішньої торгівлі; забезпечити збалансованість експорту та імпорту; стимулювати залучення інвестицій із метою освоєння випуску конкурентоспроможної на світовому ринку

продукції; підтримувати відносини добросусідства та реалізацію міжрегіональних угод із країнами світу та підписувати нові міжрегіональні угоди з іншими країнами світу; активізувати інформаційну роботу щодо експортного, інвестиційного та туристичного потенціалу регіону; проводити міжнародні науково-практичні конференції, семінари, «круглі столи», форуми з метою активізації євроінтеграційних процесів; широко представляти місцевих товаровиробників у ході міжнародних виставкових заходів, що мають пріоритетне значення для регіону.

Розв'язання окреслених проблем потребує комплексного вирішення та належить до сфери управління міжнародного співробітництва облдержадміністрацій. Стабільний розвиток міжнародного (у тому числі транскордонного та міжрегіонального) співробітництва, успішне впровадження транскордонних проектів, освоєння коштів Євросоюзу для реалізації грантових проектів, а також створення та підтримка позитивного міжнародного іміджу регіону є передумовами для досягнення процвітання регіону, підвищення добробуту життя населення, встановлення демократичних цінностей [316].

Ми переконані в тому, що дії регіональної влади мають спиратися на ретельно розроблену та обгрунтовану стратегію розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Для прийняття рішення щодо вибору напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону можна використовувати експертні методи, зокрема матрицю "якісного" стратегічного аналізу, яку ще називають матрицею SWOT. SWOT-аналіз - є одним з самих розповсюджених методів стратегічного управління. І хоча, як всі інтуїтивні методи, він не позбавлений певних недоліків (неточність передбачень та прогнозів), SWOT-аналіз дозволяє надати найбільш загальну оцінку стану економічної системи і обрати прийнятну стратегію.

При обгрунтуванні стратегічних напрямків розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств та виборі засобів державної підтримки слід враховувати специфічні особливості господарства регіону. До

факторів, що стосуються специфіки регіону слід віднести: нерозвиненість ринкової інфраструктури і, як наслідок, дефіцит достовірної комерційної, юридичної та ринкової інформації; відсутність чітко визначених пріоритетних галузей, несистемність та відсутність координації зовнішньоекономічної діяльності; відсутність ефективної співпраці суб'єктів підприємницької діяльності з органами влади. З цієї причини регіональні та місцеві органи влади не отримують оперативної інформації про результати діяльності підприємств, здійснювані проекти, а отже, не мають можливості контролювати та сприяти розвитку зовнішньоекономічної діяльності; низька правова і підприємницька культура, порушення умов договорів; високий рівень витрат на виробництво та реалізацію продукції, енергоємність виробничих процесів, що веде до зниження конкурентоспроможності; спад інноваційної активності, що веде до зниження виробництва високотехнологічних конкурентоспроможних видів продукції [97].

Безперечно, активізація зовнішньоекономічної діяльності є найважливішою передумовою стабілізації і економічного зростання всього господарського механізму регіонів. Тому головною метою регіональної влади має стати створення сприятливих правових, економічних, організаційних і соціальних умов для забезпечення сталого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків підприємств та організацій економічної та соціальної сфери регіону.

Для вирішення завдань розвитку зовнішньоекономічної діяльності слід сформулювати систему цілей розвитку з точки зору інтересів регіону. Стратегічними цілями розвитку є наступні. Вищою ціллю є забезпечення соціально-економічного розвитку та покращення якості життя населення регіону. Орієнтиром при цьому мають бути не норми споживання і не платоспроможний попит, а реальні потреби.

Короткострокові цілі розвитку можна сформулювати наступним чином: стабілізація економіки регіону і нарощування виробництва продукції; досягнення повнішого використання існуючих виробничих потужностей та

трудових ресурсів; поступове технічне переозброєння і реконструкція виробництва; активізація діяльності підприємств щодо виробництва продукції на експорт та продукції, що здатна замінити імпорту.

Пріоритетами розвитку господарства, що визначають напрями активізації зовнішньоекономічної діяльності можуть бути: виробництво конкурентоспроможної продукції машинобудування, зокрема машин, обладнання та комплектуючих; сільськогосподарське виробництво зернових, баштанних та інших культур. Актуальною проблемою, яка потребує вирішення, є відродження скотарства; харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції. Потреби розвитку зовнішньоекономічної діяльності вимагають розширення асортименту вироблюваної продукції, підвищення її конкурентоспроможності на зовнішньому ринку; економічна інфраструктура, зокрема розвиток транспортних послуг, інформаційних мереж, консалтингової діяльності; туристична сфера, розвиток рекреаційних територій, розбудова сервісу [88].

Підтримка зовнішньоекономічних зв'язків має стати органічною складовою регіонального економічного механізму. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності має здійснюватись у наступних напрямках: підтримка кадрової складової зовнішньоекономічної діяльності; забезпечення доступу до інформаційних мереж загального користування або формування спеціалізованих регіональних і міжрегіональних систем бізнесін-формації; створення сприятливих умов розвитку інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності підприємств і організацій, які підтримують зовнішньоторговельні зв'язки; сприяння залученню іноземних інвестицій у економіку області, створення вільних економічних зон, технопарків та інших трансферних фірм, які сприяють залученню зарубіжних інвестицій; створення системи аналізу та прогнозування зовнішньоекономічної активності підприємств області з метою сприяння; ширше використовувати закордонний досвід, виконувати спільні міждержавні проекти на взаємовигідних умовах.

Регіони України мають сприятливі умови для розвитку міжнародних відносин. Тому регіональна зовнішньоекономічна політика має здійснюватись через: розширення інформаційно-рекламної роботи щодо розповсюдження відомостей про зовнішньоторговельний потенціал регіону з метою встановлення ділових контактів; налагодження взаємодій з міжнародними організаціями TACIS, ЕБРР, USAID та іншими для активізації інвестиційних процесів в області, зокрема для підтримки розвитку підприємств малого та середнього бізнесу; розробку регіональної програми консалтингової допомоги місцевим підприємствам з питань утворення спільних підприємств та реалізації продукції на зовнішньому ринку, підготовки бізнес-планів за міжнародними стандартами, пошуку фінансових ресурсів для реалізації проектів [240].

Для активізації зовнішньоекономічної діяльності необхідно більш повно використовувати можливості фінансово-кредитної сфери регіону. Доцільно передбачити заходи по стимулюванню банківських та небанківських фінансових установ щодо участі у фінансуванні і страхуванні зовнішньоекономічних операцій.

В Україні традиційно застосовується програмне регулювання економіки, тому ключовим моментом повинно стати створення регіональної Програми розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Варто зауважити, що програмний підхід запроваджуваний з часів планової економіки довів свою дієздатність, хоча його дієвість цілком залежить від механізму реалізації програми, контролю за процесом реалізації і своєчасного регулюючого впливу. Стимулюючий вплив влади на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств має здійснюватись у рамках регіональної програми за етапами.

На першому етапі стратегічною метою має стати забезпечення довіри іноземних партнерів та інвесторів до підприємств регіону та органів державного управління. Необхідно активізувати пропагандистську діяльність, рекламу суб'єктів господарського комплексу регіону на

зарубіжних ринках як потенційних контрагентів у зовнішньоекономічних операціях, прискорити темпи налагодження зовнішніх зв'язків.

На другому етапі необхідно забезпечити конкурентоспроможність підприємств регіону на внутрішньому та іноземних ринках.

На третьому етапі слід забезпечити системність здійснення зовнішньоекономічних операцій, узгодити географічні напрями і номенклатуру товарів із інтересами регіону та держави.

Нові напрями і форми розвитку економічних зв'язків вимагають перегляду принципів, що повинні бути покладені в основу регулювання зовнішньоекономічної діяльності: дотримання норм законності, прийнятих у демократичному суспільстві; відповідність інтересам розвитку соціально-економічної системи держави; гармонізація економічних інтересів підприємств, регіону та держави; забезпечення економічної і соціальної ефективності; узгодження регіонального і галузевого підходів; повнота використання ресурсів; дотримання екологічних норм [240].

За сучасних умов господарювання, перед Україною як перед державою постає актуальне питання необхідності забезпечення розвитку інституційного середовища для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання.

Апроксимуючи ідеї теорії інституціоналізму на практику розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в регіонах України, на нашу думку, можна сформулювати необхідні вимоги до інституційного середовища розвитку зовнішньоекономічної діяльності зокрема: спрямованість на покращення результатів зовнішньоекономічної діяльності; досягнення оптимальної щільності інституційного середовища для забезпечення достатньої інтенсивності регулюючого впливу та гнучкої адаптації господарської системи до необхідних змін; простота, чіткість формулювань та доступність для розуміння всіх зацікавлених сторін формальних норм і правил; доступність інформації на всіх рівнях інституційного середовища для всіх сторін; здатність до пристосування та адаптації систем інституційного

середовища нижчого рівня до нових умов, створених системою вищого рівня. Зважаючи на наведені вище вимоги до інституційного середовища можна сформулювати шляхи вирішення проблем державного регулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків регіонів в Україні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Проблеми державного регулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків регіонів в Україні (складено автором за даними)

Проблема	Шляхи вирішення
1. Політика розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів недостатньо закріплена в законодавстві України	Законодавче закріплення політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів
2. Декларативність норм щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України	Створення концепції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та регіонів
3. Нерозвиненість інститутів підтримки експортерів та залучення інвестицій: агенції регіонального розвитку, бюро сприяння інвестиціям поки не стали локомотивами активізації зовнішньоекономічної діяльності в регіонах України	Залучення до процесу розробки політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України не тільки представників органів державної та місцевої влади, наукових та освітніх установ, а й представників бізнесу, що є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності
4. Відсутність консолідуючого органу в сфері політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів. На сьогоднішній день цим питанням займаються багато державних установи. Проблема також полягає в тому, що такі установи мають різне, і часто, суперечливе бачення політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України	Створення спеціалізованої організації щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіонах України
5. Незадовільне інформаційне забезпечення політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіонах України	Створення єдиного Всеукраїнського центру інвестиційних проектів пріоритетних для регіонів інвестиційних об'єктів

	-
6. Відсутність зацікавленості органів влади на місцях у активізації зовнішньоекономічної діяльності на території регіонів України	Посилення відповідальності посадових осіб, що очолюють відділи розвитку зовнішньоекономічної діяльності при обласних державних адміністраціях через внесення відповідних коректив у посадові інструкції.

Однак акцентувати увагу необхідно на розвитку експорту. Ефективний розвиток експортної діяльності має потребу в нарощуванні експортного потенціалу, здійсненні модернізації виробництва інноваційними засобами й організації виробництва широкого спектра конкурентоспроможної продукції як українських фірм, так і провідних іноземних виробників, насамперед у галузі електроніки, електротехніки, засобів зв'язку. Це завдання можна вирішити через використання повною мірою встановлених на законодавчому рівні, для окремих регіонів України, спеціального інвестиційного й інноваційного режимів, зокрема шляхом створення необхідних організаційних і економіко-правових умов для діяльності інноваційних та венчурних фондів, кластерних і маркетингових компаній, технопарків, регіональних та галузевих інноваційних компаній [320].

З метою розвитку та збільшення обсягів експорту в регіонах України необхідно вжити таких заходів: проведення систематичної роботи з вивчення й аналізу експортного потенціалу регіонів, а також динаміки їх конкурентних переваг, тенденцій розвитку торгово-політичної ситуації й кон'юнктури світового ринку для визначення пріоритетів розвитку експорту на наступний рік; проведення моніторингу та аналізу експортної діяльності підприємств для своєчасного визначення й усунення проблем і перешкод розвитку цієї діяльності шляхом ефективною підтримки з боку державних органів; узгодження заходів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, проведення експертизи проектів законів та інших нормативно-правових документів з погляду їхнього впливу на розвиток експортної діяльності підприємств;

узгодження заходів щодо стимулювання експорту, які передбачаються регіональними й державними програмами економічного розвитку, подання їх до Верховної Ради України одночасно з проектом державного бюджету.

Обравши шлях інтеграції до Європейського Союзу, на регіони України покладається відповідальність за запровадження європейських принципів просторового розвитку, за інтенсифікацію євро регіонального співробітництва, а на державу за приведення принципів регіональної політики України до принципів регіональної політики ЄС. Такий концепт взаємовідносин регіонів України та регіонів/країн ЄС є важливим для реалізації принципів децентралізації влади, проголошених в Україні, та формування нової регіональної політики [108].

Отже, в контексті євроінтеграційного вектора державної політики постають проблеми ефективного використання механізму взаємодії вітчизняної економіки зі світовим господарством в умовах глобалізації. Тому одним з пріоритетних напрямів державної економічної політики визначається розвиток зовнішньоекономічної діяльності регіонів України, який полягає в розширенні взаємовигідних відносин з іншими країнами та рівноправному входженні національної економіки до світового економічного простору.

Вдосконалення системи державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності повинне включати наступне: законодавче закріплення політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів; створення концепції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та регіонів; залучення до процесу розробки політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України представників бізнесу; створення спеціалізованої організації щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіонах України; створення єдиного Всеукраїнського центру інвестиційних проектів пріоритетних для регіонів інвестиційних об'єктів; посилення відповідальності посадових осіб, що очолюють відділи розвитку зовнішньоекономічної діяльності при обласних державних адміністраціях через внесення відповідних коректив у посадові інструкції.

Виконання цих заходів дозволить провести зміни в просторовій структурі зовнішньої торгівлі держави, а саме переорієнтацію зовнішнього вектора регіонів України та зміни ринків збуту зі звичних на ринки ЄС.

3.3. Шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в процесі європейської інтеграції

Аналізуючи сучасну державну політику стимулювання та підтримки зовнішньоекономічної діяльності, необхідно зазначити, що вона не відповідає сучасним викликам. Національні механізми такої підтримки кардинально відрізняються від практики переважної більшості країн-членів ЄС, де значна частка бюджетних витрат в цій сфері спрямовується на розвиток і підтримку ринкової інфраструктури, наукові розробки та створення служб консалтингу і впровадження у виробництво сучасних технологій тощо.

Сучасний стан інтеграції національних економічних систем вимагає постійного пошуку механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання для забезпечення їх конкурентоспроможності на зовнішньому ринку. Однією з складових такого регулювання є податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Для нашої держави як для країни, у якій економічна система продовжує своє формування і яка прагне бути залучена до глобального господарського механізму, дуже важливо не опинитися на периферії консолідаційних процесів, щоб не стати споживачем низькоякісних товарів і застарілих технологій.

Ми переконані в тому, що податкові реформи мають набирати нового змісту й сприяти формуванню ефективної системи регулювання

зовнішньоекономічної діяльності, яка враховувала б особливості соціально-економічного розвитку України, стан реформування економіки, рівень конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

В процесі вдосконалення діючої податкової системи України в напрямку посилення її стимулюючого впливу на національних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності доцільно вивчити й випробувати такі альтернативні форми їх податкового заохочення, як: розробка комплексу заходів щодо зниження непрямого оподаткування експорту послуг і приведення механізму регулювання відповідно до міжнародних вимог; скасування ПДВ на вироби, що виготовляються за ліцензіями як для зовнішнього, так і для внутрішнього ринку [118]. На нашу думку, це дозволить ліцензійній продукції стати більш конкурентоспроможною (у порівнянні з витратами виробництва українське підприємство-ліцензіат має додаткові витрати щодо сплати ПДВ і мита на імпортні комплектуючі); скорочення розмірів державного мита при розгляді в господарських судах позовів, пов'язаних з виробництвом і наступним експортом товарів і послуг.

Інтеграція України в європейський економічний простір, Світову організацію торгівлі, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу, створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення є визначеними пріоритетами національних інтересів у забезпеченні митної політики України.

На сучасному етапі основними реальними, потенційними загрозами та проблемами в митній сфері є: нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фіскальної політики держави; зниження інвестиційної та інноваційної активності; зростання критичної залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості; критичні обсяги

зовнішнього і внутрішнього боргів; небезпечно для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; неефективність монопольної політики; незадовільний стан продовольчого забезпечення населення; «тінізація» національної економіки; переважання регіональних інтересів над загальнонаціональними; низька конкурентоспроможність продукції; недостатнє облаштування державного кордону України [193].

Відтак, з урахуванням геополітичної та внутрішньої ситуації в Україні основні заходи митної стратегії мають бути зосереджені на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці; на забезпеченні безпеки митного простору; на радикальному поліпшенні зовнішньоторговельного середовища шляхом вдосконалення методів і механізмів реалізації митної політики України.

Основні напрями митної політики для забезпечення національних інтересів повинні враховувати: адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, норм і правил СОТ; забезпечення умов для сталого економічного зростання та конкурентоспроможності експортного потенціалу країни; поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; подолання «тінізації» зовнішньої торгівлі через реформування податкової системи, припинення відпливу капіталів за кордон; забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету; забезпечення екологічної безпеки; забезпечення продовольчої безпеки; захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту; активізацію участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях; забезпечення необхідних умов для реалізації прав інтелектуальної власності [27].

Вибірково направлена політика перегляду ставок мита в інтересах вдосконалення митно-тарифного регулювання імпорту повинна здійснюватись на основі чітких критеріїв поділу товарів. Такий поділ дозволить, перш за все,

виявити товари, які потребують з різних мотивів як підвищення митно-тарифних ставок, в тому числі для захисту відповідних сегментів внутрішнього ринку, так і зниження - з метою створення повноцінного та ефективного конкурентного середовища на внутрішньому ринку в інтересах розвитку вітчизняної промисловості. Крім того, такий поділ товарів відкриває можливості до наступної вартісної оцінки частки товарів вказаних груп в імпорті, щоб при створенні в країні оптимальних митно-тарифних умов мати більш повне уявлення про економічні наслідки різнонаправленої зміни митно-тарифних ставок.

Успішне впровадження змістовних інституціональних та організаційно-процедурних управлінських заходів щодо вдосконалення митно-тарифного регулювання дозволить підвищити привабливість національного бізнес-середовища, конкурентоспроможність вітчизняного виробника, а також слугувати поштовхом для розвитку виробництва високотехнологічної продукції і формування інтегрованих міждержавних виробничих комплексів [244].

З урахуванням завдання прискорення переходу до інноваційної економіки має підвищитись роль митно-тарифних заходів у реалізації селективної промислової і структурної політики: достатній ступінь тарифного захисту конкретних ринків на початкових циклах виробництва інноваційної продукції, поступове відкриття ринків у міру їх становлення, сегментування і зростання конкурентоспроможності вітчизняних виробництв з метою збереження конкурентного середовища. Фундаментальне значення тут має наявність конкретних, підкріплених інвестиціями програм галузевого розвитку, в рамках яких, за необхідності, заходи з коригування митних ставок стануть складовою галузевих стратегій. Одночасно налаштування митно-тарифного регулювання на стимулювання виробництва й експорту інноваційної високотехнологічної продукції потребує розвитку інститутів сприяння експорту, вдосконалення нормативно-правового регулювання у сфері митної справи, спрощення адміністративних процедур, використання

всього інструментарію заходів щодо захисту ринку, які допускаються положеннями та нормами СОТ [187].

Головною метою модернізації митно-тарифної системи має бути забезпечення її відповідності завданням перспективного розвитку галузей і секторів економіки країни, перехід від переважно фіскальної функції до виконання ролі регулятора конкурентного середовища на внутрішньому ринку і захисту окремих сфер. Для досягнення цієї мети необхідно розробити низку заходів щодо: підвищення ефективності митного тарифу за рахунок його диференціації; розвитку та вдосконалення митної інфраструктури, що дозволить здійснювати ефективніше митне адміністрування; розробки і встановлення оптимального рівня імпорتنих мит з метою підвищення інвестиційної привабливості окремих галузей української промисловості і сільського господарства; збереження необхідного рівня тарифного захисту окремих галузей, що мають низьку конкурентоспроможність; лібералізації імпортного тарифу на товари, які в Україні не виробляються або виробляються в недостатній кількості, або незадовільної якості та які необхідні для зниження загальноекономічних витрат; вдосконалення автоматизованих систем митного контролю та митного оформлення вантажів, включаючи систему електронної обробки митних декларацій [40].

У коротко- та середньостроковій перспективі реалізація митно-тарифної політики має бути тісно пов'язана із вирішенням пріоритетних завдань у сфері модернізації та диверсифікації економіки, підвищенням конкурентоспроможності й ефективності національних виробництв, що є запорукою успішного виходу на світові ринки.

Митно-тарифне регулювання у новітніх умовах має здійснюватись під впливом сукупності факторів інституціонального характеру, що забезпечують розвиток внутрішнього конкурентного середовища. Найвагомішими серед таких факторів є: підвищення транспарентності та передбачуваності митно-тарифної політики при загальній тенденції до зниження рівня тарифного захисту в процесі виконання зобов'язань у рамках

COT; розробка заходів промислової й аграрної політики, погоджених із заходами митно-тарифного регулювання імпорту й експорту з метою підтримки галузевих пріоритетів [227].

Заходи митно-тарифної політики мають бути спрямовані на вирішення завдань модернізації та підвищення конкурентоспроможності українських галузей промисловості та сільськогосподарського виробництва, які в перспективі могли б сформувати експортний потенціал національної економіки, а також слугувати цілям забезпечення економічної безпеки держави.

Важливість удосконалення митно-тарифного регулювання як складової системи державного управління, визначається необхідністю у створенні адекватного державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Включаючись у вирішення внутрішніх і зовнішніх господарсько-політичних завдань, митно-тарифне регулювання бере участь у структурній перебудові економіки, в інтеграції країни в міжнародний поділ праці та у формуванні нових міжнародних відносин [208].

В контексті розгляду даної проблематики, варто звернути увагу на інформаційне забезпечення спеціальних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Сучасні умови глобалізації, геополітичної конкуренції, недостатня ефективність існуючої системи державного управління в умовах динамічного, а часом, і малопередбачуваного впливу сучасних зовнішніх і внутрішніх економічних, політичних, соціальних факторів вимагає зміни концепції діючої системи державного управління щодо формування і використання інформації як важливого ресурсу розвитку національної економіки і фактора її адаптації до процесів глобалізації.

Відтак, рівень інформатизації державного управління не відповідає стрімкому розвитку інформаційного суспільства й зумовлює необхідність реформування системи державного управління на усіх рівнях та усіх

напрямах. Одним з найвагоміших напрямів, що потребує забезпечення процесу управління якісною інформацією, є зовнішньоекономічна діяльність.

Події останніх років в Україні переконливо показали, що відсутність надійної системи інформаційно-аналітичного забезпечення у сфері зовнішньоекономічних операцій є джерелом необґрунтованих, помилкових рішень і дій, які не тільки несумісні з цілями і завданнями державного управління, а й можуть негативно вплинути на політичний і економічний стан у країні. В умовах ускладнення зовнішньоекономічних процесів необхідно не просто удосконалювати існуючу інформаційно-аналітичну систему державного управління, а переводити систему інформатизації державного управління на якісно новий науково-методологічний і технічний рівні, запускати в дію спеціальні механізми державного регулювання, які на основі якісної інформації у максимально стислі терміни нададуть максимальну ефективність, обґрунтованість і оперативність усім ланкам складного процесу прийняття рішень у системі державного управління [299].

Про необхідність реформування державної функціонально-комунікативної системи неодноразово заявлялося на вищих рівнях управління державою, зроблені певні кроки у напрямі забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Разом з тим, нарікання суб'єктів господарювання щодо недостатньо продуманих і прорахованих дій уряду у застосуванні обмежуючих та фіскальних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності свідчать про відсутність системного підходу в інформаційному забезпеченні повною, об'єктивною, достовірною, актуальною, своєчасною інформацією під час прийняття управлінських рішень.

Сучасне державне управління різних галузей економіки функціонує в умовах високої складності, невизначеності й динамічності навколишнього соціально-економічного середовища. Зростання загального рівня інформатизації дає змогу отримати практично миттєвий доступ до будь-якої

інформації, зумовлює необхідність формування єдиного інформаційного простору і створення єдиної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи державних органів України [178].

На сьогодні особлива увага приділяється інформації щодо перспектив і стану виконання плану з наповнення державного бюджету. Зовнішньоекономічна діяльність стала інструментом фінансового забезпечення соціальних програм. Інформація, яка формується й узагальнюється митними органами, і повинна використовуватися в інтересах зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків, поліпшення тарифного та нетарифного регулювання, захисту внутрішньої економіки країни, подальшої інтеграції України у загальносвітову систему економічних відносин, не отримує необхідної аналітичної обробки і інтерпретації в процесі державного регулювання. Час від часу науковими колективами і окремими науковцями надаються аналітичні оцінки стану і перспектив розвитку економічних процесів у країні, але вони є здебільшого науковими працями, які надзвичайно далекі від реального процесу управління і не являються інформаційною підтримкою конкретних управлінських рішень або аналізом застосування конкретних інструментів державного регулювання та обґрунтуванням наступних управлінських коректив [119].

Недостатня ефективність існуючої системи державного управління вимагає удосконалення концепції формування і використання інформації як важливого ресурсу розвитку національної економіки. Як напрям модернізації пропонуємо створити міжвідомчу інформаційно-аналітичну структуру постійного постачання інформації для забезпечення спеціальних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

В Україні назріла потреба у формуванні загальнодержавної системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, необхідна умова ефективного функціонування якої – створення широкої мережі інформаційно-консультативних служб.

Наявні економічні проблеми та структурні диспропорції у сфері зовнішньоекономічної діяльності доводять необхідність перегляду концептуальних підходів до підвищення результативності зовнішньоекономічної політики держави. Одним з напрямів підвищення результативності зовнішньоекономічної політики країни є застосування сучасних методів управління, що забезпечують ефективність діючих механізмів державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Наявність існуючих проблем у функціонуванні механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підтверджує необхідність розробки та запровадження таких механізмів управління, у яких поєднуються акценти контролю і аналізу не лише існуючого стану, а й майбутнього; постійного моніторингу змін, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому економічному середовищах; підвищення гнучкості і адаптованості механізмів державного управління до постійних змін зовнішнього середовища [194].

Серед механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто виділити спеціальний механізм контролінгу зовнішньоекономічних процесів, запровадження і ефективне функціонування якого можливе лише за умови використання розширеного інформаційного забезпечення, а саме: удосконалення системи індикаторів ринків, кількісно-якісних характеристик економічних процесів внутрішнього і зовнішнього середовища; запровадження системи інформаційної підтримки управлінських рішень за вибраним сценарієм застосування механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; забезпечення оперативною і аналітичною інформацією щодо стану ключових товарних ринків, напрямів застосування державної цільової програми регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності; інформування щодо відібраних характерних суб'єктів ринку для аналізу дії державних регуляторів тощо [94].

Таким чином, механізмом, що спрямовує діяльність всієї системи державного управління на досягнення поставлених цілей, є синтезом планування, контролю, аналізу та організації інформаційних потоків, здійснює інформаційне забезпечення прийняття рішень на всіх рівнях управлінської ієрархії є контролінг заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (Додаток Д).

Концепція контролінгу дозволяє поєднати всі функції й елементи у єдину систему, побачити картину не фрагментарно, а в комплексному вигляді, здійснити перерозподіл функцій у забезпеченні інформаційної взаємодії та розподілу відповідальності.

Основними перевагами зазначеного механізму в системі державного управління ми вважаємо наступні: узгодження цілей і програм розвитку; розмежування відповідальності між органами державного управління; інтеграція регуляторних ефектів всіх рівнів і функцій управління навколо об'єкту державного регулювання; впорядкування функцій суб'єктів регулювання та визначення міри відповідальності; створення єдиного інформаційного середовища прийняття рішень для розробки і впровадження регуляторних заходів з метою цілеспрямованого впливу на напрями та оперативність змін ключових параметрів; оптимізація та координація інформаційних потоків для забезпечення потреб системи управління [238].

Тому, особливу роль відіграє не тільки формування митно-тарифного та нетарифного регулювання, розробка інституційно-технологічних механізмів реалізації зовнішньоекономічної політики, а й методи та інструменти їх реального впровадження.

Для реалізації стратегічного контуру контролінгу в системі державного управління необхідна методологія, що відображає наступні базові процеси: синтез структури стратегічних напрямів формування зовнішньоекономічної діяльності, яка включає не лише основні складові, й враховує показники-індикатори, за якими можливо виміряти фактичний стан стратегічних напрямів; діагностика фактичного стану формування зовнішньоекономічної

діяльності; прогноз можливих тенденцій їх структурних змін; визначення компетенцій держави по досягненню глобальних й стратегічних цілей в майбутньому з урахуванням відповідних умов зовнішнього середовища.

Оперативний контур контролінгу в системі державного управління орієнтований на систему оперативного контролю, аналізу й формування системи інформаційної підтримки стратегічного контуру контролінгу, надання пропозицій щодо удосконалення механізмів державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням особливостей регіону, часових змін, наявних традицій та своєчасності застосування заходів та інструментів [32].

Наразі загострює проблему підвищення ефективності системи державного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності постійне ускладнення взаємозв'язків між зовнішнім і внутрішнім середовищем. На тлі ускладнення всієї системи суспільних відносин (в тому числі політичних, соціальних, економічних) першорядними стають проблеми: зміщення акценту з контролю минулого на аналіз майбутнього, відповідно підвищення ефективності кожного з виду управлінської діяльності на всіх рівнях державної влади; необхідності постійного моніторингу змін, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищах; підвищення гнучкості і адаптованості до динамічних змін у глобалізованому світі.

Погоджуючись з провідними науковцями Т. Рейхманом, П. Прайсслером, Л. Пісьмаченко, підкреслюємо важливість інформаційної підтримки управління та визначаємо головним завданням контролінгу забезпечення керівництва інформацією для прийняття рішень. Спрощене представлення Т. Рейхмана, який бачить ключове завдання контролінгу в зборі та обробці інформації в процесі розробки, координації та контролю за виконанням плану організації, ми пропонуємо доповнити аналізом дій керівних посадових осіб щодо досягнення основної мети, розподілу повноважень і відповідальності за оперативне адміністрування, координації дій всіх учасників управління [123]. Також ми вважаємо доцільним в процесі

державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності переорієнтувати завдання контролінгу на досягнення конкретних цілей.

Таким чином, основними перспективними перевагами застосування зазначеного підходу в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності вважаємо наступні: досягається цільове застосування механізмів державного регулювання; інтегруються зусилля взаємодіючих структур та забезпечуються стійкі зв'язки між ними; посилюється відповідальність державних структур за обґрунтованість застосовуваних заходів, забезпечується вчасна інформаційна підтримка процесу прийняття управлінських рішень (інформаційний сервіс) на всіх рівнях управління; забезпечується адекватне реагування системи управління на зміни зовнішнього оточення й адаптація до них; встановлюються координаційні зв'язки між залученими в процес управління суб'єктами й забезпечується їх орієнтація на досягнення цілей регулювання.

Ми переконані в тому, що запровадження концепції контролінгу в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підвищить ефективність і якість прийнятих управлінських рішень у цій сфері.

Важливою рисою інформаційного забезпечення спеціальних механізмів державного управління є те, що інформація актуалізується у конкретній відповідності з інформаційними потребами суб'єктів державного управління, які відповідають за досягнення очікуваних результатів після застосованих державних інструментів. Шляхом зіставлення зміни показників у сфері зовнішньоекономічних операцій зі зміною показників соціально-економічної ситуації на підприємствах чи в галузях країни можна оцінити ефективність державного регулювання. Тільки за умови встановлення взаємозв'язку між зовнішньоекономічними показниками і показниками у національній економіці можуть бути визначені і створені умови для ефективної діяльності інформаційно-аналітичної структури [270].

В цілому, можна стверджувати, що в системі реформування державного управління назріла необхідність удосконалення системи

інформаційного забезпечення. Одним із шляхів такої модернізації є створення єдиного координаційного інформаційно-аналітичного центру, основними завданнями якого має бути забезпечення системи державного управління інформацією: для формування та реалізації науково обґрунтованої зовнішньоекономічної, внутрішньої економічної, регіональної, транспортної політики держави, планування інфраструктури, формування програм розвитку регіонів; для визначення ринків пропозиції та збуту, основних тенденцій, структури й динаміки зовнішньоторговельних товаропотоків держави разом з аналізом макроекономічної ситуації, аналізу кон'юнктури ринку держави; для потреб прогнозування макроекономічних показників у системі національних рахунків та платіжного балансу, складання товарних балансів (для спостереження за змінами рівня забезпеченості населення та підприємств важливими групами товарів), розрахунків різного роду індексів показників; для забезпечення повного і достовірного обліку даних про експорт та імпорт держави, виявлення «сірої» контрабанди та порушень митних правил, контролю за нарахуванням митних платежів; для інформаційного забезпечення відповідних рівнів органів державної влади й управління при прийнятті ними рішень у галузі зовнішньоекономічної діяльності та митної політики, здійснення валютного контролю в межах компетенції державних органів; сприяння в здійсненні між державного обміну інформацією з митної статистики зовнішньої торгівлі; розв'язання інших завдань, зумовлених національною зовнішньоекономічною політикою [255].

Необхідно зауважити, що в Україні інформаційною основою для системи державного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності є митна статистика зовнішньої торгівлі, для ведення якої застосовується Єдина методологія митної статистики зовнішньої торгівлі держав – учасниць СНД, та спеціальна митна статистика. Аргументований аналіз цін окремих товарів, що проводиться за запитами Держмитслужби, та інформаційну підтримку експортерів надає Державне підприємство «Державний інформаційно-

аналітичний центр моніторингу зовнішніх товарних ринків» (Держзовнішінформ). Відповідно до законодавства України спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи (Державна митна служба України) забезпечує збирання, опрацювання, узагальнення оперативної інформації, формування, всебічний аналіз та зберігання статистичної інформації з питань митної справи та зовнішньої торгівлі товарами; забезпечує захист статистичної інформації, яка відповідно до законодавства України не підлягають розголошенню, а також інформує Президента України та Кабінет Міністрів України про виконання покладених на Держмитслужбу повноважень, вносить пропозиції з питань удосконалення чинного законодавства України і практики його реалізації.

Аналіз структури органів інформаційного забезпечення системи державного управління у сфері зовнішньоекономічних операцій дозволив виділити три групи джерел інформації, диференціювавши їх за обсягами інформації, що обертається у державних структурах та застосовується у підготовці інформаційних довідок і документів для прийняття рішень на найвищому рівні. Було з'ясовано, що Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, як органу на який покладено функції у сфері реалізації державної регуляторної політики, інформацію повинні надавати органи, що підпорядковані Міністру фінансів, основним завданням якого є наповнення державного бюджету і реалізація бюджетної політики [332].

Крім того, відповідно до Закону України «Про державну статистику» не підлягає наданню за запитом статистична інформація, яка має внутрішньовідомчий характер і використовується для подальших розрахунків зведених статистичних даних, розробки звітно-статистичної та іншої документації. Частинами другою та третьою статті 308 Митного кодексу України також встановлено, що інформація щодо обсягів експорту та імпорту конкретних видів товарів може надаватися лише органам, які ведуть державну статистику, а інформація щодо експортно-імпортних операцій

конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – тільки органам досудового слідства у зв'язку з розслідуванням кримінальних справ. Тому проблематичним є обмін таким важливим ресурсом як інформація між міністерствами і відомствами для забезпечення повноцінного й ефективного процесу управління.

З розширенням зовнішньоекономічних відносин України та подальшим збільшенням обсягів зовнішньоекономічних операцій різко зросли потік та масштаби зовнішньоекономічної інформації, а інформаційні технології дозволяють значно пришвидшити зовнішньоекономічні процеси та урізноманітнити отриману аналітичну інформацію. З метою забезпечення органів державного управління системною, комплексною, ґрунтовною, своєчасною інформацією пропонується створити інформаційно-аналітичний центр. При цьому доцільно визначити три рівні протоколів інформаційного обміну Інформаційно-аналітичного центру і державних органів залежно від обсягів володіння важливою для процесу управління інформацією [354].

Інформаційний обмін у першій зоні забезпечує достовірною інформацією управлінський процес на рівні регіонів (областей), підприємств за видами діяльності, за географічною та товарною диверсифікацією зовнішньоекономічних операцій. Інформаційне забезпечення другої зони дозволить врахувати особливості окремих зовнішньоекономічних напрямів діяльності країни та важливих товарних ринків, а інформаційне забезпечення третьої зони дозволить уточнити функціонально-регламентаційну галузеву специфіку зовнішньоекономічних процесів. Така логічно-структурна схема інформаційного забезпечення системи державного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності дозволить вийти на новий рівень взаємодії між державними органами, підвищити обґрунтованість застосування інструментів державного регулювання та оперативність реагування на зміни та помилки, зменшити рівень невизначеності та ризику при прийнятті рішень.

Аналіз реальної ситуації у сучасному світовому господарстві свідчить про наявність фундаментальної закономірності: процеси глобалізації активізують зовнішньоекономічні зв'язки країн, а глобальна інформатизація суспільства стає каталізатором поглиблення цих процесів та є тим резервом зростання, який незрівнянно потужніше інших факторів за своїм глобальним впливом та за своїми невичерпними ресурсними характеристиками. Ці закономірності обов'язково необхідно пам'ятати при розробці концепції реформування системи державного управління у напрямку розвитку її інформатизації [161].

Таким чином, податкове регулювання зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі розвитку економіки повинне стати дієвим інструментом досягнення цілей економічного розвитку України, зокрема інвестиційно-інноваційних, які не можливо реалізувати без прямих іноземних інвестицій та стимулювання вітчизняного виробника. Результатом цього буде нарощення бази оподаткування і відповідно зростання надходжень до бюджету.

Оптимальне оподаткування зовнішньоекономічних операцій повинно давати змогу покривати існуючі фінансові потреби держави з мінімальними втратами народногосподарської ефективності. Воно має забезпечувати фінансову стабільність і передумови розвитку й країни в цілому, й окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку із цим, податкове регулювання потребує особливого контролю з боку держави. Необхідно здійснювати постійний моніторинг з метою виявлення впливу податкових важелів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

До того ж, на сьогодні інформатизація суспільства має глобальний характер: вона зайняла впевнені позиції і в бізнесі, і в системах державного управління, і в побуті, і в інших сферах. Інформаційні технології інтенсифікували виробничі і маркетингові процеси, змінили інструментарій в системі управління. А значить вимагається адекватне і своєчасне реагування державного регулятора в процесі зовнішньоекономічної діяльності на зміни

зовнішнього і внутрішнього середовища, поглиблення процесів глобалізації, розвитку геополітичної конкуренції, підвищення ефективності системи державного управління. Як варіант реалізації концепції реформування діючої системи державного управління щодо формування і використання інформації пропонується створити координаційну інформаційно-аналітичну структуру постійного постачання достовірної, повної, актуальної, своєчасної інформації у сфері зовнішньоекономічних операцій на всі рівні державного управління.

Висновки до розділу 3

1. Досліджено концептуальні засади реалізації зовнішньоекономічної діяльності в контексті її інституційного виміру. З'ясовано, що на відміну від відносно уніфікованої і ергономічної системи інститутів у зарубіжних державах, інституційне середовище зовнішньоекономічної сфери в Україні характеризується роз'єднаністю і розрізненістю інструментів і структур координації і управління. Доведено, що державна політика стосовно формування інституційного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності характеризується недостатньою послідовністю, що обумовлюється реструктуризацією та реорганізацією органів управління. Відтак зауважено, що нагальною постає проблема формування ефективного інституціонального забезпечення реалізації зовнішньоекономічної політики України, основними складовими якого є: інституціонально-правове, інституціонально-організаційне та інституціонально-кадрове забезпечення реалізації зовнішньоекономічної діяльності.

Зазначено, що інституціональний механізм формування і реалізації зовнішньоекономічної діяльності держави в сучасних умовах зазнає суттєвих трансформацій разом із змістом самої зовнішньоекономічної політики.

Зауважено, що організаційно-інституційне забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні має суттєві недоліки, серед яких

виділено наступні: розпорошеність функцій управління та координування зовнішньоекономічної діяльності; недостатній ресурсно-методологічний та незадовільний науковий супровід, пов'язаний з нерозвиненою системою підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів, а також їх добору та розстановки; нестабільність інститутів та часті зміни підходів до управління зовнішньоекономічною сферою в Україні; відсутність чіткого визначення центрів відповідальності за кожне прийняте рішення; безкарність та безвідповідальність посадових осіб; не дієвість механізмів дисциплінарної, кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності державних службовців; відсутній дієвий контроль діяльності державної служби щодо питань зовнішньоекономічної сфери з боку громадськості та бізнесу.

Зауважено, що сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності в Україні вимагає поєднання функцій державного та недержавного її регулювання з метою розвитку комерційної дипломатії, що передбачає створення системи інституцій, спрямованої на забезпечення національних комерційних інтересів.

З'ясовано, що попит на ефективне інституційне середовище в забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності регіонів вже наявний, при цьому, потрібною є підтримка локальних ініціатив підприємців, відтак запропоновано шляхи вдосконалення системи державного регулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків: законодавче закріплення політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів; створення концепції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та регіонів; залучення до процесу розробки політики розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України представників бізнесу; створення спеціалізованої організації щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіонах України; створення єдиного Всеукраїнського центру інвестиційних проектів пріоритетних для регіонів інвестиційних об'єктів; посилення відповідальності посадових осіб, що очолюють відділи розвитку

зовнішньоекономічної діяльності при обласних державних адміністраціях через внесення відповідних коректив у посадові інструкції.

Доведено, що оптимізація організаційної та функціональної структури державних органів з питань зовнішньоекономічної сфери має передбачати: запровадження ефективної організаційної структури, що побудована за функціональним принципом; забезпечення підвищення аналітичної їх спроможності шляхом налагодження ефективного та своєчасного обміну інформацією, розширення використання інформаційних рішень, методів аналізу та обробки масивів даних, системи аналізу та управління ризиками в процесі виконання своїх функцій; мінімізацію впливу людського фактору та автоматизацію процесів під час виконання стандартизованих оперативних завдань, концентрацію ресурсів на інтелектуальних методах контролю і запобігання порушенням у сфері зовнішньоекономічного законодавства; перегляд підходів до системи добору кадрів, розвитку вмінь та навичок співробітників, їх стимулювання і заохочення до добросовісного та ініціативного виконання обов'язків, які ґрунтуються на найкращих світових практиках.

Зауважено, що розробка та впровадження програми розвитку інформаційної інфраструктури має передбачати: розробку та впровадження організаційної структури, побудованої за функціональним принципом; консолідацію державних органів, раціональне використання їх кадрових та матеріальних ресурсів; розробку системи інформаційної взаємодії з міністерствами та відомствами; повноцінний розвиток електронних сервісів та автоматизації всіх процедур; запровадження автоматизованих аналітичних платформ, що проводять збір інформації, її аналіз, виявлення корупційних ризиків; забезпечення відкритості державних структур через оприлюднення узагальнюючих (статистичних) показників з основних напрямків її діяльності.

Відзначено, що з метою удосконалення інституційного механізму реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

доцільним є: створення моніторингово-аналітичних підрозділів та посилення інформаційно-консультаційних підрозділів; забезпечення якісних консультацій у сфері зовнішньоекономічного законодавства на місцях; упровадження публічно-громадського контролю через налагодження співпраці уряду з інститутами громадянського суспільства, зокрема, недержавними аналітичними центрами.

Підкреслено, що іншим напрямом посилення контрольної функції держави та підвищення ефективності діяльності державних органів економічного контролю у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зважаючи на загрозливі розміри тіньових оборудок та рівень корумпованості в країні, має бути реорганізація державної системи контролю шляхом зменшення кількості державних контролюючих (і особливо фіскальних) органів та об'єднання функцій контролю за фінансовими потоками від всіх без винятку видів діяльності шляхом створення окремого міжвідомчого митно-податкового контролюючого органу прямого підпорядкування Раді Національної безпеки і оборони України, який би мав право на здійснення оперативно-пошукової та перевіркової роботи на підприємствах та в установах будь-якої форми власності, за всіма видами фінансово-економічної діяльності, в тому числі й зовнішньої торгівлі.

Доведено, що в умовах реалізації політичних та соціально-економічних перетворень в Україні вдосконалення вітчизняного інституційного середовища за найкращими європейськими зразками сприятиме підвищенню ефективності та модернізації механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності для стимулювання соціально-економічного зростання.

2. Виділено проблемні питання державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в регіоні: демотиваційний характер чинної зовнішньоекономічної системи; дестимулювання виконавчих органів влади і органів місцевого самоврядування регіону проявляти активність в зовнішньоекономічній сфері; відсутність в органів місцевого самоврядування регіону власних інструментів, що дозволять підвищити рівень соціально-

економічної результативності регіональної зовнішньоекономічної політики. Зазначено, що значна частина регіонів України сьогодні знаходиться за межею фінансової спроможності. На це вплинуло, перш за все, відсутність виважених та ефективних стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової стабільності регіонів, використання неефективного інструментарію стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, а також недосконалість державної політики стосовно децентралізації зовнішньоекономічної системи країни.

Зауважено, що зростання рівня соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення є неможливим без створення цілісної концепції регіональної зовнішньоекономічної політики, яка б враховувала сучасні зміни у зовнішньоекономічному середовищі.

Підкреслено, що в сучасних умовах основними цілями та завданнями державної зовнішньоекономічної політики в регіонах України повинні бути: збільшення обсягів виробництва і забезпечення економічного зростання; вирівнювання соціально-економічних і фінансових умов розвитку регіонів; забезпечення та становлення фінансових і економічних гарантій місцевого самоврядування; стимулювання інноваційної та інвестиційної активності регіонів через запровадження комплексу ефективних фіскальних інструментів; розширення податкового простору регіонів, за рахунок державної підтримки вітчизняних виробників.

Запропоновано принципи державного регулювання зовнішньоекономічної політики на регіональному рівні, а саме: встановлення чіткого взаємозв'язку між регіональною зовнішньоекономічною політикою та основними цілями і завданнями соціально-економічного розвитку регіону; рівні права та повноваження усіх регіонів в зовнішньоекономічній сфері; недопущення встановлення рівня податків і зборів, що порушують єдиний економічний простір України і, зокрема, прямо або побічно обмежують вільне пересування в межах території України товарів (робіт, послуг), або фінансових коштів.

Зважаючи на необхідність забезпечення фінансової спроможності регіонів України в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи, наголошено на пріоритетності впровадження стратегії розвитку інститутів регіонального менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, яка має включати стратегічні цілі, тактичні завдання, принципи, функції, методи, напрями, інститути, оцінку результативності її реалізації.

Сформовано пропозиції щодо: впровадження інформаційних технологій в практику регіональних органів з питань зовнішньоекономічної сфери; вдосконалення механізму співпраці та взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності з регіональними органами влади; реалізації національних та регіональних цільових програм з питань зовнішньоекономічної діяльності; розроблення методики формування системи регіонального зовнішньоекономічного планування.

Запропоновано методичний підхід до формування механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, заснований на гармонізації інтересів держави та регіонів, який базується на таких компонентах: цілі, інституційне забезпечення, повноваження державних та місцевих органів влади, адміністративно-управлінські функції територіальних органів державної влади, критерії та показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності в регіоні, ризики і загрози її реалізації, напрями, механізми, інструменти, оцінка результативності.

Визначено вимоги котрим має відповідати державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні: має будуватися на теоретичних підходах до проблем розвитку регіону; не повинне суперечити основним напрямам регіональної політики; повинне відповідати основним напрямам державної зовнішньоекономічної політики.

Підкреслено, що вищезазначені шляхи сприятимуть посиленню самостійності регіонів і досягненню балансу загальнодержавних і регіональних інтересів з метою підвищення ефективності використання

бюджетних коштів та більш повного задоволення потреб населення в суспільних послугах.

2. Аналізуючи податкову практику та чинне законодавство зауважено, що в Україні засоби податкового стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності практично не використовуються, за винятком деяких податкових пільг у межах спеціальних режимів оподаткування технопарків. Зазначено, що податкові реформи мають набирати нового змісту й сприяти формуванню ефективної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яка враховувала б особливості соціально-економічного розвитку України, стан реформування економіки, рівень конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

З урахуванням геополітичної та внутрішньої ситуації в Україні передбачено необхідність у зосередженні основних заходів митної стратегії на: прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці; забезпеченні безпеки митного простору; радикальному поліпшенні зовнішньоторговельного середовища шляхом вдосконалення методів і механізмів реалізації митної політики України.

Наголошено на тому, що основні напрями митної політики для забезпечення національних інтересів повинні враховувати: адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, норм і правил СОТ; забезпечення умов для сталого економічного зростання та конкурентоспроможності експортного потенціалу країни; поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; подолання «тінізації» зовнішньої торгівлі через реформування податкової системи, припинення відпливу капіталів за кордон; забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету; забезпечення екологічної безпеки; забезпечення продовольчої безпеки; захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту; активізацію участі в міжнародних економічних і

фінансових організаціях; забезпечення необхідних умов для реалізації прав інтелектуальної власності.

Встановлено, що головною метою модернізації митно-тарифної системи має бути забезпечення її відповідності завданням перспективного розвитку галузей і секторів економіки країни. Для досягнення цієї мети розроблено заходи щодо: підвищення ефективності митного тарифу за рахунок його диференціації; розвитку та вдосконалення митної інфраструктури, що дозволить здійснювати ефективніше митне адміністрування; розробки і встановлення оптимального рівня імпорتنих мит з метою підвищення інвестиційної привабливості окремих галузей української промисловості і сільського господарства; збереження необхідного рівня тарифного захисту окремих галузей, що мають низьку конкурентоспроможність; лібералізації імпортного тарифу на товари, які в Україні не виробляються або виробляються в недостатній кількості, або незадовільної якості та які необхідні для зниження загальноекономічних витрат; вдосконалення автоматизованих систем митного контролю та митного оформлення вантажів, включаючи систему електронної обробки митних декларацій.

Аргументовано потребу у формуванні загальнодержавної системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, необхідною умовою ефективного функціонування якої є формування єдиного інформаційного простору шляхом створення: широкої мережі інформаційно-консультативних служб; автоматизованого міжвідомчого координаційного інформаційно-аналітичного центру для забезпечення спеціальних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Охарактеризовано механізм контролінгу заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Визначено умови його запровадження і ефективного функціонування, до яких віднесено: удосконалення системи індикаторів ринків, кількісно-якісних характеристик економічних процесів внутрішнього і зовнішнього середовища;

запровадження системи інформаційної підтримки управлінських рішень за вибраним сценарієм застосування механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; забезпечення оперативною і аналітичною інформацією щодо стану ключових товарних ринків, напрямів застосування державної цільової програми регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності; інформування щодо відібраних характерних суб'єктів ринку для аналізу дії державних регуляторів тощо.

До переваг вищезазначеного механізму в системі державного управління віднесено: узгодження цілей і програм розвитку; розмежування відповідальності між органами державного управління; інтеграція регуляторних ефектів всіх рівнів і функцій управління навколо об'єкту державного регулювання; впорядкування функцій суб'єктів регулювання та визначення міри відповідальності; створення єдиного інформаційного середовища прийняття рішень для розробки і впровадження регуляторних заходів з метою цілеспрямованого впливу на напрями та оперативність змін ключових параметрів; оптимізація та координація інформаційних потоків для забезпечення потреб системи управління.

Кадрове забезпечення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачено реформувати шляхом: модернізації системи підготовки та перепідготовки високопрофесійних кадрів; введення у ВНЗ та коледжах системи оцінювання рівня професійної майстерності самих викладачів; підготовки нового покоління освітніх стандартів і навчальних матеріалів найвищої якості; повсюдного створення різних форм продовження самоосвіти; введення в коледжах і ВНЗ загально-обов'язкової для всіх напрямів та спеціальностей дисципліни «зовнішньоекономічна діяльність»; створення серії телевізійних передач, що на регулярній основі висвітлюють особливості та проблемні аспекти зовнішньоекономічної сфери, в т. ч. освітньо-пізнавальних телевізійних ігор і вікторин.

Підкреслено, що вищезазначені заходи нададуть можливість сформувати основу національної зовнішньоекономічної системи, забезпечити взаємозв'язок її суб'єктів, а також сконцентрувати наявні ресурси (капіталу, праці, ринку) на досягнення національних пріоритетів як ключових факторів економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення важливого наукового завдання наукового обґрунтування теоретичних засад та практичних пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

1. Введено в науковий обіг державного управління дефініцію, що являють собою складну комплексну взаємопов'язану систему підходів, методів, форм, прийомів, функцій, інструментів та засобів організації управлінських процесів, що застосовуються в межах складових зовнішньоекономічної політики держави стосовно різнохарактерних операцій суб'єктів господарювання на зовнішньому ринку, спрямованих на підтримку зовнішньоекономічних зв'язків та ефективної участі країни в процесах міжнародного поділу праці відповідно до національних інтересів.

Висвітлено принципові положення організації державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери. Передбачено доцільність розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні на основі принципів: диспозитивності (кожен має свободу вибору шляхів та напрямів реалізації власного внутрішньоторговельного потенціалу); варіативності (передбачає наявність вільного вибору набору організаційно-правових інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності); структуралістичності (формує багаторівневість здійснення та регулювання зовнішньоекономічної діяльності та дає змогу виокремити для більш глибокого пізнання його сутності стійкі зовнішньоекономічні зв'язки між її складовими елементами, що пов'язують їх у ціле на різних рівнях (мікро-, мезо-, макро-, мета-, мегарівні).

3. Досліджено історичні передумови, етапи формування механізмів державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної сфери. Виділено періоди історичного становлення державного регулювання

зовнішньоекономічної діяльності: зовнішньоекономічна діяльність за часів Київської Русі; зовнішньоекономічна сфера часів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої; розвиток законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності під час перебування українських земель у складі Російської імперії; формування законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності за часів Української Народної Республіки; зовнішньоекономічна діяльність на території України під час її перебування у складі СРСР; правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності в період перебудови, інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності та відкриття вітчизняних ринків; пошук ефективної моделі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах встановлення незалежності; розроблення та систематизація вітчизняного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності у контексті інтеграційних намірів України щодо вступу до СОТ; нинішній час – перманентний процес гармонізації вітчизняного законодавства у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності із вимогами системи угод СОТ.

4. Визначено сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної сфери та особливості формування державних механізмів її регулювання. Виділено проблеми, котрі стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності: застарілість механізмів взаємовідносин центру з регіонами та регіонів між собою; недовірливість стратегій та програм розвитку зовнішньоекономічної діяльності; багаторазова трансформація центрального органу відповідального за розвиток зовнішньоекономічної діяльності, нечіткість і розмитість меж компетентності та відповідальності; нехтування міжнародним досвідом реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; відсутність практики, розуміння необхідності та спроможності держави залучати висококваліфікованих консультантів для здійснення аналізу ефективності реалізації зовнішньоекономічної діяльності; недосконалість систему навчання та підвищення кваліфікації кадрів, а також неефективна система управління персоналом.

5. Здійснено аналіз нормативно-правового механізму зовнішньоекономічної політики на сучасному етапі державотворення. Доведено необхідність невідкладного реформування зовнішньоекономічної сфери, створення цілісного, збалансованого, стабільного зовнішньоекономічного законодавства шляхом системної узгодженості положень нормативно-правових актів України, що має базуватись на відповідній Концепції реформування зовнішньоекономічної сфери в Україні.

В тому числі, передбачено результативність на основі принципів цілеспрямованості, комплексності та поетапності: впровадження Дорожньої карти оптимізації сучасних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності; реалізації Державної програми розвитку зовнішньоекономічної сфери; впровадження загальнонаціональних та регіональних Стратегій реалізації механізмів зовнішньоекономічної політики; прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання стану платіжного балансу України”; розробки та ухвалення на державному рівні Концепції розвитку зовнішньоекономічної сфери, яка б відповідала євроінтеграційним тенденціям нашої держави.

6. Узагальнено зарубіжний досвід функціонування державних механізмів реалізації зовнішньоекономічної діяльності. Встановлено, що загальними тенденціями у процесі реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності багатьох зарубіжних країн є: послідовна, продумана та цілеспрямована політика держави у вибраному напрямі; дотримання норм єдиного нормативного документа у цій сфері; наявність дієвого інформаційного забезпечення, що здійснюється спеціальними державними установами; формування розгалуженої системи зовнішньоекономічних зв'язків; функціонування розвинутої системи фінансування і страхування зовнішньоекономічної діяльності; наявність досконалої нормативно-правової бази; забезпечення економічної безпеки країни; розвиток великих корпоративних структур, в основному вертикально-інтегрованих, що зосереджують в собі необхідні підрозділи для наукових

досліджень та дослідно-конструкторських робіт; використання промислово-фінансових конгломератів; запровадження тарифних ставок; реалізація політики захисту внутрішнього ринку; підтримка високого рівня соціальних стандартів; наявність податкових пільг та знижок за умови прибутковості; модернізація податкових інструментів стимулювання підприємництва.

7. Запропоновано комплекс заходів з модернізації інституційно-організаційного забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах. Відзначено, що з метою удосконалення інституційного механізму реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності доцільним є: створення моніторингово-аналітичних підрозділів та посилення інформаційно-консультаційних підрозділів; забезпечення якісних консультацій у сфері зовнішньоекономічного законодавства на місцях; упровадження публічно-громадського контролю через налагодження співпраці уряду з інститутами громадянського суспільства, зокрема, недержавними аналітичними центрами.

8. Визначено шляхи оптимізації механізмів державного регулювання питань зовнішньоекономічної діяльності регіонів в контексті трансформаційних перетворень та інтернаціоналізації економіки. Запропоновано методичний підхід до формування механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, заснований на гармонізації інтересів держави та регіонів, який базується на таких компонентах: цілі, інституційне забезпечення, повноваження державних та місцевих органів влади, адміністративно-управлінські функції територіальних органів державної влади, критерії та показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності в регіоні, ризики і загрози її реалізації, напрями, механізми, інструменти, оцінка результативності.

9. Обґрунтовано шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в процесі європейської інтеграції. Аргументовано потребу у формуванні

загальнодержавної системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, необхідною умовою ефективного функціонування якої є формування єдиного інформаційного простору шляхом створення: широкої мережі інформаційно-консультативних служб; автоматизованого міжвідомчого координаційного інформаційно-аналітичного центру для забезпечення спеціальних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко О. Теоретико-методологічні аспекти регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств в умовах європейської інтеграції. Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних зрушень : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В.П. Ільчука. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 67-76 с.
2. Алієва-Барановська В. Аналіз теоретичних засад господарсько-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Європейські перспективи*. 2013. № 4. С. 119-129.
3. Андришин В. Фактори ефективності експортної діяльності підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 5. Частина 2. С. 11-14.
4. Андрійчук В. Визначальні чинники та детермінанти зовнішньоекономічної політики у контексті стратегії економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.). *Міжнародно-правове та економічне регулювання торгівлі: проблеми теорії і практики*. Збірник матеріалів VII міжнародної науково-практичної конференції 27-28 травня 2004 р. К., 2004. 250 с.
5. Андрійчук В. Зовнішньоторговельна діяльність та її вплив на формування ринку товарів народного споживання України. К., 1995. 103 с.
6. Андрійчук В. Зовнішньоторговельна регуляторна політика України та проблеми її удосконалення. *Формування торговельних режимів у перехідних економіках в умовах глобалізації (приклад України)*: Збірник наукових праць за матеріалами IX міжнародної науково-теоретичної конференції. К., 2001. С. 10-14.
7. Андрійчук В. Зовнішня торгівля України: чинники, моделі, тенденції: Наукова монографія. К.: Зовнішня торгівля, 2005. 540 с.
8. Андрійчук В. На півдорозі до СОТ. *Політика і час*. 2001. №6. С. 16-23.

9. Андрійчук В. Реформи і зовнішня торгівля. *Політика і час*. 1997. № 3. С 24-31.
10. Антонюк Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: Монографія. К.: КНЕУ, 2004. 275 с.
11. Ануфрієв М. Науково-теоретичне дослідження адміністративно-правових засад зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Бюлетень Міністерства Юстиції України*. К., 2011. № 12. С. 74-76.
12. Арзуманов Р. Вплив ПДВ на відтворювальні процеси. *Фінанси України*. 2003. №5. С. 94-98.
13. Арутюнян С. Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності. О.: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2006. 166 с.
14. Афанасьєв М. Інноваційні процеси в системі державного управління і місцевого самоврядування. Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. 212 с.
15. Багрова І. Міжнародна економічна діяльність України. Київ : “Центр навчальної літератури“, 2004. 384 с.
16. Базилевич В. Державні фінанси. Київ: Атіка, 2004. 368 с.
17. Базилевич В. Інституціональна економічна теорія: історичний аспект. *Інституційна архетиктоніка та механізми економічного розвитку: Матеріали наукового симпозиуму*. Харків : ХНУ, 2005. С. 32-42.
18. Батченко Л. Зовнішньоекономічна діяльність: теорія і практика сучасного менеджменту. Донецьк, 2005. 244 с.
19. Башнянин О. Система регуляції національної економіки в Україні. *Регіональна економіка*. 2010. №4. С. 15-17.
20. Бевз С. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності. К.: Вид-во КУП НАН України, 2013. 96 с.
21. Безкоровайна В. Податки в системі фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Фінанси України*. 2004. №12. С. 40-45.
22. Безрученко В. Проблеми державного регулювання зовнішньо-економічної діяльності. *Зовнішня торгівля: Право та економіка*. Вип. 2 (6). К.: УАЗТ, 2002. С. 89-94.

23. Бережнюк І. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.
24. Беседіна Т. Договір (контракт) поставки в зовнішньоекономічній діяльності: підстави відповідальності за невиконання чи неналежне виконання. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 4. С. 151-154.
25. Беленький П. Конкурентність на транскордонних ринках. Львів : ІРД НАН України, 2005. 214 с.
26. Бистров О. Загроза стратегічним національним інтересам України. *Голос України*. 2003. № 246 (№ 3246). С. 7.
27. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України. К. : ВО “Батьківщина”, 2001. 300 с.
28. Білорус О. Менеджмент: конкурентоздатність і ефективність. К. : Т-во “Знання України”, 1992. 40 с.
29. Бобух І. Сучасна митна політика України та шляхи її вдосконалення. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. 2007. Вип. 6 (47). Ч. 1. С. 139-141.
30. Бураковський І. Приєднання України до СОТ: підсумки дискусії та погляд у майбутнє. *Політика і час*. 2006. № 11. С. 14-16.
31. Бурковська А. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції в сучасних умовах. К. : Центр учбової літератури, 2014. 208 с.
32. Буряк П. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку в Україні. Львів : Логос, 2003. 564 с.
33. Бутко М. Проблеми становлення нової моделі зовнішньоекономічної діяльності в Україні. 2004. Т. 3 (№3). С. 339-349.
34. Вавенко А. Особливості правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Управління розвитком*. 2014. № 6. С. 71-73.
35. Варналій З. Приєднання України до Світової організації торгівлі у контексті забезпечення економічної безпеки. *Зовнішня торгівля: Право та*

економіка: 36. наук, праць. Вип. 2 (6). К.: УАЗТ, 2002. С. 95-100.

36. Варналій З. Регіональний розвиток України: проблеми та пріоритети. *Економіст*. 2005. №6. С. 24-28.

37. Васечко Л. Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення», «фінансове регулювання». *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Екон.* 2009. № 41. С. 103–107.

38. Василенко Ю. Перебіг експорту при девальвації національної валюти. *Економіст*. 2002. №8. С. 46-51.

39. Васюк Т. Методи дослідження та визначення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми економіки [Текст] : Науковий економічний журнал*. Київ: Національна академія управління, 2015. №3(165). С. 131-136.

40. Васюк Т. Механізми забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Бізнес-навігатор: науково-виробничий журнал*. Херсон: МУБіП, 2014. №1 (33). С. 288-294.

41. Васюк Т. Сучасні стратегії управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняних підприємств. *Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України*. – Вип. 41 / за заг. ред.чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. Львів. С. 324- 331.

42. Васюренко В. Аналіз впливу фінансового регулювання на сталість зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць*. Х. 2009. Вип. 2 (7). С. 37–42.

43. Васюренко В. Економічний зміст фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємства: теоретичні аспекти питання. *Економіка розвитку*. 2011. №4 (60). С. 108–112.

44. Васюренко В. Теоретичні засади сутності та змісту фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 1(10). С. 75-78.
45. Васюренко В. Теоретичні узагальнення щодо розуміння сутності поняття «зовнішньоекономічна діяльність підприємства». *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 2. С. 214–220.
46. Ващенко В. Митно-тарифне регулювання в Україні. Основні етапи розвитку митно-тарифного регулювання в Україні. *Митна справа*. 2006. № 4. С. 16-23.
47. Венгель П. Актуальні питання Митного тарифу України після вступу до Світової організації торгівлі. *Митниця*. №5 (54), травень, 2009.
48. Венцель В. Зовнішньоекономічна діяльність: підходи до розуміння в довідковій та нормативно-правовій літературі. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2011. № 1 (55). С. 43–45.
49. Виноградова О. Наближення України до світових митних стандартів. *Економіка, фінанси, право*. 2004. № 2. С. 32-34.
50. Винокурова Л. Міжнародний комерційний арбітраж і Закон України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті": деякі проблеми застосування. *Право України*. 2011. № 1. С. 57-66.
51. Вишневський В. Фіскальні наслідки вертикальної інтеграції підприємств. *Фінанси України*. 2002. №6. С. 3-9.
52. Вівчевич А. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності. Львів: Афіша, 2004. 140 с.
53. Віднійчук-Вірван Л. Міжнародні розрахунки і валютні операції. «Магнолія 2006», 2013. 216 с.
54. Віляцький С. Регулювання чи самоплив? *Політика і час*. 1996. № 4. С 42-47.

55. Вітко Ю. Морфологічний аналіз сутності поняття зовнішньоекономічна діяльність підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* 2016. № 249. С. 101–109.
56. Вітлінський В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2000. 292 с.
57. Вічевич А. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності. Л.: Афіша, 2004. 140 с.
58. Вічевич А. Основи зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. Львів: Афіша, 2004. 621 с.
59. Волкова І. Облік зовнішньоекономічної діяльності. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 304 с.
60. Воронкова А. Оцінка дії механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Регіональний збірник наукових праць з економіки.* Донецьк: ДЕГІ, 2009. Вип. 1(28). С. 199-202.
61. Вульчин М. Проблемні аспекти реалізації зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Ефективність державного управління.* 2015. Вип. 44(2). С. 40-47
62. Вусятицька М. Теоретичні аспекти фінансового важеля як економічної категорії. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Серія «Економічні науки».* 2012. № 2. С. 274–279.
63. Гавловська Н. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2016. 480 с.
64. Гбур З. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика : монографія. Кам'янець-Подільський : Рута, 2018. 407 с.
65. Геєць В. Політична й економічна реформи: питання синхронізації. *Економіка і прогнозування.* 2001. № 4. С. 9-23.

66. Геєць В. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. Ч. 2. 273 с.
67. Георгіаді Н. Основи зовнішньоекономічної діяльності: теоретичні основи і прикладні аспекти. Львів: «Інтелект-Захід», 2006. 260 с.
68. Георгіаді Н. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. 196 с.
69. Головня О. Інструменти реалізації процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку Вінницької області. *Економіка, фінанси, право*. 2016. №12. С. 35-39.
70. Голубєва В. Глобалізація світової економіки та державне регулювання зовнішньої торгівлі. *Митна справа*. 2003. № 5. С. 56-63.
71. Горин М. Організаційно-економічні засади просторового розвитку територіально-виробничих систем. НАН України. *Інститут регіональних досліджень*. Львів, 2007. 51 с.
72. Горін Н. Основні напрями процесу приєднання України до Світової організації торгівлі. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2002. Вип. 7. С. 206-214.
73. Горін Н. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. К.: Знання, 2008. 330 с.
74. Горін Н. Нетарифні методи в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 1999. Вип. 6. С. 234-236.
75. Горін Н. Особливості державного регулювання експортної діяльності в Україні на сучасному етапі. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2001. Вип. 16. С. 36-39.
76. Горін Н. Сучасний стан і перспективи розвитку системи експортного фінансування (кредитування) в Україні. *Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Збірник*

наукових праць за матеріалами XIII міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці: АНТ Лтд., 2002. Вип. 2. Економічні науки. Ч. II. С. 65-69.

77. Горчаков В. Формирование организационно-экономического механизма управления внешнеэкономической деятельностью крупной компании: [монография]. НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 2007. 82 с.

78. Гребельник О. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : Підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 696 с.

79. Гребельник О. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 432 с.

80. Гречин Є. Теоретичні основи дослідження правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 91-95

81. Гриценко А. Інституційна архітектоніка і механізми економічного розвитку. *Економічна теорія*. 2005. №1. С. 94-116.

82. Гриценко А. Особливості інституційної архітектоніки українського суспільства XXI століття. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* ; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. К. : Ін-т екон. прогнозувань; Фенікс, 2003. 1003 с.

83. Грицюк П. Нормативно-правове регулювання обліку зовнішньоекономічних операцій. *Наукові записки. Серія "Економіка"*. 2012. Випуск 20. С. 229-233.

84. Грошовий Ю. Зовнішньоекономічна діяльність як сфера тіньових відносин та об'єкт організаційно-правового забезпечення соціального контролю. *Право України*. 2004. № 1. С 55-58.

85. Дахно І. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. К.: МАУП, 2006. 304 с.

86. Дем'яненко А. Формирование модели комплексного анализа эффективности внешнеэкономической деятельности предприятия. *Економіка, фінанси, право*. 2005. № 2. С. 22-28.
87. Дем'яненко М. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія [Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. та ін.]; за ред. М.Я.Дем'яненка. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 372 с.
88. Дешко Л. До питання про деконцентрацію державного регулювання при ліцензуванні господарської діяльності в сфері охорони здоров'я. *Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення)*. Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18 квітня 2008 р., м. Львів. С. 91-98.
89. Джавага А. Зарубіжний досвід правового регулювання валютного контролю. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2014. № 3 . С. 28-33.
90. Джафарова О. Зовнішньоекономічна діяльність держави та роль дозвільної системи в її реалізації. *Право і безпека*. 2013. № 1. С. 62-66.
91. Дзюблюк О. В. Валютна політика: Підручник. К.: Знання, 2007. 422 с.
92. Диба М. Регулювання в сучасній економічній системі: монографія. К.: КНЕУ, 2000. 220 с.
93. Дідик Л. Фінансовий механізм управління діяльністю сучасного підприємства. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2011. № 2. С. 92–100.
94. Дідівська Л. Державне регулювання економіки. К.: Знання-Прес, 2002. 214 с.
95. Дідівський М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. К. : Знання, 2006. 462 с.
96. Дмитрієва Н. Заходи нетарифного регулювання адміністративно-економічного характеру. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 70-72.

97. Добровольська В. Місце і роль держави в регулюванні підприємницької діяльності. *Університетські наукові записки*. 2005. №1-2 (13-14). С.155-159.
98. Долішній М. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України. 2005. №2. С. 7-15.
99. Долішній М. Регіональні програми як інструмент активізації державної регіональної політики. *Інвестиція*. 2000. №1. С. 56-61.
100. Дроздова Г. Документація в зовнішньоекономічній діяльності. Донецький держ. ун-т управління. Донецьк: ДонДУУ, 2010. 256 с.
101. Дроздова Г. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства. К.: ЦУЛ, 2002. 172 с.
102. Дяконова І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України: монографія. Суми: Університетська книга, 2007. 400 с.
103. Єгоров О. Єдиний митний тариф України. К., 1993. 218 с.
104. Єгоров О. Б. Митна економіка (Україна – СОТ- ЄС): Посібник. Одеса, 2005. 226 с.
105. Єгоров О. Б. Митна політика України в процесі вступу України до Світової організації торгівлі. *Зовнішня торгівля. Право та економіка: 36. наук, праць*. Вип. 2 (6). К.: УАЗТ, 2002. С. 57-66.
106. Єгоров О. Б. Функціональна система митно-тарифного регулювання на етапі інтеграції України до СОТ: 36. ст. *Вісник Академії митної служби України*. 2004. № 2 (21). С. 3-11.
107. Єлісеєнко О. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 4. С. 9–12.
108. Єрмакова О. А. Зовнішньоекономічна діяльність регіону. Одеса, 2013. 332 с.
109. Жаліло Я. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи. К.: НІСД, 2009. 142 с.

110. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія. К.: Вид-во НІСД, 2003. 368 с.
111. Жаліло Я. Економічний діалог як засіб суспільної консолідації в процесі соціально-економічного розвитку України. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 1(2). С. 106-112.
112. Жук М. Територіальні чинники інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка України*. 2002. № 10. С. 79-84.
113. Журавель А. Особливості правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №3. С. 85-89.
114. Завгородній А. Генезис понятійно-категоріального апарату досліджень «зовнішньоекономічної діяльності»: структура, принципи, функції. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 3. С. 149-158.
115. Загородній А. Зовнішньоекономічна діяльність: Термінологічний словник. К.: Кондор, 2010. 166 с.
116. Загородній А. Зовнішньоекономічна діяльність. К.: Кондор, 2010. 166 с.
117. Задорожна С. Альтернативні способи вирішення спорів, що виникають із зовнішньоекономічних договорів: правове забезпечення на міжнародному рівні. *Право України*. 2008. № 10. С.98-104.
118. Захарій Ю. Державне субсидування експорту як інструмент зовнішньоторговельної політики. *Зовнішня торгівля*. 1999. № 1-2. С. 188-190.
119. Захарін С. Стимулювання інноваційної діяльності корпоративного сектору. *Фінанси України*. 2006. №7. С. 101-107.
120. Зінчук Т. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектору економіки: монографія. Ін-т економіки та прогнозування НАНУ. Житомир: ДВНЗ «ДАУ», 2008. 384 с.
121. Зінь Е. Основи зовнішньоекономічної діяльності. К.: Видавництво «Кондор», 2009. 432 с.

122. Зовнішня політика і безпека України. *Людина – суспільство – держава – міжнародні структури* : монографія. Київ : НІПМБ, 2014. 288 с.
123. Зосимова Ж. Проблеми та умови покращення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Економіка. Управління. Інновації*. 2013. Вип. №2 (10). 45 с.
124. Іванишина О. Митнотарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах економічної конкуренції. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2010. №2. С. 89–93.
125. Іванов Ю. Альтернативні системи оподаткування : монографія. Харків : ХДЕУ Торнадо, 2003. 517 с.
126. Іванов Ю. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : монографія. Х. : ВД “Інжек”, 2007. 328 с.
127. Щербакова Т. Відкритий шанс закритого ЄС. *Контракти*. 2003. № 47. С. 22-23.
128. Іщук С. Виробничий потенціал промислових підприємств: проблеми формування і розвитку : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2006. 278 с.
129. Каленський М. Місце і роль митного оподаткування в податковій системі держави. *Вісник податкової служби України*. 2009. № 4. С. 60-64.
130. Калінеску Т. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ : Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2014. 553 с.
131. Канцуров О. Інституціоналізм як теоретико-методологічні засади сучасних реформ. *Економіка України*. 2011. № 5 (594). С. 15–22.
132. Карамбович І. Митна система і її роль у регулюванні зовнішньої торгівлі України. Дніпропетровськ: *Академія митної служби України*, 2009. 281 с.
133. Карасьова Н. Інституціональне середовище експорто-орієнтованої діяльності аграрного сектора. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. Економічні науки*. 2015. №12. С. 64-68.

134. Кардаш В. Маркетингова товарна політика. К. : КНЕУ, 1997. 156 с.
135. Карпенко М. Роль стратегічного планування в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб. наук. пр.* К.: НАУ, 2010. Вип. 26. С. 40-44.
136. Кваша К. Тарифні квоти та мита на аграрну продукцію при формуванні зони вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною. *Економіка АПК*. 2013. № 11. С. 99-106.
137. Кваша С. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в АПК України. *Агроінком*. 2001. № 7. С. 53–58.
138. Кваша С. Зовнішньоекономічна діяльність АПК України: стан, стратегія і тактика: монографія. К.: ЗАТ "Нічлава", 2000. 252 с.
139. Кириченко О. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. К. : Знання-Прес, 2002. 384 с.
140. Кириченко О. Сучасна система управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. *Механізм регулювання економіки*. 2008. №1. С.115-126.
141. Ківалов С. Митна політика України. Одеса: Юридична література, 2001. 256 с.
142. Кіян О. Методи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Митна справа*. 2010. № 2. С. 13-16.
143. Клименко І. Три роки членства у СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період. К. : НІСД, 2011. 72 с.
144. Клімчук Б. Єврорегіон “Буг”: зовнішньоекономічна діяльність Волинського суспільно-територіального комплексу. Луцьк : Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 1998. 208 с.
145. Ключник А. Регулювання розвитку зовнішньо-економічної діяльності аграрного сектора в умовах євро інтеграційних процесів України. *Інноваційна економіка*. 2013. №4. С. 11-14.

146. Клімович І. Теоретичні аспекти та нормативно-правове регулювання аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Вісник Одеського національного університету*. Серія : Економіка. 2016. Т. 21, Вип. 7(1). С. 172-175
147. Кобута І. Другий рік України у СОТ: аналіз результатів та нові завдання для АПК. *Агросвіт*. 2010. № 19. С. 2-7.
148. Коваленко Ю. Міжнародна торгівля послугами. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 112 с.
149. Ковальчук К. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції в сучасних умовах. К.: Центр учбової літератури, 2013. 150 с.
150. Ковалюк О. Методологічні основи фінансового механізму. *Фінанси України*. 2003. № 4. С. 51–59.
151. Ковінько О. Зовнішньоекономічна діяльність аграрних підприємств. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси і право*. 2016. №5. С. 40-54.
152. Кожухова Н. Сутність та особливості зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка Криму*. 2008. №25. С.90-94.
153. Козак В. Зовнішньоекономічні комерційні операції та контракти. Львів, Оксарт, 1998.
154. Козак Ю. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств. К. : ЦНЛ, 2006. 792 с.
155. Козак Ю. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: сучасні особливості функціонування та аналізу розвитку : монографія. Одеса : Одеський національний економічний університет, 2012. 182 с.
156. Козик В. Зовнішньоекономічні операції і контракти. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 608 с.
157. Козик В. Міжнародні економічні відносини. К.: Знання, 2008. 406 с.
158. Козик В. Основи зовнішньоекономічної діяльності. Київ : Знання, 2013. 454 с.

159. Койчев Н. Государственное управление при переходе от планового хозяйства к рыночному. *Проблемы теории и практики управления*. 1998. №1. С. 2-7.
160. Колінець Л. Вдосконалення системи стимулювання імпортої діяльності України. *Економіка: проблеми теорії та практики* : 2005. Вип. 202. Т.3. С. 532-538.
161. Колінець Л. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності фінансово-кредитними інструментами. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія «Економіка». 2004. №16. С. 125-129.
162. Коломацька С. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення. К.: Професіонал, 2004. 288 с.
163. Коломацька С. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Практикум. К.: КНТЕУ. 2010.
164. Коломацька С. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення. К.: ВД Професіонал, 2004. 130 с.
165. Коломієць І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в процесі його інтернаціоналізації : монографія. Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів, 2004. 247 с.
166. Кормич Б. Митна політика та митна справа: поняття і співвідношення. 2000. № 6. С. 20-27.
167. Корнівська В. Інститути розвитку в контексті українського соціоінституційного середовища. Сучасна економічна теорія та пошук ефективних механізмів господарювання: зб. матер. Міжнарод. науково-практ. конф. / [відп. ред. Л. А. Кравченко]. Саки: ПП „Підприємство Фенікс”, 2012. 426 с.
168. Коротенко Н. Порівняльна характеристика ДРЕ в Україні та країнах ЄС. Державне регулювання підприємництва. Розвиток підприємництва. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. №2. С. 4-13.

169. Косенко С. Теоретичні положення зовнішньоекономічної діяльності підприємства: визначення та класифікація. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі : проблеми теорії та практики*. 2011. № 3(15). С. 117-128.
170. Костусєв О. Конкурентна політика в Україні. К. : КНЕУ, 2004. 310 с.
171. Кочевой М. Нормативно-правове регулювання зовнішньоекономічної безпеки України. *Науковий журнал «Бізнес Інформ»*. № 10 (441). Харків: Видавничий дім «Інжек». 2014. С. 38-41.
172. Кравцова Т. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання. Х, 2004. 36 с.
173. Кравченко М. Проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України. *Персонал*. 2007. №3. С. 77-80.
174. Кравчук О. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва. К. : Центр учбової літератури, 2010. 504 с.
175. Кредісов А. Конкурентоспроможність країни та стратегія просування її експорту на світовому ринку. *Економіка України*. 1997. № 5. С. 54–61.
176. Кредісов А. Виробити і продати. Щодо стратегії просування національного експорту на світові ринки. *Політика і час*. 1998. №4. С. 16-23.
177. Кредісов А. Політика стимулювання експорту та її інструменти. *Економіка України*. 2003. №2. С. 35-44.
178. Кредісов А. Управління зовнішньоекономічною діяльністю. К.: ВІРА-Р, 2002. 544 с.
179. Крикавський Є. Промисловий маркетинг. Львів : Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2004. 472 с.
180. Крисоватий А. Податок на додану вартість в аспекті реформування податків на споживання. *Фінанси України*. 2002. №6. С. 10-16.
181. Крупін В. Програми залучення іноземних інвестицій у розвиток промисловості: досвід Польщі і перспективи України. Соціально-економічні

дослідження в перехідний період. *Програмування і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону* : [Зб. наук. праць]. Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2005. Вип. 4 (LIV). С. 178-186.

182. Крупін В. Перспективи розвитку ринків збуту промислової продукції в умовах членства України в СОТ. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Львів : НУ "Львівська політехніка", 2006. С. 160-165.

183. Крупін В. Підвищення конкурентоспроможності як інструмент розвитку ринків збуту продукції. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. Вінниця, 2007. №1 (13). С. 26-31.

184. Крупін В. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Львів : НУ "Львівська політехніка", 2004. С. 197-204.

185. Крупін В. Проблеми інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності територіально-виробничих систем. *Збірник тез доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції "Теорія і практика стратегічного управління розвитком регіональних суспільних систем"*. Івано-Франківськ, 2007. С. 43-45.

186. Крупін В. Роль територіально-виробничих систем у розвитку експортного потенціалу України. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Розвиток територіально-виробничих систем*: [зб. наук. праць]. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2007. Вип. 6 (68). С. 128-140.

187. Крупін В. Удосконалення методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємств в умовах євроінтеграції. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Конкурентний потенціал і європейська інтеграція (регіональні аспекти)*. Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. Вип. 1 (57). С. 60-66.

188. Крупка Я. Облік міжнародних операцій. Тернопіль: «Крок», 2016. 216 с.
189. Крупка І. Порівняльний аналіз основних інструментів зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2009. № 19. С. 335–351.
190. Кузнецова Н. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика. К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. 346 с.
191. Кузнецова Н. Регулирование внешнеэкономической деятельности в Украине: Практическое пособие. К: СПЛАЙН, 1998. 220 с.
192. Кузнецов К. Як виграти змагання за інвестиції. *Журнал ТПП України “Діловий вісник”*. 2007. №05(156).
193. Кузьмін О. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств. Стрий : ТЗОВ “Укрпол”, 2005. 250 с.
194. Кузьмін О. Інвестиційна та інноваційна діяльність. Львів : ЛБІ НБУ, 2003. 233 с.
195. Кузьмін О. Підходи щодо державного регулювання економіки в умовах глобалізації світових економічних відносин. *Регіональна економіка*. 2001. №3. С. 207-212.
196. Кузьмін О. Регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2002. №3. С. 97-107.
197. Кузьмін О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Л.: Компакт-ЛВ, 2005. 304 с.
198. Кузьмін О. Формування органів управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств: регіональні та стратегічно-тактичні аспекти. *Регіональна економіка*. 1997. №2. С. 46-54.
199. Кульгавець Х. Щодо визначення суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності в українському законодавстві. 2015. № 3(3). С. 88-91
200. Кульчицький Б. Сучасні економічні системи. Л.: Афіша, 2004. 175 с.
201. Курок О. Складові елементи управління ЗЕД підприємств в системі

митно-тарифного регулювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 6. Т. 2. С. 111–114.

202. Кіян О. Межі адміністративно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Митна справа*. 2014. № 4. С. 21-26.

203. Лагутін В. Людина і економіка: Соціоекономіка. К.: Просвіта, 1996. 336 с.

204. Легка І. Деякі проблеми визначення резидентського статусу фізичних осіб. *Юридичний журнал*. 2004. № 3 (21). С. 91-94.

205. Леоненко П. Сучасні економічні системи. К.: Знання, 2006. 429 с.

206. Лепеха М. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України за експортоорієнтованою стратегією. *Молодий вчений*. 2017. №5 (45). С. 655-658.

207. Лук'яненко Д. Практикум з міжнародного економічного аналізу: тести, вправи та задачі, проблемні ситуації, ділові ігри. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.

208. Лук'яненко Д. Розширення Євросоюзу в контексті економічних інтересів України. К.: КНЕУ, 2001. С. 283-307.

209. Любива Ю. Деякі питання митно-тарифного регулювання. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Право*. 2010. № 2. С. 78–81.

210. Любич Б. Сучасні підходи до управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки*. Донецьк: ДЕГІ, 2008. Вип. 1(25). С. 48-53.

211. Любич Б. Формування механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету*. Східноукраїнський нац. ун- т. ім. Даля. Луганськ, 2006. №12 (106) 2006. С.138-142.

212. Лютіков П. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. 293 с.

213. Ляшенко Г. Управління капіталом підприємства. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. 346 с.

214. Мазаракі А. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі у системі факторів економічного зростання. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 652 с.
215. Мазур А. Теоретичні та практичні аспекти нормоутворення в митній системі України. *Митна справа*. 2001. № 5. С. 15-21.
216. Мамонтова І. Система фінансових важелів фінансового механізму. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 2. С. 88–91.
217. Мамутов В. Про поєднання держрегулювання і ринкової саморегуляції. *Економіка України*. 2006. №4. С. 59-65.
218. Мандибуря В. Інституційна архітектура власності та закономірності її функціонування. *Економічна теорія*. №1. 2005. С. 94-116.
219. Маргасова В. Аналіз фінансових результатів зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми економіки: наук. економ. журнал*. 2009. № 3 (93). С. 207-213.
220. Мариніна С. Становлення інституціональних засад регуляторної політики зовнішньоекономічної діяльності України. *Наукові праці МАУП*. 2016. Вип. 48(1). С. 178–183.
221. Мартинюк В. Чинники впливу на прогнозовані обсяги надходжень до державного бюджету від митних платежів. *Фінанси України*. 2010. № 1. С. 29-37.
222. Маталка С. Управління ефективністю зовнішньоекономічної діяльності підприємств : монографія. Луганськ : Ноулідж, 2011. С. 210.
223. Матвеев М. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 192 с.
224. Матвійчук Л. Внутрішні фактори впливу на формування структури капіталу підприємства. *Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 15-16 квітня 2010 р. – Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2010. С. 80-82.

225. Мацьків В. Теоретичні основи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2012. Вип. 8 (1). С. 279–290.
226. Машталір Я. Формування структури механізму управління зовнішньо-економічною діяльністю машинобудівного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2008. № 5. Т. 2. С. 54-57.
227. Мельник Т. Напрями удосконалення митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 11 (54). С. 110-117.
228. Мельник Т. Нетарифне регулювання у країнах ЄС. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 2. С. 15-28.
229. Мельник Ю. Проблеми застосування збалансованої системи показників на вітчизняних підприємствах. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 1. С. 192–203.
230. Метеленко Н. Концептуалізація поняття «фінансовий механізм». *Причорноморські економічні студії*. 2016. №10. С. 171–179.
231. Михасюк І. Державне регулювання економіки. К.: Атіка, 2000. 592 с.
232. Михасюк І. Менеджмент глобальної економіки. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Вища школа інформатики і управління в Жешуві. Львів : 2004. 196 с.
233. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с.
234. Мінін Л. Надбання та втрати від участі у СОТ з позиції вітчизняних виробників. *Зовнішня торгівля: Право та економіка: 36. наук, праць*. Вип. 2 (6). К.: УАЗТ, 2002. С. 73-76.
235. Мокій А. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: Передумови і стратегія реалізації. Л.: Коопосвіта, 1999. 346 с.
236. Мокій А. Регулювання світової економіки. Л.: Вид-во ЛКА, 2004.

204 с

237. Мошинська О. Спрощення зовнішньоекономічної діяльності засобами митного регулювання: нормативно-правова модель і перспективи розвитку. *Вісник Академії митної служби України*. Сер. : Право. 2012. № 1. С. 41-49

238. Нагорна І. Транскордонне співробітництво як напрямок євроінтеграційних процесів в Україні. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2007. Вип. 2. С. 6-10.

239. Науменко В. Митне регулювання зовнішньо-економічної діяльності в Україні. К.: Знання, 2006. 394 с.

240. Наумов О. Концепція регіональної інвестиційної програми Херсонської області. 2004. № 2. С. 28-33.

241. Нестерова А. Государственное регулирование экономики: Курс лекций. Калининград, 1997. 63с.

242. Нижник В. Завдання та перспективи розвитку української економіки в контексті вступу у Світову організацію торгівлі. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2005. Т.1. № 2. С. 20-24.

243. Нікішина О. Баланс інтересів: критерій раціональності економічних відносин. *Економіка харчової промисловості*. 2010. № 4. С. 42–48.

244. Ніколаєва Л. Вдосконалення митного регулювання - передумова вступу України до Світової організації торгівлі. *Право України*. 1999. № 11. С. 124-125.

245. Новицький В. Міжнародна економічна діяльність України. К. : КНЕУ, 2003. 948 с.

246. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. К.: Основи, 2000. 198 с.

247. Носова О. Іноземні інвестиції в транзитивній економіці України. Х. : Основа, 2001. 232 с.

248. Одягайло Б. Міжнародна економіка. К. : Знання, 2005. 397 с.
249. Олесневич Д. Регіональні аспекти управління зовнішньоторговельною діяльністю підприємств. 2004. №3 С. 118-119.
250. Омельченко А. Організаційно-правові засади управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні на рівні місцевого самоврядування. *Юридична Україна*. 2011. № 8. С. 106-111.
251. Омельченко А. Система та правовий статус органів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні. *Юридична Україна*. 2011. № 9. С. 97-101.
252. Омельченко А. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія. К. : КНЕУ, 2011. 309 с.
253. Омельченко А. Поняття зовнішньоекономічної діяльності як предмета правового регулювання. *Право України*, 2011. №5. С. 218-223.
254. Омельченко А. Шляхи вдосконалення та розвитку законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність. *Право України*. 2011. № 6. С. 23-29.
255. Омельченко Р. Інноваційні фактори циклічності економічного розвитку. *Економічний часопис – XXI*. 2011. №1. С. 31-34.
256. Онисько С. Податкова система. Львів : “Новий Світ-2000”, 2004. 310.
257. Онищенко В. Зовнішньоекономічна політика України в контексті її конкурентоспроможності. *Міжнародно-правове та економічне регулювання торгівлі: проблеми теорії і практики*. Зб.матеріалів VII міжнародної науково-практичної конференції 27-28 травня 2004 р. К.: УАЗТ, 2004. 250 с.
258. Осика С. Світова організація торгівлі. К. : “К.І.С.”, 2001. 491 с.
259. Осика С. Регулювання ринків товарів і послуг на засадах норм і принципів системи ГАТТ/СОТ. К.: УАЗТ, 2000. 336 с.

260. Остапенко Т. Нанорівень розвитку менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Управління розвитком*. 2016. №3 (185). С. 48-54.
261. П'ятницький В. Міжнародна торгівля послугами на основі принципів СОТ. К., 2001. 72 с.
262. Павлішенко І. Державне регулювання підприємництва в Україні: напрямки та пріоритети. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2007. Вип. 17.1. С. 258-263.
263. Пайдиев Л. Е. Только крупные структуры способны обеспечить прорыв на внешний рынок. *Экономист*. 1995. №2. С. 50-56.
264. Панасейко І. Проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах дії зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Бізнес Інформ*. 2017. № 2. С. 50-54.
265. Панфілова Т. Потенційно загрозливі фактори набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі. *Зовнішня торгівля: Право та економіка*: 36. наук, праць. Вип. 2 (6). К.: УАЗТ, 2002. С. 177-180.
266. Папп В. Структурування економіки в регіональних суспільних системах: теорія, методологія, практика. Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів, 2007. 71 с.
267. Патица Н. Податкове регулювання зовнішньоекономічної діяльності та його вплив на захист інтересів вітчизняних виробників. *Європейські перспективи*. 2011. № 2. Ч. 2. С. 26-31.
268. Пашко П. Функції митної політики. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 4. С. 5-12.
269. Пашута М. Прогнозування та макроекономічне планування. К.: МАУП, 1998. 192 с.
270. Переверзева Г. Удосконалення митно-тарифного регулювання в Україні шляхом впровадження системи «електронна митниця». *Сучасні технології в машинобудуванні, транспорті та гірництві*. 2012. Вип. 4 (75). С. 79-82.

271. Петрина В. Зовнішньоекономічна діяльність як предмет правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С 174-179.
272. Петрович Й. Економіка підприємства. Львів : “Новий Союз”, 2004. 680 с.
273. Петровський Ю. Вступ України до СОТ: перспективи та можливі негативні наслідки. *Персонал*. 2005. №11. С. 78-83.
274. Пісьмаченко Л. Механізм реалізації митної політики держави у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка та держава*. 2007. №11. С. 64-66.
275. Пісьмаченко М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 366 с.
276. Платонова І.О. Аналіз тенденцій розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі державотворення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>.
277. Платонова І.О. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграції України у світовий економічний простір. *Економічна політика та механізми господарювання: сучасний стан, проблеми, перспективи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених* (м. Київ, 31 серпня 2019 р.). К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 37-38.
278. Платонова І.О. Зарубіжний досвід державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та можливості його використання в Україні. *Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 31 серпня 2019 року). ГО «Львівська економічна фундація». Львів: ЛЕФ, 2019. С. 93-94.

279. Платонова І.О. Інституційний фактор розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. Т. 31 (70) № 3. С. 170-174.

280. Платонова І.О. Історія становлення та розвитку механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: тези доповідей Всеукраїнської науковопрактичної конференції* (18 жовтня 2019 року, Мелітополь, Україна) / відп. ред. Ортіна Г.В. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С. 376-379.

281. Платонова І.О. Сучасний стан нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України* : зб. наук. пр. X. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. Вип. 2 (7). С. 73-78. (Серія "Державне управління").

282. Платонова І.О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 125 - 129.

283. Platonova, I. Application of methods of state regulation of foreign economic activity in the context of activation of integration processes of Ukraine. *East journal of security studies*. Vol 4. № 1 (2019). P. 203-211.

284. Погребняк А. Еволюція наукових поглядів на сутність поняття «зовнішньоекономічна діяльність». *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2016. Вип. 18. С. 48-53.

285. Поєдинок В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник. К.: Хрінком Інтер, 2006. 288с.

286. Поєдинок В. Проблеми правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. К.: Видавництво Ліра. 2016. 800 с.

287. Поєдинок В. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності: проблеми законодавчого визначення. *Бюлетень міністерства юстиції України*. 2007. № 2 (64). С. 66–74.

288. Покрещук О. Актуальні питання вступу України в СОТ. Зовнішня торгівля: *Право та економіка*: 36. наук, праць. Вип. 2 (6). К., 2002. С. 129-131.
289. Поліщук О. Моніторинг виконання показників державного бюджету та їх вплив на соціально-економічний розвиток Вінницької області. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2018. №3(59). С. 20–32.
290. Пономаренко В. Економічні та соціальні аспекти управління інвестиційною діяльністю. Харків : Вид. ХДЕУ, 2003. 180 с.
291. Пономаренко В. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. 328 с.
292. Пономаренко І. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності сільського господарства України в умовах інтеграції до ЄС. *Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. 2017. № 14. С. 120-126.
293. Почерніна Н. Інститути регулювання зовнішньоекономічної діяльності на макрорівні. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 3. С. 159-162.
294. Пристай Т. Постійне місцезнаходження/місцепроживання як ознака суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф., м. Одеса, 21 вересня 2018 р. / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 168 с.
295. Пшик-Ковальська О. Чинники впливу на планування зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2012. Вип. 22.8. С. 296-301.
296. Пятницький В. Деякі аспекти формування стратегії вступу України до СОТ. *Зовнішня торгівля: Право та економіка*: 36. наук, праць. Вип. 2 (6). К.: УАЗТ, 2002. С. 165-170.
297. Рева Т. Вплив митно-тарифного регулювання імпорту на регіональні

товарні ринки. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка.* 2009. № 2. С. 96–103.

298. Редченко К. Вплив теорії зацікавлених сторін на управлінський облік. *Економіка промисловості.* 2008. №4. С. 59–64.

299. Ривак Н. Шляхи підвищення ефективності митної політики України. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2011. № 21.3. С. 224-232.

300. Рогожин В. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. 196 с.

301. Розпутенко І. Зона вільної торгівлі. Енциклопедичний словник з державного управління. К.: НАДУ, 2010. С. 263.

302. Романов О. Світова організація торгівлі. Ціна вступу для України. *Юридичний журнал "Юстиніан".* 2005. №10.

303. Рудник Р. Особливості регулювання діяльності підприємств малого та середнього бізнесу в умовах трансформації економіки. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури.* Збірник наукових праць: Випуск 21. Київ: НАУ, 2009. С. 92-102.

304. Румянцев А. Зовнішньоекономічна діяльність : навчальний посібник. К. : ЦНЛ, 2004. 377 с.

305. Сазонець І. Пріоритети концепції "економічного імперіалізму" в дослідженні соціальної відповідальності транснаціональних корпорацій як формальних інститутів. *Актуальні проблеми економіки.* 2012. № 4. С. 54-61.

306. Саксонов В. Правові особливості зовнішньоекономічних договорів (контрактів) України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2012. № 2. С. 252-260

307. Самблук М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Кримський економічний вісник.* 2013. №2 (03). С. 140–142.

308. Саркісян Л. Особливості розширення зовнішньоекономічних зв'язків України в контексті глобалізації. *Економіка і організація управління.* 2016. № 4 (24). С. 245-253.

309. Свідерська А. Дослідження ризиків у правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Економіка. 2013. Вип. 24. С. 58-63
310. Сергєєв І. Економіка підприємства. М.: Фінанси і статистика, 2006. 205 с.
311. Сівкова А. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства. Ростов н/Д: вид-во «Фенікс», 2001. 167 с.
312. Сіденко В. Лібералізація та протекціонізм перехідних економік в глобальному середовищі. К.: КНЕУ, 2001. С. 174-194.
313. Сіденко В. Протекціонізм чи вільна торгівля? 1996. № 10. С 9-16.
314. Смовженко Т. Державна політика сприяння розвитку підприємництва. *Інститут регіональних досліджень НАН України*. Львів : Вид-во ЛБІ НБУ, 2001. 464 с.
315. Соболева-Терещенко О. Комплексна оцінка експорту товарів. Економіка. *Фінанси. Право*. 2001. №2. С. 12-13.
316. Соколенко С. Глобалізація і економіка України. К. : Логос, 1999. 568 с.
317. Соколовська А. До стратегії реформування податкової системи України. *Дзеркало тижня*. №13 (592). 8-14 жовтня 2006. С. 8.
318. Співак І. Вплив режиму валютного курсу на економічне зростання. *Фінанси України*. 2004. №5. С. 61-67.
319. Стельмашук А. Державне регулювання економіки. Тернопіль: Астон, 2001. С. 348-356.
320. Стеценко Ж. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Економічний Вісник НТУУ «КПІ»*. 2010. С. 34-37.
321. Стеченко Д. Державне регулювання економіки. К. : Вікар, 2003. 262 с.
322. Сухарський В. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: теорія, методологія, практика. Тернопіль: Астон, 2005. С 16-31.

323. Сухарський В. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: теорія, методологія, практика. ТАНГ, 2001. 284 с.
324. Сухоруков А. Проблеми фінансової безпеки України. К. : НППМБ, 2005, 140 с.
325. Сущенко О. Методологічний базис побудови системи управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств регіону. *Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля*, 2013. №1(45). С. 50-58.
326. Тараненко І. Структура економічного розвитку відкритої економіки України в контексті виходу зі світової фінансово-економічної кризи. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. №1(3). Т. 1. С. 343-357.
327. Терехов Є. Економічні аспекти зовнішньої політики України в сучасних умовах глобального світу. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 3, Т.2. С. 79-83.
328. Терещенко С. Основи митного законодавства України: Питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності. К.: АТ "Август", 2001. 422 с.
329. Тивончук І. Економічні механізми стимулювання експортного виробництва промислових підприємств. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Розвиток територіально-виробничих систем: [зб. наук. праць]*. Вип. 6 (68) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2007. С. 173-184.
330. Ткаченко В. Удосконалення податкового механізму на основі визначення податкового потенціалу. *Фінанси України*. 2001. №7. С. 99-103.
331. Торгова Л. Основи зовнішньоекономічної діяльності. Львів : «Новий світ-2000», 2006. 512 с.
332. Тульчинська С. Напрями активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Агросвіт*. 2018. №6. С. 28-31.

333. Тюріна Н. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 408 с.
334. Улида В. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2015. Вип. 2. С.132-139.
335. Фатенок-Ткачук А. Аналізування факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 15-22.
336. Філатова О. В. Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності. *Фінанси України*. 2003. №5. С. 73-77.
337. Філіпенко А. Новий етап зовнішньоекономічних зв'язків України. *Економіка України*. 2002. №1. С. 11-14.
338. Фомінський І. Зовнішньоекономічна діяльність малих підприємств. К. 2013. 119 с.
339. Храмов В. Зовнішньоекономічна політика. К.: МАУП, 2002. 264 с.
340. Цветков В. Вертикальная интеграция и ФПП. *Економист*. 2002. №3. С. 11-24.
341. Циганкова Т. Міжнародна торгівля. К.: КНЕУ, 2003. 255с.
342. Циганкова Т. Міжнародний маркетинг: теоретичні моделі та бізнес-технології : монографія. К. : КНЕУ, 2004. 400 с.
343. Чайковська В. Міжнародні економічні договори як джерела правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 7. С. 20-31
344. Чайковська В. Про захист національних інтересів України при лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 428-434.
345. Чайковська В. Про поняття «правовий режим» (на прикладі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності). *Вісник Одеського*

національного університету. Серія : Правознавство. 2014. Т. 19, Вип. 2. С. 87-94

346. Чекмасова І. Вплив вступу України до СОТ на митне регулювання ЗЕД. Вісник НТУ «ХП». 2013. № 24 (997). С. 149–154.

347. Черник Д. Налоги в рыночной экономике. М. : Финансы, ЮНИТИ, 1997. 383 с.

348. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. №2. С. 21-26.

349. Шамова І. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. К. : КНЕУ, 2001. 195 с.

350. Швиданенко Г. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2002. 192 с.

351. Шемаєва Л. Адаптація митно-тарифної політики країн-членів СОТ до умов світової фінансово-економічної кризи. *Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2010. № 9. С. 26-31.

352. Шкумат А. Правові аспекти регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Нац. техн. університету «ХП»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. Харків: НТУ «ХП». 2014. № 63. С. 118–126.

353. Шкурупій О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. К. : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

354. Шнипко О. Експортно-імпортна політика в умовах глобалізації. *Фінанси України*. 2001. №7. С. 9-19.

355. Шнипко О. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації. К. : Наукова думка, 2003. 334 с.

356. Шпичак О. Теоретико-методологічні та практичні основи ціноутворення : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2017. 545 с.

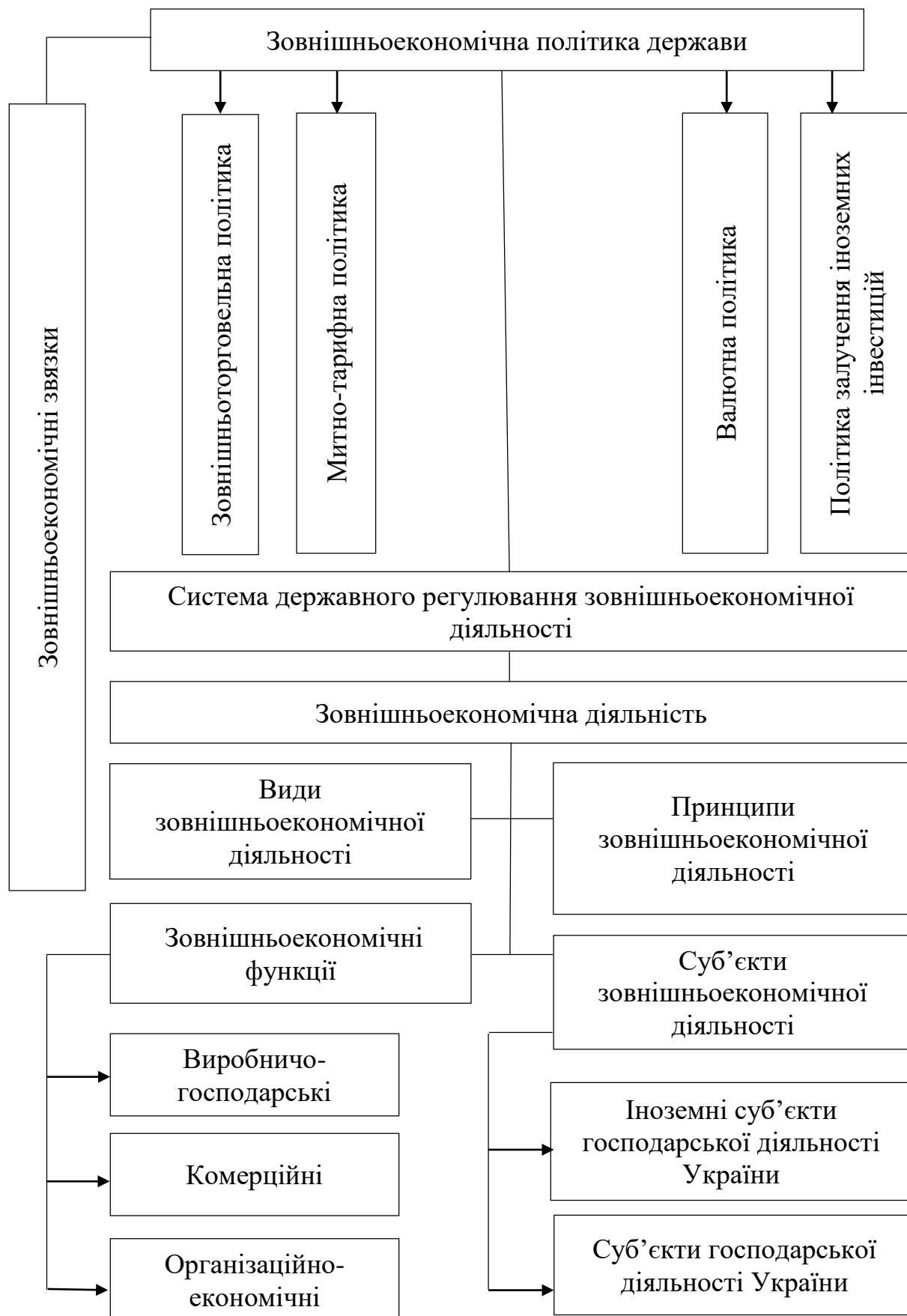
357. Щербак В. Проблеми проникнення вітчизняних підприємств на зовнішні ринки. *Фінанси України*. 2005. №4. С. 41-43.

358. Щербак І. Правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності відокремлених підрозділів підприємств. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. №5. С. 54-56.
359. Юрченко С. Теоретичні засади адміністративно-правового регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. Вип. 1. С. 125-130.
360. Юшина С. Адміністративно-господарські санкції та їх застосування в зовнішньоекономічній сфері. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 202-2005.
361. Юшина С. Юшина С. Легітимація зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання: поняття та законодавче забезпечення. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 131-137.
362. Юшина С. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності. К.: Вид. Європ. унів-ту, 2010. 157 с.
363. Юшина С. Сучасний стан та деякі колізії правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник господарського судочинства*, 2009. № 1. С. 54-58.
364. Ющенко В. Валютне регулювання. К. : Т-во "Знання", КОО, 1999. 359 с.
365. Яковлев А. Спрямованість податкової системи на розвиток інновацій. *Фінанси України*. 2004. №2. С. 105-108.
366. Яковлев А. Удосконалювання методів визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. *Фінанси України*. 1998. №9. С. 28-34.
367. Якубовський С. Валютна політика як чинник конкурентоспроможності українських та російських підприємств. *Управління розвитком: збірник наукових робіт*. Х. : ХНЕУ. 2006. №5. 192 С. 66-67.
368. Якубовський С. Загальні тенденції розвитку теорії транснаціональних корпорацій. Одеса : Астропринт, 1999. 72 с.

369. Ямкова І. До питання про засоби державного регулювання господарської діяльності громадян в Україні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1068-1073.

370. Янік В. Ефективність формування і розвитку підприємництва в умовах трансформації економіки постсоціалістичних країн : монографія. Львів : Видавничий дім "Панорама", 2001. 304 с.

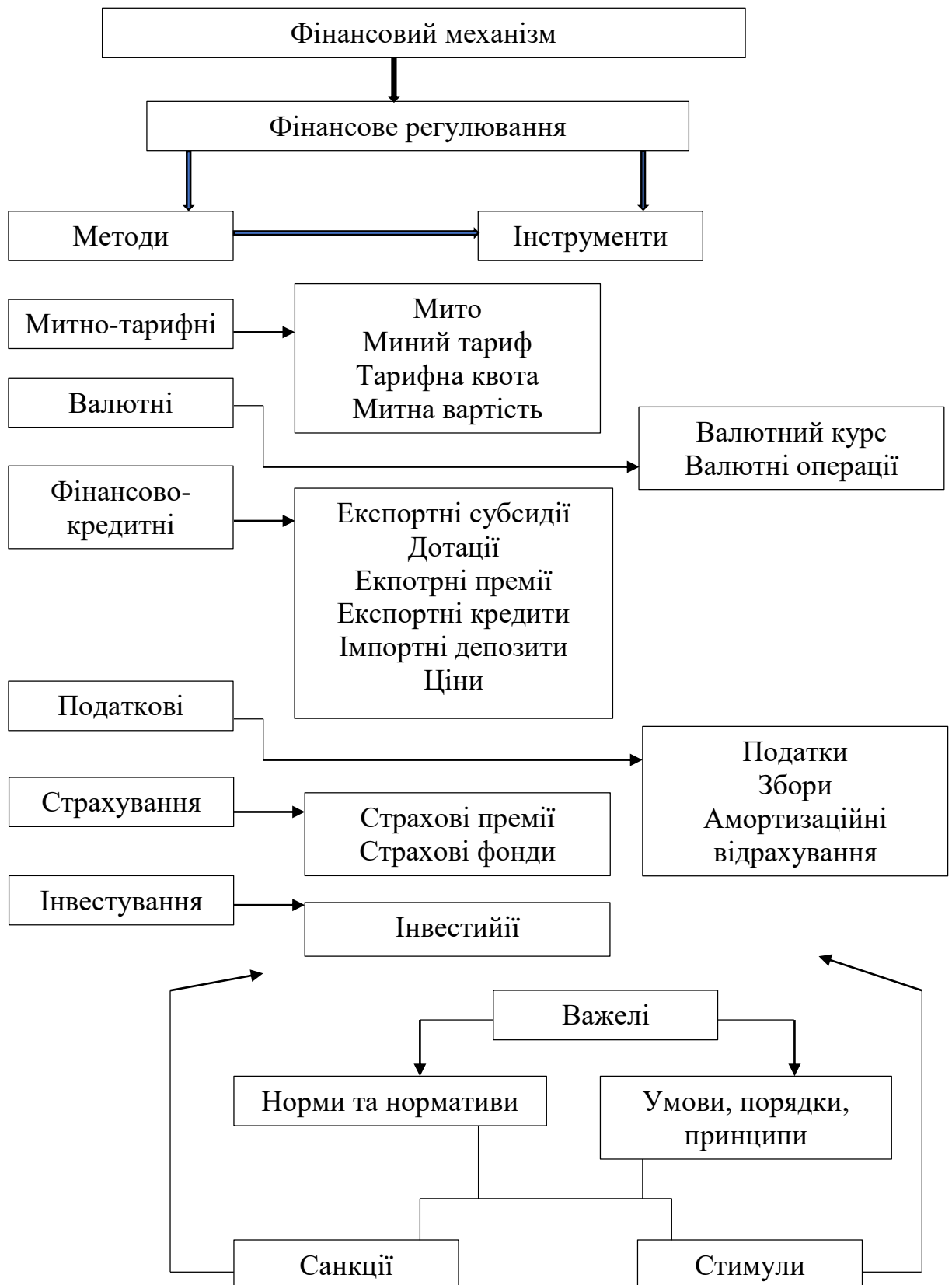
Структура зовнішньоекономічної діяльності

Рівні фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності

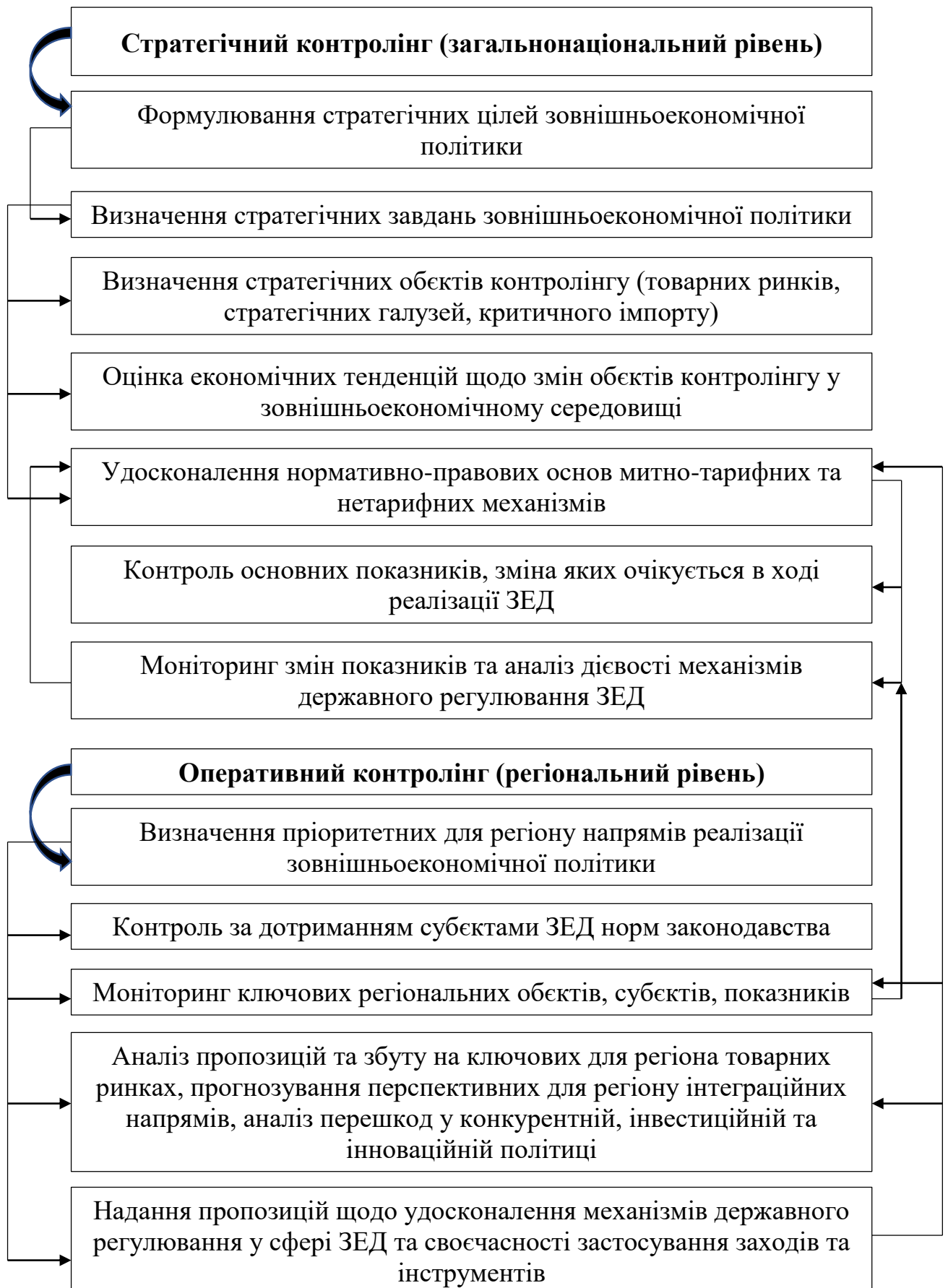
Структура системи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Концептуальна модель функціонування контролінгу в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань економічного розвитку

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, Тел: (044) 255-42-67

№ 09-14/12-88(7651)

« 11 » листопада 20 19 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Платонові Інесси Олегівни

**за темою «Розвиток механізмів державного регулювання
зовнішньоекономічної діяльності в Україні»**

Практичні рекомендації використані Комітетом з питань економічного розвитку Верховної Ради України під час розробки сучасного нормативно-правового забезпечення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної сфери на засадах розроблення: загальнодержавної стратегії розвитку нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України; нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання процесу квотування зовнішньоекономічної діяльності; законодавчого документу, який би регулював виключно зовнішньоекономічну діяльність.

Заступник голови Комітету

Р.А. Підласа

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА РАДА VII СКЛИКАННЯ

пл. Лесі Українки, 1, м. Київ-196, 01196, тел. 286-83-59, факс 286-83-48
E-mail: koblrada@ukr.net, Web: <http://kor.gov.ua> Код ЄДРПОУ 24572267

№ _____
на № _____ від _____

Довідка
про впровадження результатів наукового дослідження
Платонової Інесси Олегівни
за темою
«РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»

Науково-методичні розробки Платонової І. О. та рекомендації щодо удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні використані Київською обласною радою у процесі підготовки програм розвитку Київської області до 2027 року.

Практичні розробки стосуються процесу удосконалення інструментарію реалізації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності через затвердження обґрунтованих, комплексних, регіональних і місцевих програм інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Голова ради

Старикова Г.В.

М1 Київська облрада
№ 208/71-03 від 24.04.2019

